

Tîroj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 4 Hejmar: 24 • 15 Rêbandan - 15 Reşemî 2007 • 4 YTL

Bu çîğlîğın neresindesiniz? Teyfik Taş, Sesimiz duymazdan geliniyor Perihan Mağden, Folklor û klasîk çavkaniyên helbestê ne Abdulla Peşêw, Logoları dîşında hepsi aynı Ragıp Duran, Müzik Konferansı'nın ardından... Mehmet Atlı, Birçiyên Diyarbekirê Receb Dildar, Tolstoy bi kurdî bixwînin Cemil Oguz, Tarlabaşı diye bir yer Bahar Şahin, Kurdên nû lazim in! Evdile Koçer, Bir kültürel mevzi nasıl inşa edildi Vedat Çetin, Li Behra Sipî pelên Botan Mehmet Nas, Kürtçe rock, caz yapılısın, ama özgün olsun Dilşad Said

Dosya: Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında...

Ferda Çetin, Fatih Polat, Veysi Sansözzen, Metin Ayçiçek

2007 Takviminiz Tiroj'dan...

Maurice Cornforth

Pozitivizme ve
Pragmatizme Karşı

Felsefeyi Savunmak

Ceviren, Tonguç Dk

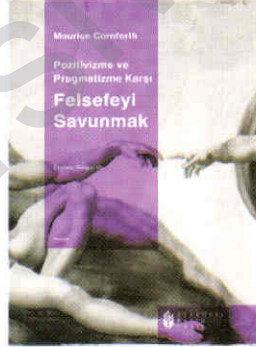
Felsefe

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Cornforth'un eseri, Marksizmi kulaktan dolma kalıplarla "öğrenen" ya da aynı kaynaklara dayanarak "eleştiren"ler için de öğretici olacaktır

Pozitivizme ve Pragmatizme Karşı Felsefeyi Savunmak

Maurice Cornforth

335 sf. 12 YTL

Pozitivizm, işçi sınıfının ihtilalci hareketinin çok etkili olduğu bir dönemde, bunu "giderilmesi gereken sosyolojik bir olay" olarak gören burjuva tepkisinin ürünüdür ve bu bakımdan net bir sınıf karakteri göstermektedir. Türkiye'ye ise, "ilerici burjuva hareketi"nin felsefi-ideolojik ögesi olarak girmiştir.

EVRENSEL BASIM YAYIN

KAMERHATUN MAH. ALHATUN SK. NO: 27 BEYOĞLU İSTANBUL

T: (+90) 212 361 09 07 (PBX) F: (+90) 212 361 09 04 W: www.evrenselbasim.com E: evrenselbasim@gmail.com, bilgi@evrenselbasim.com

Tevfik Taş - Bu çılgın neresindesiniz? - <i>Hûn li ku derê vê qîrînê ne?</i>	2
Kamuran Aydoğan: Bu kültür tükenmez, daha yapacak çok işim var <i>Ev çand xelas nabe, hê gelek karê ku ez bikim heye</i>	4
Em ne bi zimanê şer, bi zimanê aştiyê bipeyivîn - <i>Savaşın değil, barışın dilini konuşalım...</i>	8
Perihan Mağden: Sesimiz duymazdan geliniyor - <i>Narwazın dengê me bibihîzin</i>	9
Abdulla Peşêw: Folklor û klasîk çavkanîyên helbestê ne - <i>Folklor ve klasikler şiirin kaynaklarıdır</i>	10
Irak Kürdistanı'nda tarih yağmasının öyküsü - <i>Li Kurdistanê Iraqê ciroka şêlandina dîrokê - Cemşid Bender</i>	12
Zordestkî din jî çû, aqûbet li ser ê mayî be - <i>Bir diktatör daha gitti, akıbeti kalanların başına - Latif Epözdemir</i>	14
Kürt Müzik Konferansı'nın ardından... - <i>Li ser Konferansa Muzikê... - Mehmet Atlı</i>	16
Dilşad Said: Kürtçe rock, caz yapılınsın, ama özgün olsun - <i>Bila bi kurdî rock û caz çêbikin, lê bila rengê wê xweser be</i>	18
Vedat Yıldırım: Yeni hayata küsmemek lazım - <i>Divê mirov li jiyana nû berê xwe banede</i>	20
Keziyên bî - <i>Dr. Ömer Uluçay</i>	22
Şanikê koyê ma - <i>Köyümüzün öyküleri - Fırat Işık</i>	24
Bir kitap ve 'kadınca yargılama' - <i>Pirtûkek û 'darizandina bi jînitî' - Sennur Sezer</i>	26
Dosya: Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında... <i>Ferda Çetin, Fatih Polat, Veysi Sarısozen, Metin Ayçiçek</i>	27-41
Kurdên nû lazim in! - <i>Yeni Kürtler lazım! - Evdile Koçer</i>	42
Divê romana zindana Amedê bi kurdî bê nivîsîn - <i>Diyarbakır zindanının romanı Kürtçe yazılmalı - Lokman Polat</i>	43
Ragıp Duran: Logoları dışında bütün tv kanalları aynı ... <i>Ji bili logoyan hemû tv hema weki hev in...</i>	44
Xweza û destpêma din - <i>Doğa ve dinin başlangıcı - Ali Yüzen</i>	48
Akыл'ın kadın işçileri... - <i>Karkerên jin ên Akыл... - Derya Karaçoban</i>	50
Li Behra Sipî pelên Botan - <i>Akdeniz'de Botan dalgaları - Mehmet Nas</i>	52
Bir kültürel mevzi nasıl inşa edildi - <i>Mewziyeke çandi çawa hate avakirin - Vedat Çetin</i>	54
Tolstoy bi kurdî bixwînin - <i>Tolstoy'u Kürtçe okuyun - Cemil Oguz</i>	56
Tarlabası diye bir yer... - <i>Ciheke weki Tarlabası... - Bahar Şahin</i>	58
Birçiyên Diyarbekirê - <i>Diyarbakır'ın açları - Recep Dildar</i>	60
İçimizdeki gürültü perende atmaya başladı - <i>qelebalixa di nava me de dest bi teqleavêtinê kir - Nalan T.T</i>	62
Pirtûk - <i>Muzik</i>	63
Xaçepirs - <i>Bulmaca</i>	64
Helbest - <i>Şiir: Sabahattin Ali, Ali Kızılgedik, Akman Gedik, Nevzat Valêrî, İlhan Berk, Dilxwaz Herdem</i> <i>Wêneyê Bergê (Kapak Resmi): Ali Öz</i>	

Tîroj

Sal: 4 Hejmar: 24 / 15 Rêbandan - 15 Reşemî 2007 Yıl: 4 Sayı: 24 / 15 Ocak - 15 Şubat 2007

Kovara Du Mehi Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına
Xwedî û Berpîrsê Nivîseran: Şiar Can Şener Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Şiar Can Şener

Navnîşan (Adres) Kamer Hatun Mh. Alhatun Sk. No: 27 / 4-A Beyoğlu - İstanbul Telefon 0212 297 77 95 Faks 0212 361 09 04

Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilîliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: I D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail: info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Emintaş Kazımınçöl sit. No: 81 / 229 Davutpaşa - Topkapı

Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat • Abone Koşulları: 6 sayı: 24 YTL., 12 sayı: 48 YTL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

Otto Dix, 'Yaralı', 1916, oyma baskı

Bu çığlığın neresinde olmak istersiniz?
Hangi anını görmek istersiniz bu umutsuz karabasanın?

Yaralayanın da yaralandığı, öldürenin de yaşamadığı bir savaş kimi gönendirir?

Kimi?

Takvimler “yeni bir yıla” girdiğimizi söylüyor
Kim görmüş
Dert değişmeden, değiştiğini tarihin

Tarih bu yaranın zindanını zorluyor
Ah “yeniyi” isteyenler
Tarih kendisi olmak, ışık içre ışık için
Demire ve yasaya, yalana ve alçaklığa karşı ayaklanan insanın yüzü oluyor

Ötesi takvim

Ey! Kürdün uzanan elini iten
Ey! Yaktığı köyü, öldürdüğü insanlığı tarihine madalya sayan

Ey! Barıştan daha büyük düşmanı olmayan

O söz büyüyor binlerce farklı dilde
İşgal edilen bütün toprakların orta yerinde
Genç bedenlerin uçurumları doldurduğu kentlerde, köylerde
Dağbaşlarında

O söz billurlaşan günün içinde, camdaki kırağıda, varoluşun hayretinde, imrenmede,
acıda, zamanın yordamında

Tarih değişmez/değişemez dert değişmeden
Bundandır

Öne atılıyor o söz, kendini yineliyor, deliriyor
İç çekiyor yumuşak ve kör sessizliğin karnında
Yitip yeniden doğuyor ince ihanetlerin içinde

Ey! Karanlıktan ve kandan gayri dostu olmayan
Ey! Açtığı yaraya lakaplar takıp dolanan

Ah sevgilisinin kaşını yaya, kirpiğini oka, zülfünü kemende benzeterek sevenler
Ah sevdiceğinin yüzünde bir savaş meydanı kuranlar

Söyleyin barış sevgisinin neresindeyiz?

Tevfik Taş

Mardin-Kızıltepe hattında bir heykeltıraş, Kamuran Aydoğan:

Bu kültür tükenmez, daha çok işim var

MEHMET ASLANOĞLU - SERPİL İLGÜN

Doğup büyüdüğü Mardin'in Kızıltepe ilçesinde geçtiğimiz Eylül ayında üniversiteli arkadaşlarının da desteği ile yaptığı 8 metre uzunluğundaki barış güvercini heykeliyle adından söz ettiren Heykeltıraş Kamuran Aydoğan, çalışmalarını Kızıltepe'de sürdürüyor. "Beslenme kaynağım Mezopotamya, Kürtler ve kadınlar" diyen Aydoğan'la Mezopotamya'nın zengin tarih ve kültürünün nice örnekleriyle donanmış Mardin'de heykel yapmayı yaşadığı zorlukları ve bölge insanının tepkisini konuştuk.

Yakın çevresinin etkisiyle çocukluğunda başlayan heykel merakı, Kızıltepe'de gittiği güzel sanatlara hazırlık kurslarında şekillenmeye başladıysa da, Aydoğan'ın kendisini en iyi heykelle ifade ettiğini anlaması, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki eğitimi sırasında olur.

"Orada heykelin beni çok fazla etkilediğinin farkına varmaya başladım. Üniversitede belli eğitim kalıpları var. O kalıpların dışına çıkılmıyor. Heykelini geliştirmek

istiyorsan heykel atölyelerine gitmen gerekiyor. Batıdaki avantajımız belki de buydu."

Aydoğan da bu avantajını kullanır ve heykel atölyelerinde çalışmaya başlar. Ankara'da tanınan heykeltıraşlardan Necmettin Yağcı ve Metin Yurdanur'la birer yıl çalışır. Genellikle yöresel figürler kullanan Yağcı ve Yurdanur'la çalışmak, Aydoğan'ın da tarzını belirlemesine yardımcı olur.

"Hem çalışıyor, hem de bölgemdeki sorunlar üzerine

Barış Güvercini

yoğunlaşıyordum. 'Burada neyi kullanabilirim?' dedim. Estetiği, asaleti, kendini ifade etme şekli, beni kadına yöneltti. Soyut çalışmalar yaptım. Tarzımı oturtuktan sonra okul da bitti. Sonra Kürt kadını form etmeye başladım. Kille başladım, seramik, mermer, polyester de kullandım."

'Bizim heykele ne yapıyorsunuz!'

Kamuran Aydoğan, çalışmalarını Kürt kadınıyla sınırlı tutmaz. Kürt halkının dilini kullanamayışı üzerine de yoğunlaşmaya başlar ve heykellerinde bu iki konuyu birlikte çalışır. "Mesela öldürülen insanlar... Bunu şairler, yazarlar herkes bir şekilde yapıyor. Benim de kendimce bunu dile getirmem gerekiyordu. Başta bu halkın acılarını, sorunlarını, taleplerini... Bençe halkın dili, özü ile bir olmalı sanatçının dili."

Üniversite eğitiminin ardından dönüp yerleştiği Mardin'de,

heykelle olan ilişkisi Atatürk heykelleriyle sınırlı kalmış halka heykeli sevdirmeye çabası, Aydoğan'a ilk zamanlar epey sıkıntılı günler yaşattır. Ama zamanla yaptığı heykeller görüldükçe, bu mesafe de kıalmaya başlamış: "Ben heykeltıraşım dediğinde, 'sen Atatürk heykeli mi yapıyorsunuz?' diyorlardı. Ama bir baktılar ki Ehmedê Xanî yaptım. Yani biz Ehmedê Xanî'yi yapmadık. Biz bir kompozisyon

yaptık. Divanda oturan bir erkek, bir kadın ve çocuğu... Ama halk heykeli Ahmedê Xanê'ye benzetti ve öyle kabul etti. Biz bu heykeli bitirip yerine koyduktan sonra iki sene geçti, boyası falan biraz eskimiş. Yenilemek isteyince, etraftaki yaşlı insanlar gelip, 'ya! bizim heykelimize ne yapıyorsunuz?' diye bize kızmaya başladılar. Yani heykeli sahiplendiler."

Bir atölye kurmak için Mardin'de "resmi makamlar"dan alamadığı destek, Kızıltepe'ye yerleştiğinde Belediye Başkanı Cihan Sincar'dan gelir. Belediye tarafından kullanmaları için tahsis edilen atölye bir süre sonra yeterli gelmeyince, yine yakın akrabaları ve arkadaşlarının desteği ile ağabeyine ait bir gecekondu evini atölyeye çevirir. "Marmara Üniversitesi'nden arkadaşlar da geldi yardım için. Evin küçük oluşu, malzemenin içinde yaşamamız falan bizim yaşadığımız zorluklardı.

Mahalle halkı başlarda merak ediyordu 'bu insanlar ne yapıyor' diye. Yaptığımız çalışmalar şekillenmeye başlayınca eleştiriler gelmeye başladı. 1 Eylül Dünya Barış Günü için, barış güvercini yapıyorduk. Güvercin çıkmaya başlayınca bu sefer ellerinde karpuzla, çayla ziyarete geliyorlardı."

Kürt kadını; yalnızlık ve isyan!

Kamuran Aydoğan, Kızıltepe halkının sanat bakışlarının çok daha iyi

Ehmedê Xani

olduğunu söylüyor. "Genel olarak çok zengin bir kültürümüz var. Birkaç değil yüzlerce heykeltıraş bir araya gelse, bunların hepsini dile getirmekte yetersiz kalır. Mezopotamya çok zengin bir kültür ve beslenme kaynağımız burası" diyen ve başta Sümerler, Urartular, Medler ve Persler olmak üzere, Mezopotamya'da yaşamış uygarlıkların çoğunu ele alan Aydoğan, son dönem çalışmalarında ağırlıklı olarak Kürt kadınına işliyor.

"Çalışmalarımın hemen hepsinde emekçi Kürt kadının tarihsel sürecini ve bununla birlikte erkek egemen zihniyetin kadınlar üzerinde kurduğu tahakkümü anlatmaya çalıştım. Kadının üretkenliğini, ama sürekli üretimdeki yalnızlığını, doğurganlığını ve isyanını işledim."

Halka kendi tarihini anlatmanın, heykel sanatına olan önyargıları kırdığını dile getiren Aydoğan, artık

Kızıltepe'de rahatlıkla sergi açabildiklerini belirtiyor.

2002'de Kızıltepe ve Mardin'de açtığı Mezopotamya'nın uyanışı başlığını taşıyan serginin ardından, Kadın portreleri adını taşıyan kişisel sergisini de, Derik, Midyat ve Mardin'de açan Aydoğan,

son olarak, *Qirinek ji dengê jînê* (Kadın sesinden bir çığlık), *Jin û Jiyan* (Kadın ve Yaşam), *Qirîn* (Çığlık) adlı sergilerini de Mardin'in değişik yerlerinde sergileme imkanı buldu.

Çalışmalarını daha da hızlandırarak sürdürmeyi planlayan genç heykeltıraş Aydoğan, beslenme kaynağının Mezopotamya olduğunu bir kez daha anımsatıyor ve son sözünü ekliyor: "Böyle zengin ve işlenmemiş bir kültürün tükenmesi söz konusu olmayacağına göre, daha çok işim var demektir." ✨

STRANA ZINDANÊ

Bila serê te netewe,
Guh medê dilo, guh medê;
Îske îsk neyê bihîstin,
Guh medê dilo, guh medê...

Li derve pêlên dîn û har
Tên, dîwaran dialêsin;
Ev deng te mijûl dikin,
Guh medê dilo, guh medê...

Ger nebînî deryayê,
Serê xwe berjor bike:
Wekî deryaye asîman;
Guh medê dilo, guh medê...

Kengî derdan serî hildan
Dijûnekê rêke bo xweda...
Rojên xweş hê gelek mane;
Guh medê dilo, guh medê...

Berik bi berdanê diqede;
Rê bi rêveçûnê diqede;
Ceza bi razanê diqede;
Guh medê dilo, guh medê...

Sabahattin Ali
(25.02.1907 - 01.04.1948)

Werger: Hasan Kaya

Aralarında akademisyen, yazar, sanatçı, gazeteci ve kitle örgütü yöneticilerinin de bulunduğu farklı kesim ve siasî görüşlerden 324 aydın, çatışma ortamının sona ermesi talebiyle 21 Aralık'ta 'Savaşın değil, barışın diliyle konuşalım' başlıklı bir bildiri yayınladılar. Şiddetin çözüm getirmediğine vurgu yapılan bildiride, militarist politikalar yerine barışçı ve sivil çözümlere acilen yönelmesi gerektiğinin altı çizilerek, siasî iradenin çözümün sorumluluğunu üstlenmesi istendi. Kürt kimliği, dili ve kültürünün önündeki engellerin kaldırılarak siasal katılımın zeminini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması için somut öneriler taşıyan açıklamayı izleyen günlerde, 'siasî irade' barışın değil, şiddetin dilini konuşmayı sürdürüyordu!

Savaşın değil, barışın dilini konuşalım...

Em ne bi zimanê şer, bi zimanê aştiyê bipeyivin

Me ji ber politikayên şidetê gelek tişt winda kir. Bi salan e, bi hezaran însanên me mirin, tevna civakî xerabû. Em; bîrbara rawestandina çekan, ji bo bidawîbûna rewşa pevçûnê, wekî pêşketineke cidî dibînin. Ji bo dinamikên çareseriyêke sivil bi pêşkevin, divê ev rewş bê nîrxandin, divê em wê bi hev re binîrxînin. Lê ji bo rewşa pevçûnê bi temamî ji holê bê rakirin, divê çek hem ji mejiyan, hem ji ji nav dilan bîn derxistin û ji bîni ve bîn binaxkirin. Kuştinên ku wê tu carî cihê wan neyê dagirtin û jan û êşa ku em dikişînin dide zanîn ku şidet çareseriyê nayne. Ji bo zihniyeta siyaseteke demokratîk bi cih bibe, divê her cure şidet bê red kirin û bi zimanê şer neyê axaftin. Politikayên asayîşa militarîst ku wisa bi gotina, "heta terorîstek ji hebe," dest pê dike, xwî nê nade sekinandin, vegotina bi kîn xurtir dike û bi hêzên ku li ser heremê hesabên wan hene re girêdanê zêdetir dike. Hal ev e ku pîrgîrêk, pîrgîrêka me ye, ancax bi hewldanên me, wê li ser vê axê çareser bibe. Pêşî, daxwaza me ji sazîyên dewletê heye ku xwe biguherîne; ne mirin û şer, divê jiyane daye navenda siyaseta xwe. Divê erka siasî berpirsiyariya çareseriyê bigire ser milên xwe. Ji bo bingehgirtina jiyana însan, halê baweriyê derkeve holê, divê gava yekemîn ev be; qanûnên nû bîn çekirin û xortên li çiya tevli jiyana civakî bibin. Ev, ji bo halê şidetê bi temamî ji holê rabe û rê li ber kuştina xortên diçin eskeriyê ji bê girtin, xebateke lezghin e.

Dîsa daxistina bendava hîlbijartinan a ji sedî deh, ku ji bo îradeya pîraniya xelkê di parlamentoyê de temsîl bibe astengiyêke mezin e, wê bibe gaveke pêşîn ku ji bo wekhevî bi cih were. Divê wekî hemû çandan, çand û ziman û nasnameya kurdî ji di hemû çandan de bê bikaranîn, astengiyên li hember wan ji holê bîn rakirin. Azadiya ramanî û rêxistinî divê bêkêmanî bê temînkirin. Divê xizaniya giran û mêngeneya bê hêvîtiyê ku ew ji ji xizaniyê xwîn distîne bê şikestin. Ji holê rakirina newekhevbûnên ekonomîk ên di nav hereman de û yê civakî bi hewldanên nû mimkûn e. Em ji kesên ku dixwazin di nav azadî û ewlekariyê de bijîn daxwaz dikin ku, li ser sedemên ku şidetê diafirînin bifikirin û li xwe mikur bîn ku heta niha me çi kiriye, çi nekiriye?

Ji bo em bikaribin bi hev re biçin dahatûyêke hevbeş, divê em bizanin ku qedera me bi girêkên jidandî bi hev re hatiye girêdan. Wendakirina me yekî, me tevan kême dike.

Ne bi zimanê şer, bi zimanê aştiyê bipeyivin. Em di çareseriyê sivil de bigihîjin hev.

Sesimiz duyulmazdan geliniyor

Açıkçası bu tarz metinler ilk defa yazılmıyor. Ve ben doğrusu aşırı bir anlam da yükleyemiyorum. Çünkü bence iki aşaması oldu bu tarz metinlerin. O kadar çok yapıldı ki, bir de artık o

imza veren insanlar, hani iki ayrı grup bir araya geldiler ama o gruplar da ayrı ayrı bir takım şeyler yaptılar. O imza veren insanlar da artık malum, demokratlar gibi... Her şeyde bizim imzamız var ve bence bu böyle bir güç olsa bile, "bir güç adası" gibi. Yani soyutlanmış bir güç teşkil ettiğini düşünüyorum bu grupların. O kadar da gündem belirleyici bir ağırlığı kalmadı bence benim de içinde dahil olduğum bu insanların. Mesela ciddi bir şekilde AB ile ilişkilerin gerilmesinden falan gelen çok ciddi bir şey var. Ulusalcılık kisvesi altında, hani iyi bir isim olabilecek *ulusalcılık*, *neo milliyetçilik* yükseliyor. Yeni ve çok yaygın bir milliyetçilik yükseliyor. Ve bu o kadar yaygınlaştı ve ehlileştirilmiş bir tarz milliyetçilik o kadar rağbet görür oldu ki, öbür taraftaki insanların neredeyse sesi duyulmazdan, yaptıkları işler görmezlikten geliniyor diye düşünüyorum. Yani ben imza verirken de o kadar etki yaratacağını düşünmüyordum, etki yarattığını da düşünmüyorum açıkçası.

Yeni bir açılım için...

Bu tarz çağrılar nasıl etkin kılınabilir? Bir kere bu yaygınlaşmış, millileştirilmiş, herkesin kabul gösterdiği milliyetçi rüzgârlar bu kadar süratle estiği sürece ve medyamızda da böylesine ciddi bir otosansür olduğu sürece, böylesi girişimlerin büyük etkiler yaratmasının pek imkanı kalmadı...

Herhalde, tarihsel bir şey olması lazım. Ciddi bir sıkıntı, yeni bir açılım, yani insanların barışın değerini anlaması için, bu savaşın çok uzun sürdüğünü görmeleri için, mesela rastlantısal olayların açılımı

çok çok daha önemli. Örneğin şehit düşen iki Bursa'lı çocuğun annesinin ve babasının yaptığı şey çok önemliydi. "Ben oğluma şehit demiyorum. Onlar şehit düşmedi ki, ne idüğü belirsiz bir savaşa kurban gittiler. Vatan sağolsun demiyorum" dediler. Mesela böyle bir çıkış. Yani "malum kadro" demeyeceğimiz, böyle "ortalama insanların" bağrından kopan gerçekçi değerlendirme tarzı şeylerin çok çok önemli ve etkileyici olduğuna ve olabileceğine inanıyorum artık.

AKP ve Ordu

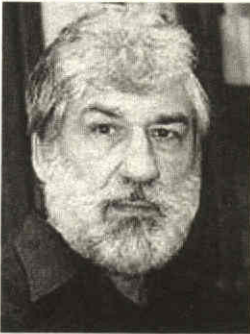
Şu son bir iki haftadır Kürt meselesine dair söylenenler de bunu gösteriyor. Yani şovenizm şimdi yükselen değer. Bir de çok ortalama insanlar bile o kanaatte. Asıl mesele, sayıları çok fazla olmasa da fanatik laikçiler... Cumhuriyet tarihi boyunca sesi hep onlar belirliyor. Politikanın tonunu onlar belirliyor. Ve onlar Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaştıkça, dinci bir partinin işbaşında olmasından falan giderek daha tedirgin oluyorlar. Ve bu laikçi hezeyan ruh hali de, milliyetçiliğin yaygınlaşmasına ve yükselmesine vesile oluyor. Böyle bir şey de var.

Dinci hükümetin hakikaten çok eleştirilecek yanları var ama bu eleştiriler de hiçbir şekilde doğru konulmuyor. Böyle şoven-Kemalist bir hezeyan ve histeri şeklinde konuluyor. Türkiye'de gerçek bir demokrasinin yerleşmesi için, bizim bu şoven ve milliyetçi baskılardan kurtulabilmemiz için, ordunun demokrasi içindeki yerinin belirlenmesi ve bunun aşılmasının sağlanmasına dair hiçbir şey yapılamıyor. Çünkü dincilik, mesela AKP için, kadrolaşma ya da kendi yandaşlarına ihale kazandırma, diyelim ki gerçek bir demokrasi tanımına gidip güçten düşebilme ihtimalini göze alabilmekten çok daha önemli. Onun için de askere karşı ciddi bir demokratik duruş sergileyemiyorlar. Çünkü palazlanmak istiyorlar. En büyük amaçları kadrolarını palazlandırmak. Ve onların doğru teşhisi koyup, demokratik açılımlar yapamamaları, laikçi kanadın ama fanatik laikçilerin, yani dindar Kemalistlerin, histerikleşmesine ve giderek sesini daha da yükseltmesine neden oluyor. Şimdi egemen ses onların sesi diye düşünüyorum.

Seçim sürecinde bu daha da tırmandırılacak ve laikçi hezeyan daha da arttırılacak. ✿

Folklor û klasîk çavkaniyên helbestê ne

MAŞALLAH DEKAK - ALİ RIZA KILING

Helbestvan **Abdulla Peşew** di sala 1946'an de, li bajarê Hewlêrê hatiye dinê. Bavê wî şair û mela bûye. Lê hê di du sê saliya wî de bavê wî jiyana xwe ji dest dide. Peşew xwendina xwe ya seretayî û Enstituya Mamostetiyê li Hewlêrê temam dike. Di navbera salên 1970'yî û salên 1973'yan de li gundên nêzikî Hewlêrê û li nava Hewlêrê mamostetiyê dike.

Di sala 1973'yan de diçe Rusyayê. Di sala 1979'an de li Moskowayê, li Enstituya Zimanên Biyanî, Koleya Tercumaniyê Beşa Îngilizî-Rusî temam dike. Li ser hunerên tercumaniyê diplomaya mastirê distîne. Di sala 1984'an de, di sala Moskowayê li Enstituya Rojhilatnasiyê diplomaya doktoraya edebiyatê (zanistên filolojiyê) werdigire, tez û babeta doktoraya wî li ser helbestvan Piremêrdî ye. Di navbera salên 1985'an û 90'î de, li Lîbyayê, li bajarê Tripoliyê (Trablûsê) li Zankoya El Fetihê mamostetiyê dike.

Yekem helbesta wî di 1963'yan de, di Rojnameya Hewlêrê de belav dibe.

Peşew 1994'an de vedigere Başûr. Ev vegera ku rastî dema birakujiyê tê, wî gelek diêşîne. Li hember vê yekê disekine, lê bi ser nakeve. Ji ber vê yekê wekî reaksiyon li meydana Hewlêrê helbesta xwe ya bi navê Birakuji dixwîne û ji welat derdikeve. Heta niha heft diwanên Abdulla Peşew yên esasi hatine çapkirin. Her wisa gelek lêkolînên zanistî û edebî li ser wî hatine nivîsin.

Li Tirkîyeyê jî du diwanên wî (1 - Birakuji / Weşanên Avesta, 2 - Hilbijartin Ji Hemû Diwanên Wî / Weşanê Belkî) hatine weşandin. Peşew niha li Finlandê dijî.

Li gor gotina helbestvanê kurd ê navdar Abdulla Peşew gere çavkaniya helbestvanên kurd folklor be. Ew li ser nasandina helbestê jî dibêje: "Divê desthilatiyek ku bikaribe helbest û wêjeya kurdî bi cihanê bide nasîn hebe. Divê hikûmetek berhemên bîst helbestkar, romanûs û nivîskarên kurd wergerîne zimanê dinyayê. Wê demê dê tişteki bedew derkeve. Li başûrê Kurdistanê bi dehan milyon dolar, bi 'lêlê û lolo' tî xerckirin."

Hûn helbestên xwe di nava helbest û helbestkarên cihanê de çawa dinirxînin?

Helbestên min di nava helbestên cihanê de tî qebûl kirin. Helbestên min helbestên hizrî ne. Berî ku ez helbestekê binivîsim, pêşî dihizirim. Wêne, fikir, hizir û hemû hêlên wê difikirim û piştî dinivîsim.

Yanî hûn ji ber vê rêbaza helbestê navdar bûn?

A rast helbest karê tecrubeyê ye. Ji ber vê divê mirov gelekî bixwîne û pê re jî binivîsîne. Ji bo ku helbestkarekî navdar be, pêşî divê helbest û rêbaza ku dinivîsîne bê qebûl kirin. Tabî ev bi tenê jî têrî nake. Dema ku weşanxaneyekê navdar a biyanî helbestên te çap kir, tu wê demê tê naskirin. Ji ber vê, divê desthilatiyek ku bikaribe helbest û wêjeya kurdî bi cihanê bide nasîn hebe. Divê hikûmetek berhemên bîst helbestkar, romanûs û nivîskarên kurd wergerîne zimanê dinyayê. Wê demê dê tişteki bedew derkeve. Li başûrê Kurdistanê bi dehan milyon dolar, bi "lêlê û lolo" tî xerckirin.

Hûn çavkaniyên helbestên xwe ji ku digirin?

Çavkaniya min a yekemîn folklor e. Çimki folklor

me pir dewlemend e. Ew helbestkarên ku helbestên xwe bi folklorê nanivîsin, zimanê wan zeif e. Divê helbestkarên kurd ji bo bikaribin helbestên xwe baş binivîsin, ji çavkaniyên klasîk sîdê werbigirin û klasîkan baş bixwînin. Lê helbestkarên kurd ên nû, yekser ji Peşew dest pê dikin. Bes klasîk naxwînin, folklor naxwînin. Halbûkî folklor û klasîk çavkaniyên esil in.

Em gelek caran helbestên 'modern' ên kurdî dixwînim lê tişteki jê fêm nakim. Gelo hûn jî wekî me difikirin?

Eger em Ehmedê Xanî û Melayê Cizîrî nexwînin, gelek zehmet e ku em helbesteke modern û baş binivîsin. Ez ji helbestên îngilizî û rusî û zimanên din fêm dikim, lê yên kurdan fêm nakim. Dema yên me helbestê dinivîsin, bi şeweyekî ku 'divê kesek ji vê helbestê baş fêm neke' dinivîsin. Ji ber vê yekê millet ji helbestê dûr ket. Helbestkarî divê ji aliyekî pir hêsan be û ji aliyekî ve jî divê her kes nikaribe wan hevokên te binivîsîne. Tişteki dijwar û zor e, lê hêsan e.

Têkiliya helbestê bi hestan ve tê girêdan. Lê di helbes-

tên we de ramaneke kûr û felsefîk heye...

Dema mirov li evîndariyê dinêre, felsefeyek evîndariyê heye, siyaset tê de heye. Tu nikarî di jîyanê de bibêji ev evîndarî ye, ev siyaset e. Welatparêzî tu dibê qey tenê tiştêk e. Lê di rastiya xwe de her tişt di nava van tiştan de heye. Dema ez helbesteke welatparêzî dinivîsînim, felsefe têde heye, evîndarî têde heye. Her tişt têde heye.

Dema emrê mirov zêde dibe û sal derbas dibin, di mirov û helbestê de psikolojiyê çawa çêdibe?

Mirov dema ji çil saliya xwe derbas dibe, mirov dixwaze hin tiştan bigire û ew tişt neçin. Mirov wê demê dixwaze demê bide sekinandin. Her lehzek, her deqî-qeyek, dizanim careke din venagere û dubare nabe. Yanî xweşî û kêf tevlihev e. Vaye ev êşa insan e. İnsan heywanekî pir trajedîk e. Heywan di zarokatiyê de baş diji, bi kêfa dilê xwe diçêre, lotika dide û şa dibe. Ew nizane axirê dê biçê ber destê qesabekî. Lê mirov ew qas trajedîk e; dizane ku dê di dawiyê de biçê ber destê qesab.

Hûn dema li pirtûk û helbestên xwe yê berê dinêrin, çi his dikin? Hûn dibêjin xwezî min ev tişt nenivîsanda?

Helbestkarî meseleya emr û tecrubeyê ye. Di sala 1963'yan de yekemîn helbesta min hate çapkirin. Ez wê demê 14 salî bûm. Gava ez niha diwana xwe ya yekemîn dixwînim, ez pir fedî dikim. Ez dibêjim, gelo min ew tiştên bêqelîte nivîsiye? Niha hin helbestên min, pênc salan di destê min de dimînin. Ez rast dikim, xira dikim bi sedan car ji nû ve dinivîsînim. Lê dişa dilê min rehet nabe. Ez dibêjim; heke helbestên min ên baş hebin, yê nû divê ji wan baştir be. Berî du salan ez bi nexweşiyêke pir xirab ketim. Min digot; ez ê di çend mehan de bimirim.

Dema ez çûm malê, yekemîn karê min şewitandina hemû helbestên min ên li malê bûn. Çimkî wê tu kesî ji min fêm nekira. Min nedixwest piştî ku ez bimirim, mirov bên van tiştan bixwînin. Lê ez niha ji ber şewitandina wan tiştan poşman im. Tiştên gelek baş jî di nava wan de hebûn. Lê ez nemirim, (dikene) hê jî dijîm.

Di helbestên we de êş, kul û keder zêde hene. Lê hûn di nava wan de deriyekî hêviyê vedikin û ew jî hemû hêmayan xurtir dixuye. Gelo hûn di jîyanê de jî wisa ne?

Rengên jîyanê pir in. Tevlihev e. Mîna ku Lenîn dibêje; ez gawekê paşve du gavan pêşve diçim. Lê ew gava pêşve diçe nediyar e.

Li gorî we divê helbestkarên kurdî bi çend zimanan helbestan binivîsin?

Divê tenê bi kurdî binivîsin. Ez bi rusî kêm zêde wekî zimanê dayika xwe dizanim. Ji ber ku min mamostetiya zimanê erebî xwendiyê, ez wî zimanî jî baş

dizanim. Lê bawer bikin, ez ji bilî zimanê kurdî bawer nakim ku helbesteke bikaribim bi zimanekî din binivîsînim. Helbest, zimanê wijdan e. Wijdan jî zimanê dayikê ye.

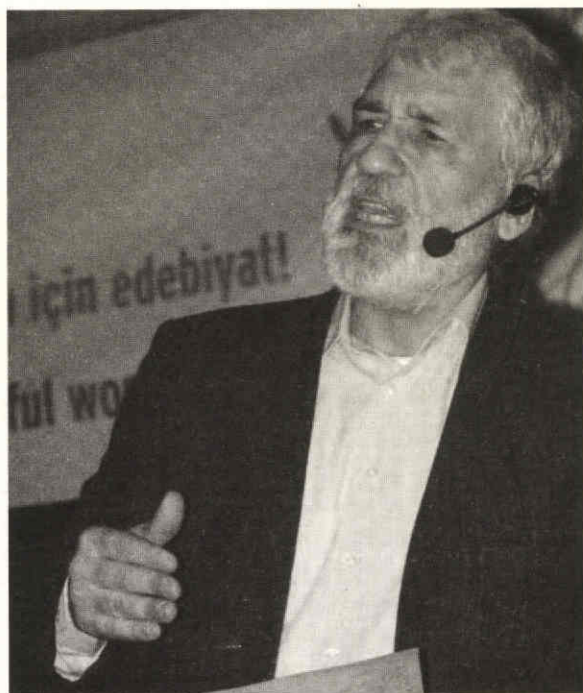
Bi taybetî ji kesên ku hinekî li ser kurdî diaxivin, tiştê ewil ku dikin nivîsandina helbestê ye. Hûn vê yekê çawa dinivîsînin?

Li gorî min tiştêkî xwezayî ye. Li Rusyayê di dema Pûşkîn de, bi dehan hezar kes helbest nivîsandiye. Piştî çend salan tenê Pûşkîn û pênc-şeş kes man. Mirov dikare kesên helbestan dinivîsin bişibîne pêşbazîya maratonê. Bi hezaran kes di vê maratonê de baz didin. Lê piştî demekê di vê maratonê de tenê çend kes dimînin.

Hûn pêşveçûnên edebî yê li Başûr çawa dinivîsînin?

Li Başûr gelek nivîskar, helbestkar û kesên dinivîsinin pênc şeş meaşan distînin. Divê rewşenbîr van pereyan nestînin. Ev pere heram e. Ev pereyê millet e. Pereyê hejar û feqîra ye. Mîmkûn e çend nivîskarên ku nikarin kar bikin, extiyar an jî nivîskan bin, pere bistînin. Ev tiştêkî xwezayî ye. Lê li bajarê Hewlêrê ku 5 hezar û 200 kes meaş bistînin, tiştêkî nexweş e. Kes tiştêkî jî nanivîsin. Ev pere bertila desthilatdariyê ye. Desthilatdarî van pereyan dide û dibêje neaxive.

Heke ku hikûmet dixwaze alikariya nivîskaran bike, dema kesekî kitêbek nivîsand, dikare van kitêban jî bo hemû zanîngeh û dibistanan bikire. Piştê jî bo ku xwendekar bikaribin van kitêban bistînin, li dibistanan belav bike. Ger ev yek bê kirin, wê di cih de 500 pirtûk bê firotin. ☀

Irak Kürdistanı'nda tarih yağmasının kısa öyküsü

DR. CEMŞİD BENDER

Tarihi eserlere ve antik sitelere karşı sergilenen vandalist tutum biliniyor. Yok edilen, sulara gömülen tarihi zenginlikler, adeta gözü dönmüş bir gelecek düşmanlığının da kanıtını oluşturuyor.

Barajlar yüzünden sulara gömülen tarihi sitelerin bazıları da Irak'ın Kürdistan bölümünde bulunuyor. Bu yazıda, söz konusu bölgedeki tarihi zenginliklere karşı süregelen vurdumduymazlığa değineceğiz.

Yukarı Mezopotamya'nın kilit noktalarından birisi, antikçağda Erbil'in doğusundaki Orta Zap vadisi ve Raniya platosunda kurulmuştu. Dokan barajı bu alanda yapılacağı için Danimarkalı bir bilim heyeti arkeolojik araştırmalara başladı. Yapılan kazılar şaşırtıcı sonuçlarla noktalandı. Küçük Zap nehrinin orta bölümündeki alanın eski Simurum ve Kharkhar krallıklarının merkezi bölgesi olduğu anlaşıldı. Raniya ovasındaki sarp kayalıklarda 4100 yıllık kraliyet yazıları bulundu.

Bu iki krallıkla ilgili bilgiler veren Harvard Üniversitesi profesörlerinden Merhard İzady, Kharkharlıların hâlâ bu çevrede yaşadıklarını ve Kürt halkının bir parçası olduklarını vurguluyor. Günümüzde Dokan barajının 90 kilometre çevresinde Karker, Khorkhora ve Gaga Kürt kabilelerinin varlığından söz ediyor.

Şehrezur... Halepçe... Şetraba...

Irak, su gereksinimini Dicle-Fırat, Küçük ve Büyük Zap ile Sirwan-Diyala nehirlerinden sağlamaktadır. İşte Saddam Kürdistan coğrafyasından gelip geçen bu suların güvenliğini sağlamak ve büyük ölçüde yararlanmak için dağlık bölge nehirlerinin üzerinde art arda barajlar yaptırıyordu.

Sirwan-Diyala ırmağı üzerinde Derbendixan ve Hemrin barajları, Büyük Zap üzerinde de Bexmada barajı gerçekleştirildi. Derbendixan barajı Halepçe'nin batısında ve tarihi Kürt kentlerinden ünlü Şehrezur'un merkezinde bulunuyor.

Prof Dr. Merhard İzady, bu kentte Kürtlerin ataları olan Hurrilerin yaşadıklarını söylüyor. Antik çağda Şehrezur'un yoğun yerleşimi ve gelişmiş ekonomisiyle tanındığını belirtiyor.

Arkeolog E. Speiser'e göre ise Şehrezur kentindeki tarihi siteler ve kalıntılar Irak'ın diğer tüm tarihi

alanlarındaki höyüklerinden hem daha eski hem de çok daha büyük ve daha önemliydi.

Ancak bu tarihi alan, Derbendixan barajının yapılmasıyla yok oldu.

Prof. Dr. Merhard İzady'nin sözleriyle, "Hurri-Kürt uygarlıklarının (Zamda ve Namri) dönemine ait tüm kalıntıları sulara gömüldü."

Mitanni ve Urartuların da ataları olan Hurrilere ait bu zengin uygarlık kalıntılarının yok edilmesinin Halepçe'nin bombalanması ve binlerce insanın kimyasal silahla öldürüldüğü tarihlere rastlaması çok dikkat çekicidir.

Bu vandalizm, Derbendixan'ın güney batısında ve Xanegin yakınlarındaki Hemrin barajının yapımında da yaşandı. Bağdat'ın 55 kilometre yakınındaki metropollere su ve elektrik taşıyacak olan bu baraj da Saddam'ın emriyle çok kısa zamanda tamamlandı.

Alelacele yapılan araştırmalarda Zagros tarihinde yer alan Lulubi ve Hamban Kürtlerine ait uygarlık ürünleri, Mezopotamyalılardan İsnuna, Akad ve Babil dönemlerine ulaşan eserler ortaya çıkarıldı.

Prof. Dr. İzady, konu hakkında şöyle diyor: "Klasik Kürt krallığı Şetraba'nın ve Ortaçağdaki Avaridlerin kalıntılarıyla ilgili gerekli çalışma yapılamadı. Şetraba Kürt krallığı ve kültürüyle ilgili bundan böyle belki de isminden başka bir şey bilemeyeceğiz."

Hacı Nebi kazısının gösterdiği

Prof. Dr. İzady, 1992-1993 yıllarında Zeugma ve Hacı Nebi'de yapılan kazılarla ilgili de bilgiler veriyor. Biz bu bilgiler arasında yer alan Hacı Nebi ile ilgili olanları aktarmak istiyoruz:

İzady'e göre, Birecik'teki Türk barajı su alanında kalan bu iki siteden Hacı Nebi büyük önem taşıyor. Bu bölgede beş bin yıldan daha eski bir kentin kalıntıları ortaya çıkarıldı. Chicago Üniversitesi Doğu Enstitüsü Müdürü William Sumner, bu kentin Aşağı Mezopotamya'nın eski kentlerinden, örneğin Uruk ve Ur'a benzediğini ve bu kentlerle Hacı Nebi'de yaşayanların ticari bir ilişki içinde olduklarını açıklıyordu.

Ancak başta William Sumner ve kazı hafirleri şu ilginç sonuca vardılar:

1992 ve 1993 yıllarında yapılan bu kazı tarihine

kadar arkeoloji ve tarih açısından, Sümerler ve Akadlar başta olmak üzere Aşağı Mezopotamya uygarlıklarının Kürdistan'a ve komşu bölgelere kent kültürünü taşıdıkları sanılıyordu. Hacı Nebi ise bunun tam tersini kanıtlamakta. Çünkü Hacı Nebi'deki uygarlığın hiçbir şekilde Aşağı Mezopotamya'dan etkilenmediği, aksine her şeyin yerli malzemelerle ve yerli kültürle yapıldığı gerçeği ortaya çıktı. Kazı Başkanı Gil Stein, "Bu bilgiler pek çok bilim adamının, Aşağı Mezopotamya ticaretinin ve kolonileşiminin Yukarı Mezopotamya'nın zengin kaynaklara sahip bölgelerini karmaşık toplumlar olmaya zorladığı şeklindeki eski düşüncesini tümüyle altüst etmiştir. Genellikle Aşağı Mezopotamya'dan çok daha gelişmiş kent merkezleriyle birleşik tarzda yapılan anıtsal kamu binaları da gösteriyor ki, buradaki yerel halk bizim düşündüğümüzden daha ileri ve kompleks toplum düzeyine ulaşmışlardır..." demektedir.

Gil Stein, Hacı Nebi'ye kadar yerel kültürlerin rolünün yeterince bilinmediğini vurgulayarak iki önemli sonuca ulaşıyor: "Birincisi, Uruk kültürüyle bağlantıdan önce yerel halk, zaten göreceli olarak gelişmişti. İkincisi, ticaret sisteminde piyon değillerdi. Görüldüğü gibi klasik koloni modeli gerçekte bu bölgede hiç yaşanmamıştı."

Prof İzady bu belgeleri yorumlarken Arkeolog G. Johnson'a da gönderme yaparak, "Kürdistan'daki dağlı kültürleri, Mezopotamya'nın ova kültürlerine yani Aşağı Mezopotamya'ya bağımlı gösteren ve koloni olduklarını varsayan eski modeli yıkmada G. Johnson daha ileri gitti ve koloni tezi delik deşik oldu," demekte ve bu bilimsel gerçekler karşısında şu sonucu işaret etmektedir:

"Hacı Nebi kazıları, Kürdistan'ın antik tarihinde dağlı kültürlerin Aşağı Mezopotamya kültürlerinden daha aşağı ve onlara bağımlı olmadıklarını kesinlikle kanıtladı."

1992 ve 1993 yıllarında ortaya çıkarılan bu gerçekleri dile getirmemizin nedeni söz konusu bölgelelerin arkeolojik açıdan ne kadar önemli olduğunu vurgulamak içindir. Zagros'un Irak sınırları içindeki yöreleri ile Hacı Nebi sitesinin bulunduğu alanlardaki tarihi zenginlikler yok edilmiştir. Hacı Nebi Birecik'te yapılan barajla sulara gömüldü. Şimdi de Gilgamesh destanına ait kil tabletlerin de bulunduğu Karkamış'ta yeni bir baraj yapılmakta. Bu baraj yapıldığında Babil döneminde ataları Hurrilerden teslim aldıkları kültür ve uygarlığı geliştiren Mitanni Krallığına ait kalıntılar da yok olup gidecek.

Irak'ta yaşanan son savaşın tarihi varlıklar üzerinde yaptığı yıkımın envanteri ise henüz çıkarılmış değil. Yağmalar sonucu kaybolan eserlerin sayısı yüz binlerin üstünde. Vahşet, ilkelik ve vandalizm insanlık tarihini yok ediyor. Yazıklar olsun. ❀

Ez merda dayê

Şewa tariye nibiye peroj bi

Pukê zımıstani çinebi germe amnan bi

Hewrê gewri tava şiliye niyase paka bi

Surre da pišta mira khonce mı gireday

Hesiri kewti çımane mı ez merda daye

Şiya ziyarete û raybera destola

Verde ama zaniya kesi tede nıda

Venga Xızır û Meleka Muhamed û Ali da

Ruye mı kerd siya itikat niverda

Birindar kewta dugelade ez merda daye

Ware khelka Kızılgedik'i kesi nızana

Ne lurelura ne kenayışo biya vindi xo cerena

Weşeweş kerda hard herca tariyo kesi nivinena

Hebe pencika ra û reçe kınena roştiye kotidera

Vayê usari ze mışoni mı sera cera ez merda daye

Ali Kızılgedik

Zordestekî din jî çû, aqûbet li ser ê mayî be!

LATİF EPÖZDEMİR

Zordestekî din jî, ne bi xêr û ne bi selamet mir. Diktatorê Şiliyê, li nexweşxaneyê ku tê de tedawî didit, emrê xwe temam kir û rihê xwe teslimî melkemat kir. Gelê Şili sedema vê yekê derkete poxan û kolanan û şahî li dar xist.

Hate rageyandin ku Term u cînyazê Generalê faşist Pinochet, wê, ne bi merasima dewletî, lê bi merasîmek leşkerî wê, bê hilanîn u bi wî şekli diktatorê navdar were bin çal kirin.

Pinochet 91 salî bû. Heta axirîn nefesa xwe jî, wî xwe leşker û serleşkerê Şiliyê hesab dikir. Li derveyê welatê xwe dijiya.

General Pinochet, di sala 1973'yan de hatibû ser kar. Wî bi kudîtayek leşkerî dest bi kar kiribû û Salvador Alendeyê mîrxas jî ser text anîbû xwarê. Alende, li bîr e ku hetanî axirîn nefesa xwe li dijê faşizmê li ber xwe dabû û wekî lehengek çek bi dest de şer kiribû ta ku bê kuştin. Alende, sosyalîstek baş û gernasek payebilind bû ku gelê Şili wî hembez kiribû, anîbû ser kar.

Pinochet bi dehezaran kes avêt zindanê

Generalê faşist Pinochet, di dema desthilata xwe de bi hezaran mirov dabû kuştin. Bi dehezaran kes hatin zindan kirin û îşkence kirin. Şili bûbû zindanek ber fireh. Bi dehan hezar kes koçbar bûn ji gund û bajêrên xwe hatin derxistin. Diktatorê devbixwîn, berê xwe da hêzên pêşverû û kî bi ber ket wan ceza kir. Her wiha wî heyf û tola xwe werdigirt. Yekîtiya gel wekî kelayek li hember general rawestiya. Lê çî feyde, ne karîni pêşî li Pinochetê faşist bigirin.

Zordestekî din jî çû, aqûbet li serê yê mayîn. Ev dinyaya dinyayeke fanî ye. Eger deyndar an maldar, dinyaya kesî re namîne. Zordestî jî, bê îmkana e ku heta hetayê berdewam bike. Heta niha çend zordest hatin û çend çûn. Her wiha çend mane li ser kar, hemû pêşverûyên dinyayê gelek bi başî dizanin. Hinekî wan revîyan tac û

text û mal û dewleta xwe berdane û terkediya bûn. Hinekî wan bi eşrê xwedê çûn, cehimîn: Hitler, Musolini, Pol Pot, Şahê Îranê Riza Pehlewî, Somoza, Kenan Evren, Hafîz Esad, Miloseviç, Pinochet, Seddam Huseyn, (ji van Miloseviç di zîndane de ye).

3F: Futbol, Fîesta û Fedon

Xasyetê wan ê hevbeş piranî 3 -F bû. Yanî: Futbol, Fîesta û Fedon. Futbol, em dizanin ku li her ciyê dinyayê yek e. Lê, Fîesta û Fedon yanî Arabesk û Magazîna me. Piraniya diktatoran, ji bo dirêjkirina emrê xwe, zor didan gef û derewan. Digel şîdet û dijwariyê, bombebaranek îdeolojîk jî ku bi vir û derewan dagirtî bû, bi ser xelkê ve dibarandin. Digotin heta hezkarî hebe çima şerkarî biki. Yanî şer neke, hez bike. Lewra wan baş dizaniya ku wê roj bê û wê, dawî li tac û textê wan were. Ji ber vê yekê çiqas rojek zêde li ser kar bimana ew ji bo wan kar bû.

Hemû gelên dinyayê, diktatorên xwe girtin, ew darizandin û ceza da wan, lê Tirkiyeyê hê jî nekarî diktatorî xwe ceza bike û derxe hemberî dadgehê. Kenan Evren yek ji mezintirîn xwînrijê dinyayê ye. Niha li Marmarisê wekî çawa ku hatibe xelat kirin jiyana xwe di nav kêf û sefayê de derbas dike. Ji wan kesên ku mexdûrê Derbeya Kenan Evren in niha di parlemantoyê de ne. Lê heta niha jî bi mîranî nekarîne li dijî sazûmana Evren rabin. Û Zagona Bîngehîn ya îro ya Komara Tirkiyeyê jî ew zagon e ku di dema Kenan Evren de hatiye çêkirin.

Kenan Evren li Mûşê di axaftineke xwe de wiha digot: "Ji me re dibêjin ku hûn çima însana bi darve dikin. Ma em wan bi darve nekin, lê xweyî bikin?" Nivîskarê heja Ertugrul Mavioglu bi vî navî kitêbek çap kir ku yek bi yek qala heps û zindanên dema Evren dike ku hêjayî xwendinê ye. Sosret û ecêb hatine serê bi hezaran kesan di dema Evren de.

Di 12'yê Rezbera 1980 de li Tirkiyeyê çî bû, em bi hejmaran lê binêrin:

Îstatîstîkên li ser derbeyê

Milyonek û 680 hezar kes hatin deşifrekirin ku xeternak in.

650 hezar kes hatin girtin û hepiskirin.

Derheqê van girtiyan de li dadgehên leşkerî de, 210 hezar doz hatine vekirin û di van dozan de, 230 hezar kes hatine mehkeme kirin.

Gelek kesî ji ber xetara dewletê terka welat kir. Ji wan, ji 30 hezarên wî, wekî xeternak hatin hesab kirin û rejimê bangî wan kir ku bîr teslîm bibin.

Cuntayê 14 hezar kes ji hevvelatîbûnê avêt.

23 hezar komelên siyasî û civakî hatin daxistin û girtin. Ji wan 650 komel hatin dadgehkirin.

Derheqê 7 hezar kesî de, cezaya îdamê hate dayîn.

Di zindanan de 230 kes mirin, 150 kes mirina wan bi şik bû.

14 kes di grevên birçûbûnê de mirin.

16 kes di dema firarkirinê de hatin kuştin.

75 kes di şer û miqabelekirinê de hatin kuştin.

73 kes bi emrê Xwedê mirin.

43 kesan, ji ber şertên dijwar, xwe kuştin.

170 kes jî, ji ber îşkencekirinê, jiyana xwe ji dest dan, yan jî, bi îşkenceyê hatin kuştin.

Piştî derbeyê, di navbera 1983 û 90'î de, 550 kes ji karmendên cuntayê bi îşkencekirina bi zanetî, hatin darizandin. Lê 1000 kes jî, ji aliyê rejimê ve, hatine xelatkirin. Ji hemûyan girîngtir ev e ku, 18.500 memûr û karmendên dewletê, bûne hedef û armanca sazûmana leşkerî û ji kar û şixulên xwe bûn. Jimara memûrên (karmend) ku hatine dawê kirin 7250, a mamosta û dersdaran 3850, ya memûrên ewlekariyê 980, ya dersdarên xwendîna bilind 120, amîrên îdareyê 35, hakim û sawcî 45. Yê ku hatine nefî kirin û şandin sirgûniyê jî 7500 bû û her wiha 4900 kes jî, bi fermana sazûmana leşkerî ji karên xwe dûr ketin.

Du zindan: Mamak û Diyarbekir

Di demên nêzik de ez ne bawer im ku ew îşkence û zordariya ku li îşkencexane û zindanên Tirkiyeyê de dihat kirin li tu cihê dinyayê hatibe dîtin. Bi taybetî li zindana Mamak (Enqera) û ya li Diyarbekirê. Her du zindanên her du paytextan. Mamak û Diyarbekir. Navnîşana wehşeta hevdemî ku mirovayetî li wan deran têk çûbû di wan salan de..

Diyarbekir... Jimare çar...

Esat Oktay Yildiran. Ax û fixan û hewar û berxwedan.. Serhildan û berxwedanên qehremaniyê, nimû-

nejîyanên bijare û ser dest.

Diyarbekir şan û şerefa kurd û kurdayetiyê. Zindana Diyarbekir, ciyê berxwedan û gernasiyê...

Ew canên qedirbilind ku navê xwe bi xwinê kolan li wan bircan, li wan bircên ku bûbûn nîşana mêrxasiyê ji sal û zemana hetanî îro.. Sûrên Diyarbekir... Ew sûrên ku sirên xwe vedişêrin vaye çend sal e di temarên xwe de.. Zindana Diyarbekir jî, berxwedana Diyarbekir jî, tu carî nayê ji bîr kirin... Qonaxa 12'yê Rezberê, li Tirkiyeyê tarîxeke nû ye, destpêka gelek bûyeran e.

Di navbera salên 1980 û 1985'an de rewşa rejima sazûmana leşkerî çawa bû, em dêna xwe bidinê bizanin ka gelo reqem û jimare çî dibêjin ji me re:

Yên ku bi salek ceza xwarin 23 hezar kes in, yê ku di navbera salek û 5 salan de cezaya hepsê xwarin 10.750 kes in. Yê ku ji 5 salan heta 10 salan ceza wergirtin 6200 kes in, yê ku ji 10 sal hetanî 20 salan ceza wergirtine, jimara wan jî 23 hezar e. Yê ku ji 20 salan zêdetir ceza girtine jî 900 kesî zêdetir in.

Her wiha 630 kes jî, cezaya mûbetê wergirtine ku heta jiyana wan kuta bibe di zindanê de bimînin.

40 ton kovar û rojname hatin şewitandin

Di dema desthilata sazûmana leşkerî de, der heqê 420 kesan de ferman û qerara îdamê hatiye dayîn û ji wan 50 kes bi destê van hovan hatine îdamkirin. Ji bo rojnamevanan cezayê ku hate xwestin ji 400 salan zêdetir bû

31 kes her niha jî, di hepsê de ne. 13 kes, hêj jî, di nebûna wan de destê girtinê li ser wan e. 3 kes bi êrişên gulebaran hatin kuştin. 40 ton kovar u rojname hatin tomarkirin û paşî jî, hatin şewitandin. 40 hezar kilo çapemenî niha jî di depoyan de li benda şewatê ne.

980 rojname û kovar hatin qedexe kirin.

190 filmên sînemayê hatine qedexekirin.

Berî derbeya leşkerî 5 milyon û 700 hezar kes xwedî sendika bûn. Piştî vê cuntayê û bi 5 salan jî, hê jimara kesên xwedî sendika ne gihîştibû 2 milyon jî, ango milyonek û 700 hezar bû.

Di sala 1979'an de, miaşê (mehmiza/heqdesta) karkerekî rojane li dor 9 dolaran bû. Lê, daketibû dora 4 dolarî.

Belê. Pinochet jî çû. Aqûbet li serê heval û hevkarên wî. Gelê Şîli ji diktatorê xwe xilas bûn. Ka gelên Tirkiyeyê wê bi çî awayî xilas bibin.

Pinochet mir. Şen bû gelê Şîliyê.

Ez hêvîdar im ku ew zordarên din ên cihanê ku her niha jî, li ser kar in, rojek zûtir textê wan jî hilweşe û gelên bindest rojek zûtir azad û serfiraz bin. ❀

Kürt Müzik Konferansı'nın ardından...

MEHMET ATLI

23-24 Aralık günlerinde Diyarbakır'da toplanan "Geçmişten Günümüze Günümüzden Geleceğe Kürt Müziği Konferansı" geride kaldı.

Konferansa büyük misyonlar yüklemek, Kürt müziğinin ve müzisyenlerinin yüzyıldır birikmiş sorunlarına kısa vadede uygulanabilir somut çözümler beklemek gerçekçi olmayacak. Yine de böylesi bir konferansın toplanabilmiş olmasını, yalnız müziğimiz adına değil, toplumsal tarihimiz açısından da önemli bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü siyasal alanın dışında,

günlük hayatın kıyıda köşede kalmış sorunlarına -doğrusu Kürtler söz konusu olduğunda müziğin rolü siyaseten de hayatidir- bir tartışma kültürü içinde, ciddiyle eğilmek bizim için yeni bir pratik... Konferansın Diyarbakır'da toplanmış olmasının sembolik öneminden de bahsetmeye gerek yok sanırım. Asıl dikkat çekmek istediğim nokta konferansın, bugüne kadar bir araya gelememiş müzisyen, yapımcı, araştırmacı, konunun siyasi ilgilileri ve mevcut kültür kurumlarını buluşturabilmiş olması. Sırf bu yönleriyle bile başarılı bir sınav verildiğini söylemek ve emeği geçenleri kutlamak gerekiyor.

Türkçe meselesi...

Konferansta Türkçe konuşulmuş olmasını, geride bıraktığımız bir yüzyılı göz ardı edercesine mahkûm etmek, ele alınan konularda sonuç almaya yönelik değildi. Kürtçenin sorunlarının konuşulacağı sayısız toplantıda ele alınmayı hak eden çok çok büyük bir problem bu ve müziğimizin konuşulduğu bir toplantıda sık sık bu sorunun katılımcıların önüne getirilmesiyle zaman kaybına yol açıldığını düşünüyorum. Bu konudaki kompleksli tavrımızın psikolojik boyutu ayrıca ele alınmayı hak ediyor ama konumuz bu değil.

Konferansın canlı havası içinde bu yönlü haklı itirazların yükselmesi bir dereceye kadar anlaşılır bir şey. Ancak konferansın Kürt basınında neredeyse sırf bu yönüyle ele alınması, "skandal" diye nitelendirilmesi, gerçekten ciddi bir haksızlıktır ve asıl konuyu

"iskalamaktır". Yine zamansız bir tartışmayla eldeki imkân heba edilmiştir bence. Hadi, Kürtçenin yalnız Kürt sanatçılarınca değil, Kürtlerin çoğunluğunca da canlı ve etkili bir şekilde konuşulmuyor oluşunu tartışalım o zaman. O durumda Kürt müziğinin sorunları çözülmüş mü olacak?

Elbette Kürtçenin Kürt müzisyenlerince akademik bir sunum yapacak kadar bilinmiyor oluşu büyük bir sorun. Ama lütfen ciddi olalım. Bu sorunun yükü topu topu iki gün süren bir müzik konferansına ve müzisyenlere yüklene-

mez. Tarihsel nedenleri bir yana herkes bu konuda bu kadar masum mu? İsmail Beşikçi'nin aylardır tefrika edilen ve Kürtlerin Kürtçeye, bir bütün olarak Kürt kimliğine ilişkin tutumunu sorgulayan yazıla-

rına, kendisini muhatap kabul edip cevap yazan birileri çıktı mı? Kürtçe kurslarının niçin kapanmak zorunda kaldığını tartıştık mı? Şiir dışında ciddi bir varlık gösteremeyen edebiyatımıza ne demeli? Kürtçe kitaplara ilgi ne düzeyde dersiniz?

Sonra, hatırladığım kadarıyla konferansta kimse "Kürtçe entelektüel düzeyi yüksek bir sunum için yeterli bir dil değildir" demedi. Olsa olsa birileri "benim Kürtçem sunumumu yapabilecek kadar iyi değil" anlamına gelecek şeyler söyledi. O halde niçin Kürtçenin savunusuna girişildi ve birileri Kürtçe ile ilgili kariyerini herkesin gözüne sokmak istercesine buna vurgu yaptı, anlamıyorum. Yine sapla samanı karıştırıyoruz. Gerçekte Kürtçe müzik, Kürtçenin son kalelerinden biridir ve birçok insan için anadiliyle kurduğu en canlı bağıdır. Bu kadarını olsun birbirimize çok görmeyelim ve bırakın insanlar istediği dilde fikrini açıklasın. Ve merak etmeyin herkes kendi ayıbının farkında, yapması gerekenin bilincindedir. Gerisi ancak büyük siyasi kazanımlarla, kültürel hakların tam anlamıyla kullanılabilirliğiyle, ilkokuldan üniversiteye kadar Kürtçenin eğitim dili olarak yaşanması ile, kentsel gündelik hayata cevap verebilecek bir dilin inşasına yönelik ciddi dil politikaları ile ve ancak birkaç jenerasyon sonra çözülebilecek küçük bir sorun!... Naçizane Müzik Konferansı'yla değil.

Neler yapıldı, neler niçin yapılamadı?

Gelelim asıl konumuza: Öncelikle konferansta ele almayı umduğumuz başlıklar için iki günlük bir sürenin yetmediğini kaydetmek gerek. Birikmiş bunca sorun, bir dokunsanız bin ah işiteceğiniz müzisyenlerin problemleri iki günde ortaya konamadı bile. Ama bu bir başlangıç ve önemli olan bu tartışmaları sürdürmek.

Simultane çeviri yapanların yoğun çabalarına rağmen çeviri sorunları vardı ve konuşmacılardan, konferans tarihinden yirmi gün önce metinler teslim alındığı halde çeviriler yapılmamıştı. Salonda kimi teknik problemler yaşandı vs., ama ev sahipleri yine de ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştılar doğrusu.

Konferans programının ilk günü Kürt müziğinin dününe ilişkin akademik sorunlara ve Kürt müziğinin kültürel kaynaklarına ayrılmıştı. Bu başlıkların her biri, üzerinde önemle durulması gereken dev boyutlarda sorunlar içeriyor. Kanımca öncelikli sorun, bu alanda yapılan çalışmaların dağınıklıktan kurtarılması ve öncelikle mevcut birikimin sistematik bir şekilde bir araya getirilerek ilgililerin hizmetine kavuşturulmasıdır. Bu ihtiyaç, beraberinde bir kurumsallaşma problemini ve doğal olarak mevcut kurumların eleştirel değerlendirilmesi problemini getiriyor. Bugüne kadar bu konularda neler yapıldı, neler niçin yapılamadı? Bu soruları açıklıkla ortaya koymak ve kimseyi mahkûm etmeden, büsbütün siyasal sorunların arkasına sığınma kolaylığına kapılmadan neler yapılabilir; sistematik araştırma, arşiv, okullaşma, geleneksel mirasın korunup geliştirilmesine yönelik dünyada katedilen yolun Kürt müziğine de ışık tutması için nelerin, hangi yöntemlerle ve hangi kaynaklarla yapılabileceği gibi konularda kafa yormak gerekli.

Programın ikinci günü Kürt müziğinin ve müzisyenlerinin güncel sorunlarına ayrılmıştı. Bu yüzden biraz daha tansiyonu yüksek oturumlara şahit olundu. Zira geçmiş herkese eşit uzaklıkta ve önemi konusunda herkes mutabık. Düne ilişkin tartışmalar bu yüzden daha çok metodoloji ve terminoloji sorunları etrafında yoğunlaşırken güncel sorunları konuşmak, taraf olmak demek ve bu yüzden gerilim zaten bekleniyordu. Bugüne kadar bu konularda dost sohbetlerinde çok şey konuşulduğu halde konferansla birlikte ilk kez güncel sorunlarımız, özellikle sektörel sorunlar, yapımcı firmaların ve müzisyenlerin bugüne kadarki tutum ve alışkanlıkları, Kürt müziğinde arabeskleşme eğilimleri, starlık sisteminin gelişmeye başlaması, siyasal kurumların etkisi ve bu etkinin niteliği vb. açıkça tartışıldı. Gerçi bir süreden beridir kimi yazarlar, özellikle Esmer'deki yazılarıyla Serdar Güven bu tartışmaları gündeme getirmiş, konferans öncesi bir atmosfer hazırlamıştı. Ama artık kimi büyük sorunlar fısıltıyla değil

açıkça tartışılır oldu ki bu sağlıklı bir gelişme. Bu anlamda Serap Sönmez'in yaptığı çarpıcı açıklama ve uyarılar daha epey bir zaman Kürt müziğinin gündemini belirleyecek gibi görünüyor.

'Gelenek'le ilişki ve hazır reçetecilik!

Bir Kürt müzik konferansının içeriğinin ne olabileceğine ilişkin olarak fikrim sorulduğunda, konferansın sorunlarımızı tartışacak bir platform olmaktan çok Kürdün Kürde propagandasına dönüşebileceğinden ve güçlü kadim gelenek, dengbêjliğin sonu gelmez övgüsü vb. şişirmelerden bir adım öteye geçemeyeceğimizden endişe ettiğimi belirtmiş ve programda buna yol açabilecek başlıklara mümkün olduğunca yer vermekten yana görüş bildirmiştik. Sonuçta birçoğumuzun kabul edebileceği dengeli bir program ortaya çıktıysa da kimi konuşmacılar "Temel Müzik Dersleri" vermekten tutun da dengbêjlik dışında bir şey konuşmaya yanaşmamaya kadar varan bir hava içindeydiler yine de.

Dengbêjlik ya da bir bütün olarak gelenek ve modern sanatçının gelenekle kuracağı ilişkiler vb. hakkında ayrıntıya girmeden şu kadarını söylemeliyim; gelenek ve modernlik ikilemi ikiyüz yıldır tartışılan bir konu ve Pakistan'dan Mısır'a, Rusya'dan Japonya'ya ve Türkiye'den Batı dünyasına kadar dünyanın pek çok bölgesinde bu konuda inanılmaz bir külliyat oluşmuş durumda. Kürt müzisyenlerine bu konuda hazır reçeteler sunanlara bu literatüre biraz başvurmalarını öneriyorum ve söylecekleri yeni bir şey varsa söz konusu literatüre katkı yapmayı denemelerini...

Gelgelelim, dil tartışmalarının gölgesinde kalan kimi sunumları mutlaka kamuoyuna ulaştırmak ve tartışılmasını sağlamak gerekiyor. Özellikle Vedat Yıldırım'ın "Kürt müziğine kentsel dinamiklerin etkisi"ni tartıştığı metni ve bu metinde yapmaya giriştiği dönemleştirme çabasını konuşmalıyız. Serap Sönmez'in, kurumların rolüne ilişkin "içeriden" geliştirdiği eleştiriler niçin konuşulmuyor? Çar Newa'dan Fikri'nin önerdiği adamakıllı bir müzik yayıncılığı fikrini geliştirmeliyiz. Mikail Aslan'ın Kürt müzisyenlerin üretimlerindeki felsefe yoksunluğu, içe dönük bir süreci yaşamadan yapılan şarkıların yavanlığına ilişkin eleştiriyi kaydetmek gerek. Dinleyicilerden soyadını bilmediğim Ozan'ın, Nilüfer Akbal'a sorduğu, Kürt kadın şarkıcılarının üretimlerinde feminizmin yerine ilişkin ufuk açıcı ve konuşulması gereken sorusu, siyaset dünyasının müzik sektöründeki ağırlığına ilişkin aralarında benim de bulunduğum çok sayıda müzisyenin naçizane önerileri, bence yalnız müzisyenlerce değil, kimliğe ilişkin sözü olan herkesçe tartışılmalı. Hepsinden önemlisi konferans kararlarının takipçisi olunmalı... ❀

Kürt müzisyen Dilşad Said:

Kürtçe rock, caz yapılsın, ama özgün olsun

RÖPORTAJ: RÜŞTÜ DEMİRKAYA

Kürt müzik konferansında yaptığı sunumları, tespit ve önerileriyle dikkat çeken dünyaca ünlü keman virtüözü Dilşad Said, Kürt müziğine ilişkin sorularımızı yanıtladı.

Bugün modern anlamda yapılan Kürt müzik üretimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yapılan çalışmalarda Kürt kültürünün temel dinamiklerinin doğru ve hak ettiği ölçüde kullanıldığını düşünüyor musunuz?

Başta şunu ifade etmek gerekir ki, şu anda biz çoğunlukla başka müzikleri kopyalıyoruz. Fakat kopya etmekle müzik olmaz. Bir müziği kendine örnek alabilirsin. Mesela Avrupa'ya ait müziği kendine öncü bir müzik alabilirsin.

Fakat onu taklit etmen doğru değildir. Taklit ile kendi müziğini yaratamazsın ve kaldı ki bu taklit ettiğin müziğe de zarar verir. Biz kendi müziğimizi yapabiliyoruz. Tabii ki müzikte bir etkileşim olabilir ama bu bir taklit, kopya olursa Kürt müziği de olmaz. Biz aldığımız müziğin içeriğini doldurabilmeli ve ona

kendi rengimizi katabilmeliyiz. Ona kendince bir özgünlük, bir farklılık katabilmelisin. Kürt müziğinin ruhunu verebilmelisin. Bunun için ise kendi müziğini iyi bilmelisin. Bu açıdan, ne yazık ki Kürtçe müzik çalışması yapanların büyük bölümü kendi kaynaklarını doğru bir şekilde kullanamamaktadır. Bir kere bunun aşılması gerekir. Çünkü bilinmeli ki Kürtçe müzik yapan ama kendi kültürünü dışlayan müzisyen, bir hiçtir. Modern müzik olsun, örneğin rock, caz yapılsın, ama kendi renginde ve kaliteli olsun. Ama bunları yapamıyoruz. Belki devletleşemedikleri

için, belki başka nedenlerden dolayı, Kürtler kendi müzik kalitesini yükseltebilmiş değildir. Şu aşamada birçok sorunla boğuşuluyor. Akademik alt yapı yok. Bir de ticari kaygıyla piyasaya sürülen sayısız müzik üretimi söz konusu ki, bu sektörel ortamda Kürt müziği kendi gerçek kalitesini ortaya koyamıyor. Yine sıkıntılı bir diğer konu ise korsan CD ve kasetlerin satışlarının durdurulamamasıdır.

Sizin konferansta da özellikle üzerinde durduğunuz prodüksiyon sorununu da unutmamak lazım herhalde...

Evet, Kürt müziği açısından önemli sayabileceğimiz başka bir sorun da üreticilik... Bu kavramın ne

anlama geldiği ve nasıl işlenmesi gerektiği konusunda yeterince bir birikime sahip değiliz. Üreticilik sadece CD yapmak değil. Video, klip ne varsa bunların yapımında rolü olan ama aynı zamanda içinde yer aldığı işi de iyi kavrayan, bilgisine sahip olan bir kurum olması gerekir. Eğer bütün bunlar sağlanırsa müzisyen ile üreticiler, aranjörler ara-

sında da bir bağ, bir iletişim sorunu ortadan kalkar ki bu, zamanla müziğin gerçek anlamda kendi üretimini ortaya koymasının da yolunu açar. Açık ki bizim çok kötü bir müzik prodüksiyonumuz var. Dinleyici müziğin, sesin kalitesini alamadığı gibi yapılan yanlış müzik üretimlerini de dinleye dinleye müzik zevkini ve kalitesini de yükseltmiyor. Sürekli arabesk albümlerin piyasaya sürüldüğünü düşünün; dinleyici artık bir yerden sonra buna alışmak, onu tüketmek zorunda kalacaktır. Ama istenirse bunların ortadan kalktığı bir süreç başlatılabilir.

Şu durumda, Kürt müziği konusunda akademik bir birikime sahip bir müzik adamı olarak, 'Kürt müziğinin kültürel dinamikleri şu şekilde kullanılmalı' şeklinde geliştirebileceğiniz bir yaklaşım söz konusu olabilir mi?

Bu, benim kişisel tespitlerimle çözülebilecek bir sorun değil. Konferansta da özellikle bunu vurgulamak istedim. Bir şeyler yapacaksa birlikte karar vermemiz lazım. Sorunları söyleyeceğiz, konuşacağız, bunun sonuçları üzerinde bir adım atacağız.

Bana göre bizim şu noktada ikna olmamız lazım. Kendi başımıza bir şeyler yapmaktan ziyade artık okullaşmamız, kurumsallaşmamız lazım. Eğer bu gerçekleşmezse zaten geleneksel müziği de, modern müziği de gerektiğince kavrayamayız. Onların kullanım biçimlerini müziğin evrensel değerleri içinde yeniden üretmeyiz. Bugün bizim konferansta bir araya gelmemizin öğreteceği en önemli şeylerden biri de bu olmalı hence. Şunu tartışmalıyız örneğin, Kürt müziği nedir? Hangi aşamadadır? Müzik üretimlerimizi nasıl ele almalıyız? Akademik ve altyapı düzenlemelerine ilişkin nasıl bir yaklaşım içinde olmalıyız? Bu anlayış etrafında sorunlar tartışıldığı ve ortak hareket edildiği taktirde Kürt müziğinde önemli bir ilerleme sağlanabilir. O zaman, "modern müzik mi, geleneksel müzik mi?" ikilemini aşmış ve bu kavramların müziğimizle daha doğru şekilde nasıl içselleşeceğini tartışma fırsatı bulmuş olacağız.

Konferansta, müziğin evrensel ölçekte gelişmesi konusunda bir dizi gözlemlerinizi aktardınız. Kürt müziğinin kendi sesinde, kendi renginde yol alması ve gelişmesi için "olmazsa olmaz" diyebileceğiniz ölçüler ya da aşması gereken basamaklar var mı?

Elbette var. Şu açık ki Kürt müziğinin gelişmesi belirttiğim gibi ancak okullaşma ve kurumsallaşma ile sağlanabilir. Bu eğitim çocuk yaştan itibaren başlamalı. Çocuk müzik okulları açılmalı ki Kürt müziği kaliteli olsun. Bir müzik ekolünün yaratılması için bunlar şart. Birçok eksikimiz var. Sonuçta Kürtler dört ayrı parçada yaşıyor ve tabii ki Avrupa da var. Kaliteli müziğin gelişiminde TV ve radyoların da rolleri ve sorumlulukları var. Eğer onlar kaliteli müzik sunarlarsa insanlar kaliteli müzik isteyeceklerdir ve sanatçıyı da bu yönde zorlamış olacaklardır. Bu temel-

de bizim Kürt klasik müziğinin üzerinde geniş bir çalışma sergilememiz lazım. Yapısal ve içerik olarak iyi irdelenmeli ve kavranmalı. Şunu da ifade etmek lazım; biz kendi sanatçımızı desteklemeliyiz. Desteklemeye mecburuz. Bizim daha yüksek müzik ekolleri yaratmamız için halkın müziğe olan desteğini sağlamalıyız.

Festivaller düzenliyoruz. Ama bu festivaller bir aşamada politik bir malzemeye dönüşüyor. Bunun mesafesini koruyabilmeliyiz.

Son olarak teknik bir konu olsa da Kürt müzik terminolojisi konusunda söyleyeceklerinizi merak ediyoruz. Terminoloji konusunda ciddi sorunlar olduğu açık. Konferansta da delegeler, makamlara, melodilere ilişkin terimlerin nerede, ne şekilde ya da ne anlamda kullanılması gerektiği konusunda güçlük çektiklerini ifade etmişlerdi...

Kürt müziğinde terminoloji ile ilgili sorunlar var. Burada vurgulamak istediğim şey Kürt müziğine has bir terminoloji yaratmaya çaba göstermeliyiz. Kürt müziğinin özelliklerine, müzikal formlarına ilişkin bir terminoloji geliştirilmesi gerekir. Ama bu mutlaka Kürt orijinli olsun diye bir şey de yok. Arapça da olabilir, Kürtçe de, Türkçe de... Ama, Kürt müzik dilinin gelişmesine katkı sunacak bir terminolojiyi geliştirmemiz lazım. Elbette olanaklarımız ölçüsünde Kürtçeye has olması onun özelliklerini taşıması bizce daha idealdir.

Biz biliyoruz ki Kürtlerin dört parçasında da müzik dili çok zengindir ve çeşitlidir. Bunlara ait bir terminoloji ortaya koymazsak bu kendiliğinden işlevsizleşecek, hatta kaybolup gitmek zorunda kalacak... Modern Kürt müziğinin terminolojisini oluşturmak şart. Bazı geleneksel kaideleri, makamları bağlamamız lazım bu yapı içinde. Pozitif ve negatif yönlerini değerlendirerek bir sonuca bağlamalıyız. Biliyoruz ki Kürt müziğinin rengi zordur. Kürt müziği kendisiyle orijinaldir. Bağımsız bir orijinalitesi vardır. Melodik yapılar çok çeşitli ve bunlar adlandırılmış değil... Biz makamlar konusunda bir araştırma yapmamışız. Rakkase ve dansların çeşidi o kadar fazla ki, birçoğunun ismini bilmiyoruz. Örneğin Şexani demiş geçmişiz. Bu ritimlerin her birinin kendi özel ismi vardır. Bunlar üzerinde bir çalışma yürütülürse elbet terminoloji de kendiliğinden oturur. ✨

Yeni hayata küsmemek lazım

RÖPORTAJ: ALI RIZA KILINÇ

"Geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe" başlığıyla düzenlenen Kürt müzik konferansına delege ve konuşmacı olarak katılan Kardeş Türküler solisti Vedat Yıldırım, sunumunu da yaptığı 'Kentleşme ve Kürt müziği' ne dair sorularımızı yanıtladı.

İsterseniz sizin konferans sunumunuzun konusu ile ilgili bir sorudan başlayalım. Genel hatlarıyla kentleşmenin Kürt müziğine ne gibi etkileri oldu?

Biliyorsunuz ki Cumhuriyet tarihinde, Kürtlerde kentleşme çok keskin bir şekilde yaşanıyor. Doğal değil bu tabii. Ekonomik, sosyal gelişim ve ihtiyaçlardan ziyade, zorunlu göç ve müdahaleler üzerinden gerçekleşen bir kentleşme süreci bu. Ve doğal olmayan keskin bir şekilde meydana geliyor. Kırdan, köyden iken bir anda kendinizi kentte buluyorsunuz. Kürtler için 1925'lerde başlıyor göç hareketi... Şeyh Said ve Dersim İsyanı'yla beraber, her şey yasaklanıyor. 60'lı yıllarda anayasal düzenlemelerle kısmi de olsa bir rahatlık yaşanmaya başlanıyor. 70'lerde DDKO'daki aydınlar öncülüğünde yazılar ve albümler çıkmaya başlıyor. Asıl kırılma noktası 90'dan sonra savaş ile beraber başlıyor. Kayıplar, ölümler, baskılar derken bu zorunlu göç hareketi kentleşmeyi daha da hızlandırıyor. Tabii bununla beraber köy, yayla hayatı sekteye uğruyor. Geleneksel kültür yok oluyor. (Dengbêjlik geleneği zaten Osmanlı'nın son dönemlerinde zayıflamaya başlamıştı. Medreseler kapatılıyor ki, bunlar o dönemin birincil kültürel kurumları olarak da faaliyet gösteriyordu.) İşte 90'lı yıllarda da bahsettiğim durumlar yaşanınca bir bütün olarak geleneksel kültürün temel dayanakları yok olmaya başladı, köy yaşamının tasfi-

yesine paralel olarak.

Birden metropollere yığılan insanlar doğal olarak kültürel bir boşluğa düştüler. Bu boşlukta oluşan yönelimlerden birisi de gettolaşmadır. Yani 'içeride kapana-kapan' yaşama... Gettolaşma sadece sizin kendi doğal yabancılaşma eğiliminizden değil, o kentteki sosyal, ekonomik ve kimliksel gerçekliğin dayattığı zorunluluklardan da kaynaklanabiliyor. Bir tabakalaşma sizi öylesi bir duruma itiyor.

Son dönemlerdeki göçlere bağlı bu gelişmeler elbette tartıştığımız Kürt müziği meselesini de ilgilendiriyor. Gettolaşma müzik pratiğine de yansıyor. İşte rock, fantazi, pop, arabesk gibi birtakım etkilenmeler görülmüyor. Fakat güftelerde yani sözlerde bunu pek göremiyoruz. Temalar eski, alışıldık, yani kırdan veya siyasi... Ama müzik yeni... Yani yeni bir hayat var; işportacılıktan inşaata, ama bu hayat söze yansımıyor.

Pek de iç açıcı olmayan bu çarpık durumun Kürtlerin kentlerde 'veri' olarak bulunduğu, mecbur edildiği koşullarla da ilgisi yok mu? Bir de bu yoksun kulmanın üzerine metropolün doğal parçalılığı da eklenince, kentteki Kürtün yaşamında ve müziğinde tutarlı bir bütünlük oluşturması daha bir zorlaşıyor herhalde...

İşte bu durum, aslında Kürtlerin şehirle organik bir ilişki kuramadığını gösteriyor. Bundan dolayı da tema, eski tema oluyor. Dil dediğimiz o imgeyi, o dünyayı yaratabilmeniz için sizin dilinizi, kültürünüzü kamusal alanda kullanabilmeniz gerekiyor. Kürtler gündelik hayatta kamusal alanda dillerini rahat kullanmıyor, baskılardan ya da oto-sansürden... Kamusal alanda, mesleki alanda kendi dilini yaşayamadığı için de bu durum, müzik temasına da yansımıyor. Çünkü siz insanların imgelerine hitap ediyorsunuz. İmge örgütlenmesi gerekli. Sözel ve makamsal imge örgütlenmesine ihtiyaç var. Sözel imgemizi nerden alıyoruz. Çok iyi söz yazarlar var. Kürt olmaları gerekmiyor ama onlardan nasıl etkileniyor ve kendi dilinize nasıl yorunluyorsunuz. Bu önemli.

Evet, metropolde parçalı bir yaşam biçimi var. Bir taraftan nostaljik... Tamam, nostaljik gelenekleri unutmamak gerekiyor ama sadece ona yaslanmak da, yeni gerçekliği görmemek anlamına gelir ve bu bir nihilizme de yol açabilir. Yeni hayata küsmemek lazım.

Tabii ki önemli olan kendi dinamikleri üzerinde bir gelişim ve buluşmanın sağlanması. Yine, şehirde popüler kültür de var. Onu da yok sayamayız. Gerçi Kürtler bunu hiç yok saymıyor. Bir gettolaşma var ama popüler kültürün içinde var olma durumu da var. Parçalı bir yapı yani...

Tamam, Kürt müzik sektörü var. Peki ciddi bir alt yapı var mı? Kalifiye insan? İyi düzenleme yapabilecek birileri var mı? Eğitim var mı? Sadece batı menşeyli armoni mi, yoksa Ortadoğu makamları mı kullanılıyor? Ortadoğu'da çok kültürlü bir yapı var. Bu çerçevede bakılıyor mu? Makam sistemi ile armoni bir araya getirilebiliyor mu? Bu alanda bir meslekleşme, bir okullaşma gerekli. Kültür kurumlarımızın yaşadığı en büyük sorun bu. Alternatif bir eğitim geliştirebilirler mi? Şu an daha çok bireysel çabalarla yürüyor bu işler.

Bütün bu sorunlara rağmen kent kültürünün bir parçası olmaya başlayan Kürtler nasıl bir müzikal yönelim içinde olmalı? Kürt müzisyenlerinin, dengbejlilik de içinde olmak üzere 'modern mi, geleneksel mi' tartışmasındaki pozisyonları ne olmalı?

Dünyada 60'lı yıllardan sonra artık bir kırılma oldu. Genel geçer yönlendirmelerin etki alanları zayıfladı. Çok kültürlü bir yapılaşma yaratılabilir. Klasik devlet ve modernizm eleştirisi yapılabilir. Modernizmi reddetmek değil, eleştirmek lazım. Teknolojinin gelişmesi giderek kent ve köy kültürü arasındaki farkı da belirsizleştiriyor. Saf kent ve köy kültürü mü var!

Sanatın bir bütün olarak algılanması gerekir artık. Eskilerdeki nitelikli isimler içinde, günümüz müzik formlarında müzik yapanlar sınırlı. O formda şarkı söyleyen var, ses olarak. Dengbejlilik, sözden ve yeniden yaratımdan bağımsız düşünülebilir mi? Sonuçta Evdalê Zeynikê'de de birilerinden alınan bir şeyler var. Ama bunu kendi dünyasında yeniden yaratmadıktan sonra, bu aktarmacılığın bir manası olur mu? Ve yine bu olamı tekrarlama işi, dilin zenginliğini taşıyabilir mi? Çok güçlü lirizm, romantizm, erotizm başkaldırı var. Bunları yeniden yaratıp yeni cümlelerle, yeniden üretmek gerekiyor. İşte Nizamettin Arîç batı formu ile klasik Kürt müziğini buluşturmaya çalışıyor. Son dönemlerde rock, hip hop, rep türünde ürünler veriliyor. Tamam bunlar verilsin, ama kendi dayanakları üzerinde, kendi dili ve köklerinin inceliklerinden, özünden yararlanmak suretiyle... Kaliteli ve nitelikli işler için bunlar önemli. Kendi birikimimiz üzerinden hareket etmeliyiz yine. Ama sonuçta ben de bir müzisyenim ve ben de bu sorunlardan muaf değilim. Tartışarak, üreterek bu sorunlara çözüm bulmalıyız... ❀

Çı taw şiliye bivaro

çı taw şiliye bivaro
merdene ena mı viri
emré mı beno emré ju perperiki
teynabune ena mı viri
ma(y)a mı ena mı viri
bena meymané hewnané mı

poré mı de dı desti cérené
seredejané mı vindeno
çimé mı seré ju ini de
ju kalé sipeyi vinené
ez néwazen desté ma(y)a mı
vindi hé xeyélané mı de
ez békes manén
sera ra nat

roj vejino, roj şono xora
mıno teynabuna xo manénime piya
né desté ma(y)a mı zeréyé poré mı de
ne ki zeréyé lapa mı de araç maneno

ez zé çuciké(milçiké) de béperra
néşkin fırr bi di
çimané mı de mijé şewa
zerréyé mı de domani kaykené
kayé domanan hesir manéno her tim
seré koyandé lete beno huyayişé inan

héya héya kuli bené zuri
se ke. lınga ma qet negina né
hardé dewrésıra
zuzaqi kuli şahidé ma bi
honake çeçeré eylulú nádabi ma ra

şiliye bivaro
desté ma(y)a mı çaréyé mı de bo
demé veri
xıj bené çimané mı verdé
xızıro kal vecino zeréyé ju şewé de

şiliye vindena ma bénime lal
lalına ma sirota şewé de manena
ruyé ma beno qutiyé de şikiyayiyé

çimé şewé de
der u dorméyé ma cehennem
adir vareno
ma herbenime
çimé ma zé peskuviyake birindara
néşkina vazdo néçirvanan dest
bé çaré menda
çimé ma çimé dayé

ez qayté é resmané siya u sıpiyan
nébena reyina
wa zeman
waxté variyayişé şiliye de bimano
wa dizdi bi hé
vazdé zeréyé şewé de
astaran bitiré
ruyé asmeni de

dermané mı desté ma(y)a mı bo
çaré mı de, seréyé mı de bo
wa lazim niyo
şodiré na şewé qe çiné bo
mano asmeni heval bime
astareyki roştıya çimané ma bo

Keziyên bî

DR. ÖMER ULUÇAY

Gelek caran tiştên biêş insan tîne li qonaxêke din, yeka bêguhdarî dihewîne. Ya min jî wisa bû, taziyeke min hebû, ji bo wê jî min rojname nexwendibûn û li televîzyonan guhdarî nekiribûn. Zengilê telefona min çiriyê, yê hember min nivîskar *Eyup Kiran* bû, digot: "Bira ma wiha dibe? *Mehmet Uzun* nexweş hat Amedê, lê me tu nedît, çima?"

Dilê min êşiya, ez ji nexweşiya *Uzun* bêhay bûm, gelek xemgîn bûm. Min halê xwe ji heval *Kiran* re erz kir, sersaxiya min xwest û em veqetiyên.

Ez çûm Amedê, (18.07.2006) min *Mehmet Uzun* di nexweşxaneyê de, di deraxêke tund û teng de dît û ez vekişiyam. Ez çend rojan li Amedê mam û min dostên xwe ziyaret kirin. Di vê navberê de kekê *Eyup Kiran*, min û hinek hevalan bi hev da nasîn. (*Receb Dildar, Mazhar Duderî, Seid Veroy*). *Mazhar Duderî* me li mala xwe bi elî-necabiyeke giran kir mêvan. Demeke şûn de keçeke şêrîn hat malê, bi me dan nasîn: *Gulê, Gulizer...* Qîza şair û nivîskar *Receb Dildar* e. *Alikariya* raxistina sifrê kir. Bi wênesaza *xwedîya malê Xecêya Duderî*, *xwarziya* min *Zelîze* û keça wê ya *Mamosta Ayşegül* re bûn komek.

Di nav şair û nivîskaran de deriyê dilan vebûn, peyv û bêje meşîyan, firîyan. Li hev jidiyan, devê kun vebûn, av vala bû. Te digot qey benê tizbiyê qetîya, heb belav bûn. Me her yek ji hêla xwe ve peyv û bêje berhev kirin. Em bi wan gupikan, bi wan gulan şa bûn. Gelek caran stiriyan wan (peyv) di destê me re diçûn. *Wekî* îsota tûj bû, em dîsa jî jê nedîman.

Gulizer jî nav koma jinan veqetîya, hat tevli me bû, ji ber ku mijara me çûbû ser helbesta kurdî. *Gulizerê* jî çenteyê xwe yê bi hulik û mircan kitêbek derxist, diyariyek li ser rûpela pêşîn nivîsî û dirêjî min kir. Delalên hêja, ez dikim li ser vê kitêbê bisekinim.

Gulizer di sala 1979'an de hatiye dinê. Lîseyê *Kar-bendiya Jîndarî (Saglik Meslek Lisesi)* qedandîye û karê welidandîne (ebetî) kiriye. Di vê navberê de jî, li za-

nîngehê dixwîne û beşa îngilîzî diqedîne û dibe ma-mosteya zimanê îngilîzî. "*Keziyên Jinebî*" (*Weşanxanên Avesta*, 2006, Stenbol, 78 rûpel, helbest) pirtûka wê ya yekemîn e.

Gulizer di diyariya pirtûka xwe de dinivîse ku "...stêrkek ji taristana ezmanê dilê min" Lê belê keçikeke rindik û bi bejn û bulax, lê çima taristana dilê wê? Dilê min şewitî, ez ketim nav xem û xeyalan. Bi çavên bijîşkekî min li rûyê wê mêze kir: Weçekî xweş û bi rûmet. Lê ew çî taristan e... Me li ser navê pirtûkê axaftin domand, di dawiyê de em gihîştin qonaxekê ku; gelo keziyên jinebî yan keziyên bî hîna minasib e? Di wê terhê de nav di nav me de bû keziyên bî.

Di berhemê de 56 şîir (helbest) hene; hinek ji wan du rêz, sê rêz, çar rêz in, ên din dirêjtir in. Şîir bi zîmanekî paqij, fireh, hûr û kûr hatiye honandin. Peyv meriv dikîşînin kûrahiya xwe. Rêzkirina peyvyan bi ahengeke xweş û baş diherike. *Mejiyên* meriv dihejîne, di xafil da digire. Dil û çavên meriv vedike.

Zengîni û gencîniyek di vê berhemê de hatiye veşartî. Bê mifte nabe. Di van salan de ew qas zengîniya peyvyan! Ecêb e? Şaira me ya ciwan wê pirber biwelide, me bigihîne "stêrkên ezmanê dilê xwe," zîmanê me. Gelek spas...

Keziyên bî, lê bi çî babetî? Gelo heval mir an berda yan jî... *Gulî* por e, lê kezi xemla por e: honayî, reng bi reng, bi çirisk, rextêkî li ser piştê, purik kulîmekan dikute, lê ne sêwî ne. Demekê bi *xwedî* bûne, lê teze bi bûne. Mala min, tamîjiye, jiyan naskiriye û jê dûr ketiye. *Mehrûm* maye, mala min... Dilê min li dest min çû. Ew eşq û firqat e, destên min vala mane. Bê derfet û bê hêz im, *Alikar* bin hevalno ku ez xwe bi keziyan bigihînim.

Şaira delal, dabaşên zik civatê, honandiye, ristiye, kiriye peyv û cewhera şîira xwe. *Keziyên Jinebî* yekber e, lê warê wê pirber e. *Giranî*, delalî, pîraliya şalwariya

kurdi vebûye, çiçek daye. Şamê nexweş nebe, zeng lê nexe...

Hevalno ez ne bi dilê xwe ne jî bi qelesa xwe nika-rim şairî wek xezalekê bişopînim ku diçe ku derê li dû xwe peyvan dihêle. Hest û hinav ê wê ne, lê tehr a min e. Werin ku em vî arê dilê min vemirînin.

Şair ev berhem jî "Rûşev" re diyarî kiriye. Şair peyvan çêdike, pêşkêş dike, diafirîne, lê dide, vedigire, listokan çêdike, bar dike, piralî dike, war û wateyên wan fireh dike. Dibê "Rûşev" ma ev çi îş e? Em dizanin ku Rû/reş, sipî, gewr, çopir, nûr, bènûr, ken, tirs, fedî, sor, zer, xof, tirs, sar, şuştî, reş, reştarî û hwd... hene. Lê Rûşev? Ev ya jî Gulîzer bi kar tîne.

Gulîzerê li ser karbendiya xwe jî şîr nivîsîne; (rûpel: 44, 55, 56, 59, 72) û peyvên îngilîzî jî bikar anîne.

Di vê dabaşê de bêjeyên xurt diafirîne: "şikêstên malzaroka dil." Ji bo gelek peyvên hekîmî pêşniyaziyan dike: "atoniya dilê min," yanî ku bêhaliya dilê min. Welidandinên zehmet û kêfxweşî û şabûna dilê wê. Lê werin binêrin ku gelek car dibe rûreşî û dilşkestiya dê, di mal de çend keç hene li hêviya kurekî ne, lê di sa keçek tê. Sarbûnek di-keve nav malê.

Ez hîvek bim di dilê te de, bila stêrkên gerdûnê govend bigrin li dora me. Qey ka şevbuhêrkên tu dibê, dengbêjê me deng nadê? Tu dinivîsî: "Dilopek ronahiya hîvê / Nanisile / Ji dilekî reşik." (rûpel 11)

Bi dilê reş, bi bextê reş mirov nagihîje tu qonaxan. Were em vî dilê reşik paqij bikin, ku nebû em ê qela bikin ku nebû em ê bi kepekekê bişon bi ber rojê din, bila biçirîse

ji para dilê min û te re. "Bûkik" peyda bû li ber çavê min, çi gotineke xweş e. Him pizik û birin e, kul e, him jî bûkek e, tije wate ye. "Birînen kurmanç," li Rihayê, di şînê de jinek anî bîra min: derd û elem, zor û zehmetiyên jî-nîtiyê tarîf dike.

Gulîzer: "Pirekbûnê wek birîneke vekirî", bi vêva jî jin stêrka dilê min e. "Bermaliya êşa dilê min e." Ez hêvidar im, çavên min li rê man, ax ku tu bihata, "min ê çokên xwe ji te re bikira balif, bi hêsirên xwe bişûsta birînen te û heft rojan li ser te biloranda."

"Tu nebînî / Tu nemînî", ez nizanîm ku umîdiye yan nifir e. Lê li jor dibêje; dikele, dihele, dinale, dişengire û dike kune kun: "Hêsirên min çi qas geş dikir ew agir" ê dilê min. "Tu nebînî," ew veşartiyê dilê min, evîn û

hesreta dilê min. Gulîzer peyvan li dû hev rêz dike: "Bû gule ji gulên guliyên Gulê re."

"Guliyên zer / Mane bê fer" (rûpel 15)

Xuya dike ku guliyên Gulê zo bûne, lê yek çû ye, yek maye, fer e. Maye fer, hesret û hêvi ye seranser.

"Ez ê fincaneke qehwe bidim destê te / Tu yê qehwê jî bir biki / Destê min vexwî." (rûpel 16)

Dua; "Min bi heft zimanan / Ji heft jinên di tengasiya zayîne de / Duayan berhev kir / Ji bo hatina te / Nizanîm Xwedê bi kîjan zimanî dizane." (rûpel 18)

Lê belê şaira delal, wer bawer bike ku Xwedê bi her zimanî dizane. Ku bi kîjan zimanî nizanibe, ew kêmasî tê. Ca Xwedê dîr e, jî kêmî çîyan. Ew ya di dilê te de, ya ku te negotiye, pê dizane. Banga te ew dibihîze. Ew ê miradê dilê te, bi cih bîne. Xweziya min bi dilê te...

Birîna dilê min derman kir:

"Bi çavên xwe / Bi lêvên xwe / Bi tiliyên xwe." (rûpel 20)

"Destarekî dilkevîr dilê min dihê-rîne," girava axretê ye, "parve dikin ruhê min." Lê di şer de bihuşt nîn e, bo ku agir û mirin e.

Gulîzer jî bajarê ku tê de diji re dibêje: "Diyarê bakir e," bi dilê te, bi babetekî werge. Lê mixabin di dîrokê de zewacên pircarî û bî mayîna her carî li pey hev tînen. Ew bi gelek sifatan xuya dike: Diyarê bakur e, Diyarê baqir e.

"Dilê min ê li pê te şewitî / Bike pişo" (rûpel 2.)

Di nav tiliyên xwe de, deyne ser kevirê çeqmaq û hesan têje ne, bila çirisk bide, vêxîne çigera xwe, dûman li ser xwe zelal bike, kîn û kudra dilê xwe belav bike. Çavên xwe di çavên min ke, destên xwe di

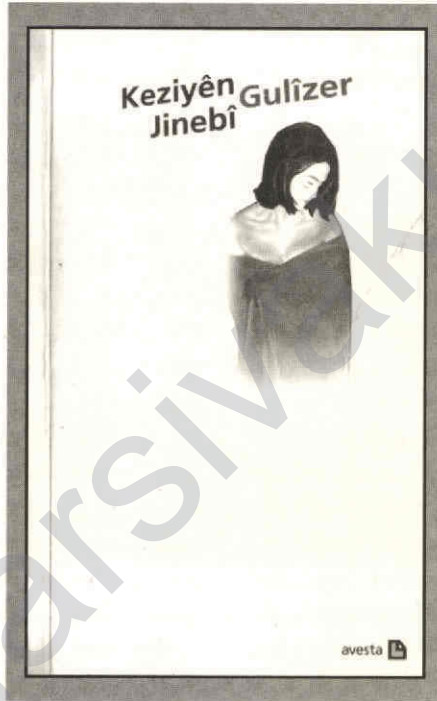
destên min ke, hesreta agirê dilê min vemirîne, dilê min di dilê xwe de mêvan ke.

"Ez keçikeke beradayî me / Lê bi çavên te ve girêdayî me." (rûpel 71)

"Xeunên porê min / Li ser balifa şevê / Ta digrin her şev / Dikevin tatêla nehatina te." (rûpel 60)

Gulîzer "qewl"ekî dike: "Bila biteqe awa serê gede." Yanî, bila aniha bikeve ber zayîne. Bi civakî em jî tevli vê hêviyê bibin û bi hev re; em tev de bibêjin: "De were ha de were..." Ê bi alikariya, bi ked û baweriya me tevan were.

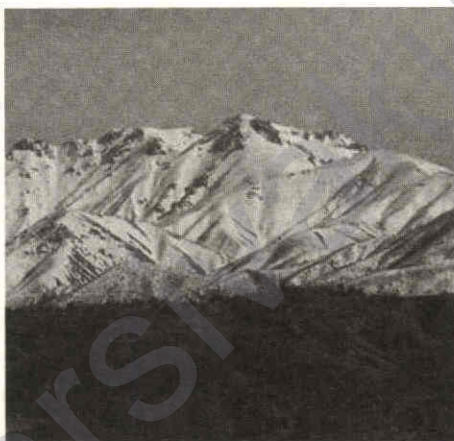
Wekî ku tê dîtin; Gulîzer; şaira ciwan bi zimanekî kelî û xemilî, bi sawt û melodî, şîrên xurt nivîsîne. Em ê bişopînin, gelek sipas... ✨

Şanikê koyanê ma

FIRAT IŞIK

M. Ali Işık Koyê Bingolî sere de reseno azmên, wertê hewran de beno vîndî. Nikila Koyê Korta, nîkila koyî, hetê deşte de, têdê kemer zê dêsî vineto. Serê koyanê ma rut o, tawa dar û ber pa çîn o; Seba ke zaf berz o, aye ra jî ey cayon de dar û ber nêbeno kewe. Tayê cêr ra, tayê daro mazen û daro vîyal esto, o jî mîletî têde birno hênî telpî-melpî mendê. Tumê koyanê ma tivana juwînî birnenê. Ju tumî ra mordem ke xelêsîno ra vano endî ez kotane cayo raşte; le wuyeki, tayîna ke şono tumêde bîn vecîno virniya mordemî. Mordem qemiş nêbeno ke uja ra durî kuyone; tilsimê koya, mordemî uja girê dano tivana. Binê hergû zinarî ra îniyê vecîno, awa xo jî zaf serdin a, zimistanî kî awa ey îniyo germin a. Serdiniya awe, amnanî zaf bena zêde, mordem nêşikîno ke destê xo bikero awe; çira ke destê mordemî zey kardî birnena, lê wuyekî, serdiya daye tawa be mordemî nêkena Awa îniya durî ra zey sêm bereqîna. Waxto ke zerqê tîjî dano awe ra, mordem vano ey cayon de sêm kerdo ro. Awe Koyê Bingolî kotê şanika, kotê kilama. Coka vanê; "Bingol o hezar gol o, kes nêzano kamci gol o." Gorê vatena, rojê mordemekê ju îni ra awe şimeno, aye ra dime o mordemek zaf emir keno. Kamî ke na şanika ê merikî heşna, şanito raya Koyê Bingolî, îni be îni, gole be gole cêro ke a awe ra bişimo. Qet kes êndî raştî a awe nêbiyo. Tayê îsanî jî zimistanî jî ko de mendê ke a awe ra bişimê wa emrê dîno jî derg bone, zafê dîno serda ra ko de merdê. Mezelê dîno hona jî estê, nêbiyê vîndî. Waranê Çelkerî de, kaleka Gola Eys de tayê mezeli estê; ê verêna vatêne, nê mezeli, îsanê ke ko de mendê seba awe ra, nê mezeli dîno yê. Tumê Koxe, Koyê Bingolî de tumê en berz o. Uza ra çira vanê Koxe? Gorê vatena qiralêde zaf hukumdar amo uja, ê û kolanê xo wele û kemerî dayê ardene, uja Tumê Koxe virašto. Xora zonê ma de jî wele, cûn, ya jî çiyêde bîne ebe destu biyarêne pêser, ey ra vanê koxe. Serê Raşteyê Koxe zê cûna duz o. Dormê ê raştî, tivana ebe kemera dês virašto, kemerê xo zaf girs o, hergû zerza hênêna ke mordem ke dîno niyadano xof keno, terse-no. Ebe vatenanê verêna bo, o meriko ke na Tumê Koxe virašto, uja xo rê bon jî virašto, teba xulamane

xo waxtê uja ništo ro û mendo. Dormê bonê xo ebe ey zerza çarno, zê dêsê bostanî, çêverê dê jî asin ra virašto. Rojê zimistanî no mordemek nêweş kuno. Hona ke nêmerdo, venga serxulamê xo dano vano: "Verê çêverî de salêde pane esta, a sale ser o bînivîsne, 'ez ne veşaniye ra ne teşaniye ra mirena, ez ortî û nalîna koyan ver mireno.'" Xulamê dê anê a sale ser o nivîs-nenê, na çiroke qese bena, lê wekî kesî heyani nika tawa nivîsode niyanên nêdiyo ebe çimanê xo. Waxto ke beno zimistanî, serê Koyê Bingolî beno puk û xedev heyani usarî. Cêrê Koxe ju tumêde pijik esto, mendo ra koviko virqoşironaye. Serê ey tumî jî raşte wo. A raşte de ju mezele esta. Mezele zaf derg a, dergiya xo qase vist-hîris game esta. Vanê Goşkar Bava uja merdo, mezela dê jî uja kinita, uja kerdo mezele. Tayê vanê. Goşkar Bava, amo ke ko de awa abuhayati bişimo, uja nêweş kewto û merdo. Tayê jî vanê waxto ke eskerê Moxola amo nê harda ser, Goşkar Bava teba hewalanê xo dîno de şer kerdo û biyo birîndar, amo ey tumî ser o teba hevalanê xo merdo, mîletî kî ardo ê uja kerdê mezele, kerdê ju mezele; coka mezele honde derg a, hênî nêbo mezele ju mordemî honde derg bena caro? Ju kî vanê ke, Waya Goşkar Bavayî kî dîno de ama a jî uja merda; ey bîni têde camerdi biyê, a teyniya cenîke biya coka mezela daye dîno ra birna ya. Tayê jî vanê ke Goşkar Bava, pîr biyo, teba talibanê xo amo uja ke, awa abuhayati bişimo uja cemat kerdo ebe serr û aşma, uja mendê, baco uja merdê. Waxto ke şonê Waranê Çelkerî, kunê nezdiyê merga diyarî, raye ser o ju kemere esta, a kemere ser o nişanê ninga astorê esto. Mîletî dormê daye ebe kemer çerexno. Çira ke, vanê Hezretê Eli be Duldule amo uja ra vêrdo ra û payîna a sale do, nişanê ninga daye kemere de veciyo. Ebe raştîye kes nêzano o nişanê çinayî yo. Raya Waranê Çelkerî ser o diyarê serkemerî de, serê Korta Melê Usivî de, ju tumê qîjî ser o mezeliêda bîne esta. A mezele jî mezela Sercî Bavayî ya. Dewanê a dormî ra biyo, amo uja merdo, uja kerdo mezele. Mîlet waxto ke şono wara, êno ey tumî ser o nişeno ro, bîna xo cêno, êniyê dê ra jî awe weno, kelê xo birneno hona dano raye şono. Hardê koyanê ma, waxtê Zerduştî ra heyani nika tim û

timî zaf mordemî ontê qewsingê xo, tayê dîno firarî biyê, amê ko de xo do we. Tayêde dîno dişmenî de şer kerdo û uja amê kîştene. Tumê Gorzêrêne esto corê Reqasa de. Tumê Gorzêrêne tivana pîšta xo azna ra Koyê Korta, Kemerê Qertalî, ebe heybetê xo deşte de nîyadano. Hetê deşte, verojêde pan o, hetê derî de hard şeqetîyo, zaf asê wo. Waxto ke Zivrika ra oncînê şonê diyarê Tumê Gorzêrêne ser, nezdîyê diyarî de tum beno di cayî. Cayê hetê derî serê xo zê cunî pan o. Dormê ujayî ebe dês çerexno. Vatenanê verî gore vanê ke, îta cênîke merda, mezela daye wertê ey tumî der a. Cênîke zaf dewletî biya, waxtê merdena daye ra ravêrî, weseta xo kerda vato:

"Ez ke merda mi teba zernanê mi ra Tumê Zivrika ser o bikerê mezele."

Miletî jî weseta daye arda ca, a rada uja kerda mezele. Aye ra dima, namê tumî vurno ya, kerdo Tumê Gorzêrêne Miletî baco îta kerdo ziyarete, tim û timî ame naja qurbanî kerdê, nîyazî kerdê vila, ser o kotê ra, ci ra miradê xo waştê. Qarşuyê na Gorzêrêne de, Gorzêrênêde bine esta; daye ra jî vanê Gorzêrêna Sofiya. Gorê vatena, Gorzêrêna Sofiya, Gorzêrêna Raqasa ra qariya, hurdimîna Gorzêrêna ebe tirkewange do juwîni ra, aye ra jî sênê dîne hetê derî der o û hardê xo coka xij biyo. Cêrê Waranê Segire, kaleka Waranê Goşkarî de ju golade qîjkeke esta, na gole ra vanê Gola Keske. Awa daye kesk nîya, kewî ya. Onciya jî kes nêvano Gola Kewiye, vanê Gola Keske. Rengê awa daye zê awa behrê pili kewî ya. Serê koyê hondê berzî de, awa xo şîrîne bo, caro kesî nêdiyo ke, awa xo kewe bone! Aqilê mordemî nebirneno ke çira awa na gole honde kewî ya? Gore vatenanê verêna, ju lajekî dawa xo de zerrî kerda çêneke, piyê çêneke, çêna xo nêda lajekî. Rojê lajek û çêneke vatena xo kenê ju, destê juwîni cênê ênê Waranê Goşkarî de xo danê we. Namê lajekî Zelal biyo, namê çêneke jî Keske biya. Waxto ke ênê wertê holikanê warî de xo danê we, zaf germ biyo. Keske, Zelalî ra vana: "Ez şona kuna gole taye awe kena xora, ti jî êna? Zelal vano: "Ti şo gole de awe xora ke, ezî kî şorî niçirê peskuvîya, tayê goyşt biyarî ma bime vêşan. Keske, şona kuna gole, Zelal jî şono niçirê pezkuviya. Zelal, ebe tirkewange pezkuviyê keno bîrindar. Pezkuviye ebe a bîrina xo remena şona kuna mavenê zinarî, xo dana we. Kemeru ke pezkuviye şona xo dana we, o kemer zaf berz biyo, zafî jî asê biyo. Zelal daye dimo şono ke pezkuviye pê bicêrone û sare bibirno, biyaro holike de pojo û burene. Zelal kemere berzî ser o xij beno heyani cêr pereno. Piştê ser gineno darade huşke ra, pişê dare pîšta dê ro şono, zerrê dê de erzeno. Zelal beno bîrindar, neşîkîno ke xo pişê dare ra raxelesno kî û uja maneno. Keske awe kena xora, şona holike de Zelalî ser o vindena ke

Zelal bêrone. Gelê waxt vêreno ra lê wekî tawa Zelal nêno. Bicê ke êndî roj şenik mendo ke şoro kora. Keske vazena ra, verba verojê geliye şona. Çemê Goşkarî ra derbaz bena, şanena veroj şona lewê zinaro ke Zelal uja gino dara huşke ra, biyo bîrindar. Niyadana ke vengê nalîne êno. Keske, xo ra vengê nalîne cêna û şona zerê zinarî, niyadana ke Zelal cêrê zinarî de gino darade pişê ro biyo bîrindar. Tawa gumanê xo nêşeno ci ke Zelalî uja ra raxelesno. A jî xo cor de erzena cendekê dê ser. Pişê dare zere dayero şono war, ede pîšta daye de erzeno. Hurdimna jî uja mirenê. Dewijî ere dîno zaf fetelinê. Çend rojê bîni raye anê meytê dîno ser. Meyitê dîno uja ra cênê benê kaleka Gola Keske de kenê ju mezele. Der û dormê gole tede gul û sosin ê. Mezela Keske û Zelalî ser o, amnanî be amnanî di guli benê kewe, benê derg, pezkuvi ênê ê gulo wenê. Serra bine guli onciya benê kewe û benê derg, pezkuvi onciya ênê ey gulo wenê şonê. Aye ra dime namê Gola Kewiye beno Gola Keske. Tayê dewujî kî vanê Gola Zelalî. Lê wekî, a roje ra heyani nika, milet a gole ra vano Gola Keske. Nê koyê ma yê ke verg û heşa, cucik û milavuna, mara, miloçika, teyr û tura, firar û dengbeja sênê xo de şevkenê, benî ademî aye ro nê koyan ra vato, koyê ma bimbarekê, cayê ziyaran û tirbanê. Tar û turê nê koyan, derda rê benê derman. So-yê nê koyan zê şirubî bîna mordemî keno ya. Zivrik, heliz, sungî, marşungî, pejeke, tirşike, ribesî, sîre merga, kengerî, heluge, kardun, dirrike, mamuxî, şîlanî, murî, sayî... Dela pîlta esta ke xerca Çala Gurlungî ra zede cayê hona kesî namê jî nêheşno. Kenger nêbî, nonê cucika, nonê pepugî çî vana nê koyan de beno kewe. Ma, zaf kokima û pîla ra heşno ke, nê koyan de, mordem ke teyniya bicêrone, koyî vengê isanî danê. Corê Reqasa de Kaşo Sur esto. Mordem ke uja ra vêreno ra, vengê êno isanî. Tayê isanî vanê o veng vengê cin û perîyan o. Tayê jî vanê, waxto ke, mordem nê koyan de cêreno, xaftila vengê isanî danê; isan ke dormê xo de niyadano ke kes çin o, a tawû kî vano, ne koyan de ewliya û xasî estê, veng coka êno mordemî. Miletê najayo verên ebe hezar serra, bê wendene mendo, zar û zonî jî çine biyo bê zonê xo. Zaf hebe xo jî bê eskerî cara sukî û bacarî jî nêdiyê. Aye ra jî, dar û berê nê koya, kemer û kuçê nê koya, miletî rê biyê ziyarî û diyarî. Defe-defe jî tayê teyrî dîno rê biyê bimbarekî. Zê Qulunga, zê çuçukreşa, zê zeranca, zê pezkuviya... Pezkuviya ra vanê malê Xizirî yo, qulunga ra jî vanê vengê Hezrete Eli dîno der o. Miletê ma hergû çiyê ser o şanike arda were. Nê şanikî biyê kulturê miletê ma, biyê edebiyatê dîno. ✨

Bir kitap ve Kadınca Yargılama...*

SENNUR SEZER

Evin Çiçek, Avrupa'daki göçmen kadınlarla özellikle Kürt kadınlarla yaptığı konuşmalar, onların çevresindeki incelemeler sonunda, "Özgürlük ve demokrasi mücadelesi veren Kürt ve Dünya kadınlarına" adadığı ilginç bir kitap yayımlamış: "Kadınca Yargılama!" Pêri Yayınları'nca basılan 542 sayfalık kitabın önsözünde, yazar, ilginç saptamalar yapıyor: "Günümüzde ezilmişlik ve kölelik; ayaklara zincir vurma derecesinde değildir. Ama kadın üzerinde daha ince tarzda sömürü, baskı, düşünce ve ifade sınırlamaları hâlâ sürmektedir. Bayanların olayların gelişim seyri üzerindeki etkileri hâlâ çok sınırlıdır. Ekonomik, teknik anlamda, dünyanın en geri kalmış toplumundan, en fazla gelişim kaydetmiş topluma kadar, kadınlar hep şiddetin birincil hedefi durumundadır. Yaşanan savaşların, cinsel şiddetin, ekonomik geri kalmışlığın, törelerin ilk hedefi kadınlardır."

Hemen bir parantez açmak gerekiyor ki, Evin Çiçek'in, kadınlardan söz ederken incelik olsun diye ara sıra kullandığı "bayan" sözü, onun saptamalarının ciddiyetini hafifletiyor gibi. Bu tarzı dışındaki saptamalarıysa katılmamak elde değil:

"Türkiye'de yaşayan kadınlar, halen kimlik savaşını kazanmış değiller. Araştırmak, bulmak, toplumsal sorunlara çözüm üretmek, ilgili kurumlar oluşturup, bunu ilgili birimlere sunmak, tespitlerde, isteklerde ısrarlı olmak gerekiyor. Kadın ve insan haklarına saygıyı görev olarak seçip bu yönlü çalışmalar yapmak mecburidir. Bayanlar, çocuklar, Kürtlerin buldukları ülkelerde geleneksel kültürlerden dolayı tüm yasalardan, toplum yaşantısından, haklarından en az yararlanan toplumsal kesitler."

Kazanmayı esas almak

Evin Çiçek, kadınların toplumdaki ezilme sürecinin tek tanrılı dinlerle başladığına, kurtuluşunun da yalnızca kendi ellerinde olduğu inancını sık sık dile getiriyor.

İşte bu bölümlerden biri:

"Kürtlerin yaşadıkları ülkelerdeki hukuk sistemleri, kadın açısından son derece geriliği ifade etmektedirler. Bu yapıyı değiştirmek istiyorsak, bunun güçlü mücadelesini, kadın kendisini örgütleyerek verebilir. Kadınların adaleti arama, bulma çabaları aynı zamanda her türden eşitsiz yaklaşıma da bir tepkidir.

Siyasette de kadın bir araç olarak kullanılmaktadır. Kadın örgütlülüğüyle, barışçıl doğasıyla, doğurganlık özelliğiyle kendi varoluşunun da yaratıcısıdır. Kadın kendine has siyasetin dilini yakalamaksızın değişimi yakalayamaz. Burada çatışmayı esas alan değil, kavramayı, değiştirmeyi ve tüm ataerkil düşünceleri aşan ve tamamen bir insanlık projesini şekillendirerek geleceği yakalama yolunda başarabilir. Siyasette teslimiyetçiliği değil, kazanmayı esas alan bir hat yakalayabilir."

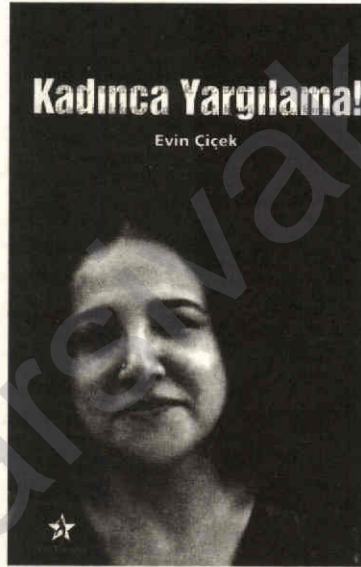
Tanıklıklar... çözümlemeler...

Kadınca Yargılama'da tanıklıklar da yer alıyor. Yaşadıklarını anlatanlar bu yaşadıklarıyla ilgili çözümlemeler de yapıyorlar. Bu çözümlemelerden çıkan sonucun slogan/formül niteliği kazandırılmış cümleleri tanıklığın başında ayrı bir punto ile yer alıyor:

"Olayı yaşayan kişinin savunma mekanizmaları önemlidir. Çöçmenliğin

sonuçlarını, gelişmeleri pozitif de, negatife de döndürebilir. Yaratılan şey yaratana özgüdür." Tanıklıkların büyük bir bölümü Kürt, Kürt-Alevi, Türkmen-Alevi göçmen kadınlara ait. Arada az da olsa görevleri yüzünden kadınların göçmen olarak yaşadıklarını dinlemiş, incelemiş, irdelemiş erkeklerin de tanıklıkları yer alıyor.

Bu tanıklıkların her biri irdelenme ve değerlendirilmelere değer. Yalnız kadınlarımızın değil, ülkenin de çeşitli kesitlerinin ruhsal durumlarının değişik bir aynası bu kitap. Arada "bu olayların nedeni yalnızca göç mü" sorusuyla "göç yalnızca çelişkileri keskinleştiriyor" saptamasını da akla getiriyor. *

*Kadınca Yargılama!, Evin Çiçek, Pêri Yayınları, 542 s.

Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında...

2. Bölüm

Geçen sayıda başladığımız ve 'üzerinde yaşanan toprakların birikimine yabancılaşmışlığın, yani bir tür 'bulunduğu yere uzak kalmışlığın' nedenlerini sorgulamak, bizi, kendimizi bulmaya götürecek kapıların eşiğine de ulaştırabilecektir' diye tarif ettiğimiz 'yüzleşme'nin izlerini sürmeye bu sayımızda da devam ediyoruz.

- Doğu-Batı çözümlerini ve bu ekseninde yapılan tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Ortadoğu halklarının (ve bunun bir parçası olarak Kürt halkının da) kültürel birikimini 'evrensel kültür' kapsamının dışına süren 'Batı merkezli' bakış açısının alternatifi ne olmalıdır?

- Türk ve Kürt aydınları kendi tarihsel-kültürel gerçekliklerine ne ölçüde yakındırlar? Batı merkezli kültürel ilgi ve şekillenmeyi yaratan iç-dış dinamik ve etkenler nelerdir? Bugünkü 'kendine uzaklığın (yabancılaşmışlığın)' temelinde bu etkenlerin izlerini de sürmek gerekmez mi? Ortadoğu'ya, Mezopotamya'ya, 'İslam dünyası'na ait kültürel değer ve birikimlere ilişkin sol-sosyalist geleneğin pozisyonu nedir? Bu durumun nedenleri üzerine yeterli çözümler yapılmış mıdır?

- Ortadoğu halklarına yönelmiş "medeniyetler savaşı"ndan söz edildiği günümüzde farklı dinlerden, etnik kökenden, mezheplerden olan Ortadoğu halklarının güvenlik ve barış içinde bir arada yaşamalarının kültürel gerekçeleri nelerdir? Ortak bir karşı hat mümkün müdür? Tarihi ortaklıklar güncel 'ortak bir kültürel hat'ın da güvencesi olabilir mi? Böylesi 'güvenceli' bir noktada bulunmayışımızın tarihsel-güncel temelleri nelerdir? Örneğin Osmanlı'yı kendi tarihi olarak gören Türkiye, bu imparatorluğun bünyesinde yer alan halklara nasıl oldu da bu kadar uzak düştü?

Patolojik sadakat

FERDA ÇETİN

Kahramanlık öykülerini ve efsanelerdeki mucizeleri, yeterli veriler olarak kabul edemeyeceğimize göre, kökleri ve gelişimi bakımından, birbiri ile bağı olmayan, birden çok "medeniyet"ten de söz edemeyiz. Tekerleğin icadından günümüze, yerinde duramayan bir "medeniyet" hep var. Tüm çağların içinde ve tüm toplulukların emeği ile inşa edilmiş, bedeli de çağının insanları tarafından ödenerek oluşturulmuş ortak bir uygarlıktan söz etmek daha doğru. "*Batı ile Doğu aynı dünyalar gibi göstermeye kalkışanlar büyük bir gaflet içindedirler. Batı ile Doğu ancak haritada bir realite. İhtiyarlayan, belleri bükülen, bunayan milletler var. Ortaçağ'da Avrupa Doğu, Asya Batıdır*" diyor Cemil Meriç.

Sorun, farklı halklara ait kültürler arasında oluşturulmak istenen hiyerarşide. Altlık-üstlük, önemli-önemsiz ayrımında. Bu ayrımı sistematik bir biçimde yapanlar ise her zaman egemenler. Kim kimi ezebilecek kudreti elde etmişse, bu kudreti sonsuza kadar koruyabilmek için, ezilene hiçleştiren mekanizmayı da çalıştırıyor. Sömürgecilik, yalnızca sömürgecinin beyininden tüm biçim ve içeriği boşaltmakla yetinmez. Bir tür sapkın mantık ile ezilen halkın geçmişine yönelir, bu geçmişi bozar, biçimsizleştirir, yok eder. Sömürgecilik-öncesi tarihin bu değersizleştirilmesi girişimi bugün diyalektik anlamını alır.¹

Kültürel bütünlemeden amansız karşıtlıklara...

Değersizleştirme sadece Batının ve onun adına oryantalistlerin güncel bir faaliyeti değil. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamdan çok önceleri Zerdüştlük, "tek yaratıcı"nın tann olduğunu anlatır durur. Kürtlerin de ilk dinidir. Tevrat'ın, İncil'in, Kuran'ın emrettiği iyilik, kötülük; toprağın, suyun, bitkilerin korunması, üretmenin erdemi üzerine, Ahura Mazda zaten söylenecekleri söylemiş. "*Hak dini*" diye bilinen dinler, kendilerinden önceki dinleri ve ilkelerini sadece görmezden gelmekle yetinmemiş, öncekiler "*kötü*" ve "*batıl*" ilan edilerek mahkûm da edilmiş.

Oysa, halkların geleneklerini, efsanelerini, mitolojilerini inceleyen antropolojiye göre, inançlar bugünden yanna "sıçrama" ile oluşan süreçler değil. Medeniyet de birbirinden beslenen, birbirinden öğrenen, ortak, karmaşık ve renkli bir yaratım...

Mezopotamya'nın Kibele'si, eski Yunan'ın Afrodit'i, Mısır'ın Hathor'u, İskandinavya'nın Ostara'sı doğurganlık, analık sembolleri olarak ortaya çıkıyorlar. Tipleri, rolleri ve saygınlıkları birbirinin aynı. Bu benzerlik, tannı-

çaları yaratan halkların ortak ihtiyaçları ve taleplerinden doğuyor. Kendi haline bırakıldığında birbirini tamamlayan kültürler, ezen-ezilen ilişkisinin olduğu her yerde amansız karşıtlıklara bürünüyor.

Batıda üretilmeyen kültürel yapıtlara "ikinci derece" değer biçilmesi; Asya ve Afrika'da ortaya çıkan yeni düşünce akımlarına önem verilmemesi, söz konusu fikirlerin "reel değer"i ile ilgili bir durum değil. Batı merkezli düşünce sadece hakem rolünü üstlenmekle kalmıyor; Asya'ya, Ortadoğu'ya ve Afrika'ya kendisi gibi düşünülmesini de öğretiyor. Bu öğretme işi, oryantalizm denilen disipline göre yapılıyor... *Oryantalizm "anlatılarla" beslenir, yani Doğu hakkında uydurulmuş ya da Doğuya göre biçilmiş hikâyelerle. Bunlar, zaman ve amaca göre değişikliğe uğrayabilirler ama ortak özellikleri aynı kalır. Batının Doğuyu nesneleştirip her türlü sömürsünü meşru kılması için gerekli zemini yaratır, kılıf ya da kılıfları hazırlar.*²

'Örgütlü-öğretilen üstünlük' ve müzik

Değersizleştirme alanlarının başında müzik geliyor. Batı müziğinin Doğu müziğinden üstün olduğu sistematik biçimde işleniyor ve kabul de görüyor. "Üstünlük", müzisyenlerin mahareti ve dinleyicilerin saf beğenisi ile oluşmuyor. Örgütlenirilen ve öğretilen bir "üstünlük" bu. "İçeriden" yakın ve bildik bir örnek: Arabesk... Bu müzik türüne getirilen eleştiriler, hakikaten müzik alanına mı ilişkindir? Enstrümanların, sözlerin, makam ve melodilerin Kürt, Arap ve Fars kültürüyle ilgisi rahatsızlığın asıl nedeni olmasın?!

Sadece Batı Doğuyu inkâr etmiyor. "Doğunun Batısı" da kendi Doğusunu küçümsüyor. O da kendi çapında bir yok sayma ve inkâr ideolojisi yaratıyor. Türkiye'de Kürt müziği hâlâ altyazı ile yayınlanıyor. O çok bilinen *Agora Meyhanesi*'nin Kürdî makamda bestelendiği, Zeki Müren'e hocalık yapan Haydar Telhunar'ın Kürt olduğu, önemsiz bir ayrıntı değil; bilenlerin bilerek gizledikleri bir gerçek. Türk Sanat Müziği diye sunulan eserlerin büyük bir çoğunluğu Muhayyer Kürdî, Kürdî Hıcazkar ve Acem Kürdî eserler... Bestelenmiş tüm eserlerin yüzde 40'ı saf Kürt ses sistemi ve makamlarında icra edilmiş³

Türkiye'de 20'ye yakın müzik araştırma ve geliştirme merkezi, bir yandan Türk müziğini "yabancı" müziğin etkisinden kurtarmaya uğraşırken, daha esaslı(!) bir faaliyeti de ihmal etmiyor. Hâlâ Kürt müziğini Türkleş-

tirmek ve bu müziğin Türk müziği olduğuna toplumu inandırmak için çalışıyor. Tipik bir "Kurbanın aktarımı olayı... Kendisi hiçleştirilen, önemsizleştirilen, baskı altında ve acı çekenin; kendisine yapıları, yapana ödetmek yerine, kendileri gibi acı çekenlere yönelmesi..."⁴

Arabeske karşı bu kadar geniş bir ittifak oluşturan müzisyenler, sanatçılar, aydınlar Kürt müziğinin kıymına ilgi göstermiyorlar. Yanıbaşımızdakine uzaklık ve yabancıklık, kendisini hissettirmeden, böyle parça parça geliyor. *Ötekileştirme kuvvetli olanın kendini 'egemen özne' olarak yapılandırması (bunun için kaba kuvvetten kandırıcı retoriğe kadar her yol mübahtı), sonra da onu 'nesne' durumuna indirgeyerek yönetmesi, kullanması, sömürmesi ve sürekli olarak onun 'ötekiliğini' tarif edecek bir dil oluşturmaya idi.*⁵

Cizreli Ebü'l İzz'in talihsizliği!

Fransızlar 1600'lü yılların başında yaşamış, adlarına kütüphaneler açılmış, enstitüler kurulmuş Rene Descartes ve Pascal'ı sibemetik biliminin kurucusu kabul ederler. Bu iki bilginden 400 yıl önce yaşayan, sibemetik biliminin temellerini atmış Ebü'l İzz İsmail El-Ceziri'yi⁶ ise kimse tanımaz. Oysa su saatleri, otomatlar, su kaldırma düzenleri, fikiyeler, şifreli anahtar gibi birçok mekanizma tasarlamış ve uygulamış. *Kitabü'l Hiyele* isimli bir de kitap yazmış. Arapça yazılan *Kitabü'l Hiyele*'in kopyalarından bir tanesi Topkapı Sarayı 3. Ahmet Kütüphanesi'nde 3472 numarada kayıtlı.

Cizreli ve de Kürt oluşu onun adına bir "talihsizlik" değil midir? İngilizce yayınlanan *Nature* adlı dergi 1974 yılının Mart sayısını, Kürt bilgini Ebü'l İzz İsmail El-Ceziri'ye ayırmış. Onu şöyle tanıtmaktadır: 12. Yüzyıl Müslüman Mühendisliğinin Doruğuna Erişmiş Cizreli İbn'ür-Rezzaz (Ebü'l İzz). "Rönesans ve onu takip eden olağanüstü *tecessüs Batıyı diğer kültürleri edinmeye itti ve böylelikle kapalı dünyasını sonsuz bir evrene dönüştürdü.*"⁷

Başınız dikse kollarınız açık olur

Halklar arası ortak bir kültürel hat, bu hattı oluşturacakların, kendi kültürlerinden vazgeçmelerini gerektirmez. Çünkü ortaklık, benzerlerin değil, farklılıkların birliğidir. Güçlü bir ortaklık için sadece farklılıkların bilincinde olmak, farklılıkların tanımak ve saygı duymak yetmez. Farklı olanı kendi parçası ve zenginliği saymak, gelişmesi için çaba sarfetmek gerek. Türkiye'deki durum bu ideal tabloya henüz çok uzak. Kürtleri kendi kimlikleri ile tanıma, sadece resmi ve hukuki bir sorun değil. Bundan daha önemlisi, insani ve ahlaki değerler çerçevesinde içselleştirilmiş toplumsal bir kabulün henüz gerçekleşmemiş olması...

*Kararlı olarak ötekine gitmek için başınız dik ve kollarınız açık olmalıdır, ancak başınız dikse kollarınız açık olabilir. Attığınız her adımda kendi insanlarınıza ihanet ve kendinizi inkâr ettiğiniz hissine kapılırsanız, ötekine doğru ilerleyişiniz aksar; dilini incelediğim benimkine saygı göstermezse, onun dilini konuşmak bir açılma jesti olmaktan çıkar, bir bağlılık ve boyun eğme eylemine dönüşür.*⁸

Kürtler için ulusal aidiyetin ve siyasal irade beyanının açık ve toplu ifade biçimi olan Newroz bayramının Türkiye'deki genel algılanışı, içinde bulunduğumuz durumun vehametini de gösterir. Oysa daha 11. yüzyılda yaşayan ünlü tarihçi El-Biruni Newroz'dan söz eder. Ömer Hayyam *Nevruzname* isimli risalesinde, Nizamülmülk *Siyasetname*'de, Firdevsi *Şahname*'de, Alîşer Nevai *Seddi İskender*'de ve Büyük Nizami *İskendernâme*'de, bir halk bayramı olarak Newroz'dan ve kutlama törenlerinden bahsediyorlar. Newroz neden birdenbire bu kadar önem kazandı? Sömürge döneminden önce var olan ulusal bir kültürü böyle tutkuyla arayışın, sömürge aydınlarının kendilerini egemenin kültüründen uzaklaştırmak kaygısı ile ilintili olduğunu söyler Frantz Fanon. "Bu yürekleri öfkeli ve beyinleri deli insanlar, yitip gitmekte olduklarının, dolayısıyla halkları için de yitirilmiş olacaklarının bilincinde olduklarından, hiç dumadan halklarının en eski ve sömürgelelik-öncesi yaşam kaynaklarıyla sürekli bağlantılar kurmaya çalışır."⁹

İrkçi ulusçuluk ve 'Batıcılığın' garip çelişkisi

Osmanlı'yı kendi tarihi olarak gören Türkiye, imparatorluğun bünyesindeki halklara nasıl oldu da bu kadar uzak düştü? Osmanlı devleti din esasına göre yönetiliyordu. İslamda da ulusçuluk yok, ümmet bilinci vardı. Osmanlı'da dil, kültür ve geleneklerin farklılığı "yabancılık" sayılmıyor, egemenleri rahatsız edici unsurlar olarak görülüyordu. Dolayısıyla bu alanlara yönelik organize bir baskı da yoktu. Ancak Müslüman olmayan toplumlar üzerinde sistematik bir denetim, kendine benzeştirme, güvensizlik ve yabancılaştırma politikası, imparatorluğun en zayıf dönemlerinde bile hep vardı.

Vatan duygusu, ulus aidiyeti ve ırk kardeşliğine dayalı ulusçuluk, doğası gereği farklılıklara ve renkliliğe aykırıdır. Tek dil, tek ulus, tek millet fikrine dayanan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bünyesindeki halklara hoşgörü ile yaklaşmasını beklemek, eşyanın doğasına aykırıdır. Bir yanda, yok olup gitme tehdidi altındaki halklar, diğer yanda bu yıkım üzerinde inşa edilmek istenen tek ulusun özgürlüğü ve esenliği...

Bu uzlaşmaz ve derin çelişkiyi önemsiz sayarak, sorun yokmuş gibi davranmak ya da basit ve kolayca halledilebilmiş gibi göstererek, bir takım rötuşlarla düzelteceğini ummak kendimizi kandırmaktan başka bir işe

yaramaz.

Türkiye'de halkların bir arada, güvenlik ve barış içinde yaşamasının ön koşulu, sokaklara kadar nüfuz etmiş tek ulus egemenliğine dayalı despotluğun şekil değiştirmesi değil, yıkılmasıdır. Bu çerçevede kendi öz gücüne, halkların sağduyulu dinamiklerine inanmayan Batıcı Kürt çevreleri ile liberal Türk aydınlarının ABD ve AB endeksli beklentileri için en şık tanım: Patolojik sadakat!

Çünkü Ortadoğu'daki bütün despot-diktatörlükler (Kemalizm de dahil), hiç kuşkusuz Batının gücüyle ayakta duruyorlar. Onlar bütün hesaplarını Batının gücü üzerine yapıyorlar.¹⁰

'Halktan halka' bir hayat, olanaksız mı!

Batının hegemonyasından, yabancılaşmadan, Ortadoğu halklarının güvenlik ve barış içinde yaşamaları gereğinden söz ediyoruz. Peki Saddam Hüseyin neden bayram arifesinde asıldı? İnsanın yaşam hakkını kutsal sayan ve her fırsatta bunu savunan Birleşmiş Milletler'in

taze Genel Sekreteri, niçin "İdam her üye ülkenin kendi iç sorunudur" dedi? Neden Kürtler, Araplar, Farplar, bu kıyıci diktatörü besleyen Batıyı böyle bir çırpıda unutarak, kolkola sevinç halayına durdular?

Çünkü; "... Egemenler, kendi hegemonyalarını, ezilenlerde bir aşâğılık imajı yerleştirerek kururlar. Bu nedenle özgürlük ve eşitlik savaşımı bu imajın düzeltilmesinden geçer."¹¹

Hırsızlığa ilişkin o bilinen soruyu tersine çevirelim: Ev sahibinin hiç mi suçu yok?

Gerçekten Kürtlerin, Ermenilerin, Rumların vb, Batılıların serbestçe oynadıkları "kozlar" olmanın ötesinde bir varlıkları yok mu? Kaderleri Batı çıkarlarının oyuncağı olmaktan mı ibaret? Kendilerine özgü düşünceleri, programları, özelemleri bulunmuyor mu? Bunlara karşı bizim duygu ve düşüncelerimiz neler? Halktan halka "dostane" ilişkilerimizi önleyen aşılmaz engeller mi var? Varsa neler?¹² Taner Timur'un sorularını ödünç alalım. Cevapları da içinde zaten.

Kaynaklar:

1. Frantz Fanon, Yeryüzünün Lanetlileri, Avesta Yayınları, s. 195
2. Jale Parla, Oryantalizm/Hayali Doğu, Atlas, sayı: 96, Mart 2001
3. Niğde Üniversitesi Müzikoloji Eski Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mustafa Erdoğan Sürat, Kenan Kırkaya (DIHA) röportaj
4. Arno Gruen, İçimizdeki Yabancı, Çitlembik Yayınları, s. 71
5. Jale Parla, Oryantalizm/Hayali Doğu, Atlas, sayı: 96, Mart 2001
6. Cemal Doğan, Çağlara Işık Tutan Kürt Bilge, Özgür Politika, 29 Temmuz 2001
7. Daryush Shayegan, Yaralı Bilinç, Metis Yayınları, 1997, s. 27
8. Amin Maalouf, Ölümçül Kimlikler, YKY, 2. baskı, s. 39
9. Frantz Fanon, Yeryüzünün Lanetlileri, Avesta Yayınları, s. 194
10. Dr. Fehmi Şinnavi, İslam Ümmetinin Yetimleri Kürtler, Şura Yayınları, s. 35
11. Charles Taylor, Çokkültürcülük, YKY, 2. baskı, 2005, s. 74, 71
12. Taner Timur, Oryantalizm ve Emperyalizm, Evrensel Kültür, sayı 136

Diyarname

Diyarname dengê Diyarê we ye

Malpera nûçe çand û hunerê

Kültür sanat ve haber sitesi

Web site for news culture and art

www.diyarname.com
diyarname@diyarname.com

Türkiye siyasi yaşamında oryantalist etkiler ve tarihsel bağlam

FATİH POLAT

Türkiye aydını, kurumları ve siyasi yapıları üzerinde ciddi bir etki gösteren Avrupa-merkezçiliği, oryantizmi (şarkiyatçılık) eleştirirken pergelin ucu nereye konulmalı? Eğer, pergelin ucunu, postmodernist yaklaşımın içinde bir yere koyarsanız, pergelin diğer ucunu keyfinize göre açabilirsiniz. Çünkü postmodernist yaklaşım size, böyle bir "özgürlüğü" zaten baştan tanımaktadır. Oryantizmi, Batı merkezli modernist bir yaklaşım olarak eleştiren postmodernizm size, toplumları ileri ve geri olarak kodlamanın, bu anlamda Doğu üzerinde Batının argümanlarıyla tahakkümde bulunmanın onaylanacak bir tutum olamayacağını söyler. Bu bakışa göre, örneğin, dinsel dogmaları da, "töre cinayetleri"ni belirleyen etkileri de, "geri tutumlar" olarak tanımlayıp bir kalıba sokamazsınız.

Siyasal İslamcılığın, postmodernizmi, modernizme ve Marksizme tercih etmeleri de özünde buradan kaynaklanmaktadır.

Ancak, postmodernizme karşı çıkmak adına, modernizmle birleşmek ise, Doğunun düşünsel birikimini, gerçekliğini görmeyi engelleyen, onu bir özne olarak kabul etmeyen oryantizmin etki alanına girmeye yol açabilmektedir.

Sınıfsal ayrımlara kapalı olan ve Marksizmi de Avrupa-merkezci bir teori olarak nitelendirerek hedefe koyan oryantizme nasıl yaklaşılması gerektiği de bu tartışmanın en kritik yanlarından birisi.

Öte yandan, postmodernizmin kendisinin de, Batıda kilisenin köhne dogmalarına karşı verilmiş olan mücadelenin açtığı yolda, yani aydınlanmanın kulvarında kendisine yaşam hakkı bulabilmiş bir yaklaşımdır. Aklın, dinsel dogmaların egemenliğinden sıyrılarak insanın değiştirici gücüne olanak tanınması bakımından benzer bir hesaplaşma Doğunun gerçekliği içinde de kritik bir önem taşımaktadır.

Türkiye solunun Avrupa-merkezci aktörleri

Türkiye aydınının, siyasi hareketlerinin ve kurumlarının Doğuya yaklaşırken etkisine girdikleri oryantizmi sorgularken, pergelin ucunun nereye konulacağı sorununu, soyut genellemelere terk etmemek için, tarihsel bağlama bakmak en kritik ayrım noktalarından birini oluşturmaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca etkili olan pozitivist laiklik anlayışı, bizim ülkemiz aydınlarının Doğu-Batı arasındaki tercihlerini belirlerken ciddi düzeyde olumsuz bir etki yapmıştır. Bu etkinin izini Cumhuriyet tarihinden bugüne kadar çeşitli siyasi olaylar üzerinden görebiliriz.

Örneğin Şefik Hüsnü TKP'sinin Kürt isyanlarına bakışında bu etki çok açık bir biçimde kendisini hissettirmiştir. "1925'te, tümüyle emekçilere seslenmesi düşünülerek çıkarılan Orak Çekiç gazetesi, 26 Şubat 1925 tarihli sayısında, Şeyh Said İsyanı'nı, birbirine bağlı üç noktada ele almıştır. Birincisinde, Şeyh Said İsyanı, derebeylik kalıntılarının demokratik devrime karşı direnişi olarak yorumlanıyordu. İkinci başlık, bir slogandan ibaretti: 'Kahrolsun irtica'. Üçüncü başlık ise, irtica ile hükümetin niteliği arasında bir ilişki kuruyor ve irticaya karşı girilen eylemler destekleniyordu. Mart ayında Orak Çekiç, 'Yobazların sarıkları, yobaz zümresine hedef olmalıdır' sloganıyla, Şeyh Said İsyanı'na karşı hükümetin tutumunu destekleyen yazılarına devam etti. Burada, öncekinden farklı olarak, irticaya karşı savaşmak için, işçilerin sendikalarında, köylülerin de köy meclislerinde örgütlenmesi isteniyordu."¹

Burada söz konusu olan, kendisini dinsel motiflerle ifade eden bir Kürt İsyanı'nın, pozitivist bir laiklik anlayışı ile yargılanmasıdır. Şefik Hüsnü TKP'si, genç Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının benimsediği Batılılaşma/Çağdaşlaşma ilkesine eklenerek, Şeyh Said İsyanı'nı "gerici" bir ayaklanma olarak nitelerken, Marksizmin ve Leninizmin "Ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesine sırtını dönmüş ve oryantizimle birleşmiştir. İşçilere, "Arkadaş, kara kuvvet, bizim de, burjuvazinin de düşmanıdır. Biz her şeyden önce bu düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile ayrıca kozumuzu paylaşınız" diyerek seslenen Orak Çekiç, böylelikle sözde "çağdaş" ve sosyalizme olanak tanıyan bir yöntem önerdiğini ileri sürmüştür.

Oysa söz konusu isyanın geliştiği tarihsel bağlama bakmak, Orak Çekiç'in, dolayısıyla dönemin TKP'sinin içine düştüğü oryantalist etkiyi daha net olarak anlamamıza olanak tanıyacaktır. O dönem, Kürtler açısından daha modern bir hareket olarak ortaya çıkmanın olanakları ne kadardır? Modern bir Kürt siyasi hareketi mevcuttur da, isyana kalkışan Kürtler böyle bir seçenek

dururken gidip Şeyh Sait'in arkasına mı takılmışlardı? TKP'nin, kendisi Kürt halkına bu konuda öncülük etmiş midir? Türk emekçilere, Kürt isyanı karşısında, onu bastırmak için harekete geçen hükümetin arkasına dizilmelerini öneren TKP, Kürtlere de "Çağdaş" bir seçenek olarak, Türk modernleşmesi içinde asimile olmalarını mı önermektedir?

Aslında burada söz konusu olan TKP'nin, oryantalizmin sunduğu olanaklardan yararlanarak, kendisine genç Cumhuriyetin burjuva modernleşmesi içinde bir yer bulabilmek için Kürtleri "feda" etmesidir.

Aynı anlayış, günümüz Türkiye'sinde de, eski TKP ile örgütsel devamlılığı olmayan ancak aynı adı taşıyan harekette de sürmektedir. Örneğin, Türkiye Komünist Partisi Siyasal Komite imzasını taşıyan ve TKP'nin web sitesinde yer alan 25 Aralık 2006 tarihli yazıda şöyle denmektedir: "TKP, birlikçi ve anti-emperyalist her konumlanışın güvenilir, samimi ve kararlı bir müttefiki olacaktır. ABD ve diğer emperyalist ülkelerle değişken, pazarlıkçı ve son tahlilde onları referans alan bir ilişki ise, Irak'ta Kürtler adına siyaset yaptığını ileri süren ama aslında ABD memurları gibi hareket eden Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Kürdistan Demokratik Partisi liderliğinin yoludur. Bu yol Irak'ta tıkanmıştır, Türkiye'de de tıkanmalıdır. TKP bunun için de kararlı bir mücadele yürütmekten hiçbir zaman vazgeçmeyecektir."

Şeyh Sait isyanını "İngilizlerin oynattığı irtica kuklası" olarak nitelendiren Şefik Hüsnü'nün TKP'si, ile Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Kürdistan Demokratik Partisi liderliğinin tercihlerine bakarak, Irak'taki Kürt oluşumu gerçeğine burun kıvrımayı tercih eden günümüz TKP'si, özünde aynı bakış açısından beslenmektedir.

Irak Kürtlerinin ya da genel olarak bölge Kürtlerinin, bölgenin gerici ve işbirlikçi devletlerinin baskısı altında oluşları, kalkıştıkları özgürleşme girişimlerinin ve isyanlarının kimyasal silah dahi kullanılarak bastırılmış oluşları onları bugünkü tercihlere iten önemli etkenlerdendir. Bölge Kürtlerinin içinde yaşadıkları bu trajik tarih, onlara TKP'nin "onaylayacağı" kadar steril bir çözüm şansı tanımamıştır. TKP'nin bu tarihsel bağlamla ilgilenmemesinin temel nedeni de aslında kendi tarihindeki Kemalist etkilerden bağımsız değildir.

TKP, Türkiye'de kendisini "irtica" ile mücadele amacıyla gerekçelendiren, ancak özünde tüm muhalefetin baskı altına sokulması ve sistemin yeniden tahkimine yönelen 28 Şubat askeri müdahalesi koşullarında da, "irtica" ile mücadele kulvanının gönüllü neferlerinden birisi olmuştur.

Generallerin, "Refahyol"a karşı, sendikaların, kitle örgütlerini ve solun bir kesimini arkasına alarak sistemi yeniden inşaya öncülük ettikleri bu süreçte 28 Şubat'a kar-

şı hayırhah bir tutum takınan TKP'nin, bu süreçte "Türban neyi örtüyor?" broşürleri dağıtarak, "dinci gericiliğe" karşı sözde "aydınlanmacılığın" savaşını ilan ettiği bilinmektedir. TKP'nin, daha sonra yöneldiği "Yurtsever" cephe hattı da, aynı "sol-Kemalist" şekillenmenin bir sonucudur.

TKP, AB karşı tavrı alır görünse de, kendi Doğusun-daki halklara, dahası aynı ülkede yaşadığı Kürtlere, ülke içinde İslami etkiler altında olan halk kesimlerine karşı kullandığı üslup özünde Marksizmin Avrupa-merkezci kavranışından beslenmektedir.

28 Şubat askeri müdahale sürecinde "Ne Refahyol, ne hazırol" ya da "Ne irtica, ne darbe" diyerek tutum alan ÖDP siyaseti açısından da aynı özellikler geçerlidir.

Bunu en rafine haliyle Oğuzhan Müftüoğlu'nun, ABD'nin, İngiltere'yi de yanına alarak Ortadoğu'da giriştiği ve giderek derinleştirdiği işgal sürecine karşı bile, siyasal İslamcı kesimlerle yan yana durularak mücadele edilmesinden haz etmeyip tepki gösterişinde de gördük. Müftüoğlu, bu açıdan, EMEP'i, Evrensel'i ve Aydın Çubukçu'yu "siyasal İslamla flört etmekle"² suçlamıştı.

Oğuzhan Müftüoğlu'nun bu tavrı, özünde Kemalist önyargılardan, pozitivist laiklik ve aydınlanmacılıktan beslenmektedir. Marksizme yersiz ve haksız bir biçimde yöneltilen "Avrupa-merkezçilik" suçlamaları da aslında, TKP'nin ve ÖDP'nin politikalarında açığa çıkan bu türden özelliklerin eleştirisi temelinde güç bulmaktadır.

ABD'nin Irak'ı işgal sürecinde, en kitlesel mitinglerin yapıldığı İngiltere'de, solcu örgütlenmeler ve orada bulunan İslami çevreler birlikte ve yan yana sokağa çıkmışlardı. Emperyalist saldırganlığa karşı birleşik cephe oluşturmak bakımından benzer bir tutumu da, Balkanlar'ın işgali sürecinde Yunanistan'daki muhalefette görmüştük. Yunanistan Komünist partisi, ABD'nin başını çektiği Balkanlar'ın işgaline karşı kilisenin desteğini de arkasına almayı başarmıştı.

Ancak Türkiye'de, TKP ve ÖDP çizgisi, bu konuda, halkın beklentilerinden çok uzağa düşmüştür. Onların bu yaklaşımını, Ortadoğu'yu politik gündemleri arasından çok kolaylıkla öteleyebilmelerine de yol açmaktadır. Bu pozitivist ve Avrupa-merkezci tavrı, bu politik yapıların kendi içinde de tartışma yaratmış ve bu bir biçimde dışarıya da yansımıştır.

ÖDP Genel Başkan Yardımcısı Alper Taş, Oğuzhan Müftüoğlu'na, "Din-Toplum-Siyaset" konularındaki yazıyla ilgili olarak gönderdiği mektupta şöyle demektedir: "Bu tartışmalarda üzerinde hemfikir olduğumuz en temel nokta, toplumsal sistemin dini referanslar üzerine kurulamayacağı, dini referansların toplumsal ve siyasal yaşamı belirlemesini savunan Siyasal İslamcılarla işimizin olmayacağıdır. Bizim derdimiz dini inancı olan, bunu ya-

şayan, üretim ilişkilerinde ezilen, sömürülen ama sermaye siyasetlerinin yanında saf tutan, kendi anamız, babamız, akrabalarımız, komşumuz yani halkımızla. Üzerinde asıl düşündüğümüz nokta 'bu halkımızın nezdinde solun algılanışıdır. Sol bu kesimlere bakış açısını devletçi-laikçi, kaba pozitivist-aydınlanmacı bir tarzla mı kuracaktır, yoksa onların bu maneviyat dünyasını da dikkate alan bir yerden solu-sosyalizmi onlar için bir anlam dünyası haline getirebilecek yeni bir dil ve ilişki üzerinden mi kuracaktır? Ve bu yeni dil ve ilişki tarzı nasıl olacaktır? Şimdi yanıtını aradığımız soru budur."³

Oğuzhan Müftüoğlu'nun, yazısının girişinde, kendi yazılarına bir katkı olarak nitelendirdiği bu görüş, aslında ciddi ve haklı bir itirazı da içinde barındırmaktadır. Halkın karşısında anlayan ve anlayarak aydınlatmaya çalışan bir tutumdan çok, "eleyici" ve "terbiye edici" bir tutum olarak açığa çıkan Müftüoğlu'nun görüşü, cumhuriyet solunun geleneksel açmazlarından birisidir. Bu, Kürt sorunundan, Ortadoğu'ya kadar uzanan geniş alana bakışta kendini türlü vesilelerle hissettirmektedir.

Parlamentar burjuva siyasette ise bu durum, türlü eklektik özelliklerle kendisini göstermektedir. Bir yandan "sağa açılmaktan" söz eden ve Şeyh Edebalı'nın Osmanlı Devleti kurucusu Osman Bey'e yazdığı vasiyeti makam odasına asan CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, diğer yandan Başbakan Erdoğan'a muhalefet etmek adına, "Başörtüsü sadece saçları örter, eşlerin ayıpları örtmez" diyerek seslenmektedir. Bu kadar eklektik ve çarpık bir kavrayışın, Kürt sorununa demokratik açılım gösterilebilmesi zaten beklenemez.

Bilindiği gibi, Türkiye parlamenter siyasetindeki aktörler, Kürt sorununa bakıştaki asimilasyon yaklaşımlarını, oryantalist argümanlarla maskeleyemeye ve kabul ettirmeye çalışmışlardır. Bu, kendisini en tipik haliyle Bülent Ecevit'te gösterir. Kürt sorununu "sosyo-ekonomik geri kalmışlıktan kaynaklı bir bölge sorunu" olarak gören Ecevit, bölgeye yapılacak yatırımlar ve istihdam olanaklarının, Kürtlerin asimilasyonu sürecini kolaylaştıracağını düşünmüştür. Farklı siyasi partiler tarafından da paylaşılmış olan bu görüşün MGK düzeyinde benimsendiği, generallerin, "Biz terörü geriletiyoruz, ancak hükümetler üzerlerine düşen görevleri yerine getirmiyorlar. Bölgeye yatırım yapılmalı" dedikleri sıkça duyulmuştur.

Ziya Gökalp'in kendi tarihindeki Türkü arayışı

Aslında bu etkinin kökleri Türk modernleşmesi sürecinin başlarına kadar gitmektedir. Türk modernleşmesi sürecinin fikir babalarından birisi olan Sosyolog Ziya Gökalp'in, bir Kürt olarak kendi tarihine ve Kürtlerin tarihine bakarkenki yaklaşımı bu açıdan ilginçtir.

"Diyarbakır şehrinde oturan ahali ta Selçukiler, İna-

loğulları ve Artukoğulları zamanından beri Türk'tür"⁴ diyen Gökalp, bu yazdıklarının ardından şehirdeki tarihi eserler, camiler, kitabeler, şairlerin divanları, halkbilime ait masallar, şarkılar, darbimeseller ve şehrin tarihi ile ilgili tüm verilerin Diyarbakır'ın Türk kimliğini ele verdiğini öne sürüyor.

Ziya Gökalp; "Bütün Karadeniz ahalisine Laz, bütün Suriyelilere ve Iraklılara Arap, bütün Rumeli halkına Arnavut dedikleri gibi, bizim gibi Vilayeti Şarkıye ahalisinden bulunanlara da Kürt milliyetini zafere ettiklerini gördüm" diye bir ön tespit yaptıktan sonra; "O zamana kadar kendimi hissen Türk sanıyordum. Ama gerçeği görmek için Türklüğü de Kürtlüğü de inceledim" diye devam ediyor. Diyarbakır'da anadil Türkçe olduğu halde herkesin biraz Kürtçe de bildiğini dile getiren sosyoloğumuz, dildeki bu ikili yapının nereden ileri geldiğini anlamaya çalıştığını belirtiyor ve ekliyor: "Ya Diyarbakır'ın Türkçesi bir Kürt Türkçesiydi, veya Diyarbakır'ın Kürtçesi bir Türk Kürtçesiydi. Dil üstüne yaptığım araştırmalar Diyarbakır'ın Türkçesinin Akkoyunlu, Karakoyunlu Türklerine özgü Azeri lehçesi olduğunu gördüm."

Diyarbakır'ın konuştuğu Kürtçenin suni olduğunu ileri süren Gökalp, "bu şivenin Türk Kürtçesi olduğu" tespitini yapıyor ve "Diyarbakır'ın Türk olduğuna ilişkin en önemli delil dildir" diyor.⁵

Ziya Gökalp, bu tespitlerinden sonra, çok aradığı belli olan(!) şu sonuca vanyor: "Bu alametler bana Diyarbakır'ın Türk olduğunu gösterdiği gibi, babamın iki dedesinin birkaç batın ewel Çermik'ten yani bir Türk muhitinden geldiklerine nazaren irken de Türk neslinde olduğumu anladım."

Bugünden bakıldığında, aslında Türk milliyetçiliğinin fikir babası olmakla eleştiren kesimlerin birçoğunun dahi, bir biçimde izini taşıdıkları Ziya Gökalp düşüncesi, Türkiye siyasal yaşamı ve düşünce tarihinde Doğuya bakıştaki şaşılığın şifrelerini ele vermektedir. Bugün Kürtler kendi tarihlerine, Ziya Gökalp gibi baktıklarında "Çağdaş Türk siyasal yaşamında" etkili mekanizmalara, tıpkı bir Türk'ün geldiği gibi gelebilirler. Ziya Gökalp'in izinden giderek Kamuran İnan'laşmayı kabullenmeyen Kürtler ise, "geri kalmış bir Doğulu" olarak kalacaklardır.

Halide Edip Adivar ve Doğu-Batı sorunsalı

"Doğu-Batı" sorununa yaklaşım biçimleri bakımından, günümüz Türk siyasal yaşamında ve fikir dünyasında etkisi sürdürülen özelliklerden birinin köklerini de en tipik olarak Halide Edip'te görmektediriz.

"Doğu-Batı" sorunsalı Halide Edip Adivar'ın, siyasal yapısının anlaşılması bakımından oldukça önemli veriler sunmaktadır. Edip, bu konuyu en kapsamlı olarak, "Şark,

Garp ve Amerikan Tesirleri" (İstanbul, 1955) adlı kitabında ele almaktadır. Halide Edip, liberal-muhafazakâr özelliklerin baskın olduğu bu kitabında temel konu olan Doğu-Batı sorununu, ruh-madde karşıtlığı üzerinden ele alır. Adivar'a, ruh-madde ikiliği üzerine inşa ettiği bu Doğu-Batı sorunsalı ona 1942 yılında CHP Roman Ödülü'nü kazandıran Sinekli Bakkal (1936) adlı romanında kendisini gösterir. Selim Paşa ile oğlu Hilmi, müzik hocaları Peregrini ile Mevlevi Şeyhi Vehbi Efendi gibi figürler üzerinden Doğu-Batı karşıtlığının konu edildiği romanda, "Doğunun köhnemiş bir başka Doğu ile karşılaştırılması", romanın kahramanı Rabia ile dedesi İmam İlhami Efendi'nin sahip olduğu farklı ruh özelliklerine yapılan vurgu, Halide Edip'in muhafazakârlığındaki "modern tonlama"nın göstergesi sayılmıştır.

Sinekli Bakkal'daki karşılaştırmaların ve tartışmaların sonucunda Batının insan hak ve özgürlüklerine verdiği önemi öven Halide Edip, "Garp'in ruh iklimi bana soğuk geldi, Şark ikliminde sükun ve şifa anyorum"⁶ demeden de edemez.

Ancak bu romandan 19 yıl sonra basılan Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri adlı kitabında Adivar, Garp'in Şark'a karşı beslediği üstünlük duygusunu tehlikeli ve haksız olarak nitelendirse de, aynı zamanda ona içten içe gıpta eder. Halide Edip Adivar, "Garp'in en genç şampiyonu" olarak tanımladığı Amerika'nın Anayasası'nı, farklı milletleri birbirine bağlayan "kınılmaz bir bağ" olarak tanımlar. Liberalizmle ilişkisi Locke'cu bir perspektiften değerlendirmeye açık olan Halide Edip, hak, hürriyet ve mülkiyet hakkını, birey ve yurttaşlık bilincinin önkoşulu olarak ele almıştır. Halide Edip, komünist rejimleri ise, "İnsanları hayvaniyete avdettiren" rejimler olarak tanımlamıştır.

Halide Edip'in bu yaklaşımları, bugün Taha Akyol'dan Hasan Cemal'e kadar, medya dünyasının değişik tonlardaki liberal isimlerinin yazılarında, çeşitli biçimlerde ken-

disini göstermektedir.

Türk aydınının, kendisinin Doğusunda gördüğü Kürtlerle ve Ortadoğu ile kurduğu ilişkinin biçiminde bu etkiler değişik vesilelerle dile gelmektedir.

Doğu, ABD'nin "şampiyonu" olduğu dünyanın gereklerini, liberalizmin özelliklerini özümseydiği ölçüde "adam" olabilir, bunun dışında kalmak "Şark gericiliği"nde ısrar etmektir, "sosyalizm-komünizm" gibi seçenekler de, zaten Adivar'ın adlandırmasıyla "İnsanları hayvaniyete avdettiren" rejimler olduğu için uzak durulmalıdır.

MIT Müsteşarı Emre Taner'in, MIT'in 80'inci yıldönümü vesilesiyle yaptığı konuşmasındaki "Doğu" kavrayışı, aynı tedrisatin özelliklerini taşımaktadır. Türkiye'nin kendi Doğusu ile ilişkisini, oradaki değişen dengeler içinde güç olmak, pozisyon elde etmek açısından ele alan Taner'in getirdiği öneriler, Ziya Gökalp'ten, Halide Adivar'a, uzanan fikri zeminde şekillenmektedir.

Kuramsal, fikri ve istihbari yönleri ile incelendiğinde, Doğuyu, kendi çıkarları bakımından üzerinde oynanabilecek bir alan olarak gören bu bakış açısı, şoven-liberal-oryantalist özellikleri çeşitli biçimlerde içermektedir.

Mehmet Ağar'ın "derin devleti" tanımlarken dile getirdiği şu sözler ise, Türkiye'deki siyasetçiler arasında Doğuya yaklaşımın ne kadar "derin" olduğunu gösterir niteliktedir: "Türk devleti en son Musul ve Kerkük'ten geri çekildi. O günden sonra geri çekilmeme iradesi teşekkül etti. Biz bu iradeye derin devlet diyoruz. Derin devlet, devletin derinliklerinde değil, milletin şuurundadır. Derin devlet bir daha geri çekilmeme iradesidir."

Tüm bunlar da, Doğuyu, "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" ilkesini elden bırakmadan anlamaya çalışmanın önemini göstermektedir.

Oryantalizm tartışmasına doğru bir noktadan katılmanın anahtarı da buradadır.

Dipnotlar

- 1 Orak Çekiç'ten aktaran ve yorumlayan, İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi I, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1994, s.158-159.
- 2 Oğuzhan Müftüoğlu, Soldan Sağa, Birgün gazetesi, 19 Eylül 2006
- 3 Müftüoğlu, Kalpsiz Dünya, Birgün gazetesi, 6 Ocak 2007
- 4 Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Üzerine Sosyolojik Tetkikler, Sosyal Yayınları, İstanbul 1992, s. 124.
- 5 Ziya Gökalp, a.g.e, s. 124.
- 6 Sinekli Bakkal'dan aktaran ve yorumlayan H. Bahadır Türk, Halide Edip Adivar'ın Liberalizmle İmtihanı, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, cilt 7, Liberalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.122

Sosyalizm, İslamiyet ve yeni dönem...

VEYSİ SARISÖZEN

Sosyalist hareketimizin düşünsel çalışmalarında İslam sorunu çok kısa süreli dönemlerde ve esas olarak politik açıdan ele alındı. Bu çalışmaların içeriği, uzun bir süre Kemalist hareketin laiklik ve laikliğe karşı İslamiyet eleştirisi çerçevesinde kaldı. Ecevit'in 1970'lerde Erbakan'la yaptığı koalisyon sırasında sorun bir ittifak sorunu olarak görülmeğe başlandıysa da, bu da İran'da Humeyni dönemiyle ve İran komünistlerinin partisi TUDEH'in mollalarla ittifakının hazin sonuçlarıyla birlikte gündemden silindi. Bu gelişmelerden yıllar sonra Türkiye solunun önemli bir kesimi, 28 Şubat "post modern" darbesi sırasında yeniden Kemalist konumlara yaklaştı. ABD güya PKK'ye "yardım" ettiği için, AKP ise güya "laikliği" tehdit ettiği için hedef alıyor. Bu 'eksen', ciddi sol çevrelerde bile, "emperyalizme ve gericiğe karşı mücadele" olarak formüle ediliyor.

İşte solun İslamiyetle ilişkisi, bu kısır çerçevenin içinde kalmıştır.

Kuşkusuz tekil olarak İslam sorununu daha temelli bir şekilde ele alma denemeleri de olmuştur. Örneğin Dr. Hikmet Kıvılcımlı bu açıdan önemlidir. Onun kurduğu Vatan Partisi'nin komünizmden değil, fakat "dini siyasete alet etme" gerekçesiyle kapatıldığı birçok kere yazılmıştır. Benim aklımda kaldığı kadıyla, Vatan Partisi'nin program ya da tüzüğü'nün girişinde Kur'andan toprak mülkiyeti ile ilgili bir ayet yer almıştı. Dr. Kıvılcımlı, İslam toplumunda sosyalist düşünceleri materyalist bir içerikle, ancak İslam toplumunun kültürel diline uyarlayarak anlatmayı denemişti. Bir ara Prof. İdris Küçükömer ise, daha köklü bir analizle *Düzenin Yabancılaşması* adlı yapıtında Kemalizmi "ilerici", İslamdan kaynaklı politik akımlarla, CHP karşıtı güçleri "gerici" olarak yaftalayan şemayı ters yüz etmeyi denemişti.

'Kemalist havuz'dan beslenmek...

Fakat bütün bunlara karşın Türkiye sosyalist hareketinin içinde yaşadığı İslam toplumunun kültürel ve inanç dokusunu incelemekten çok uzak kaldığı açık bir gerçektir. Biz, bizden önceki sosyalist kuşakları ne yazık ki izlemekle yetindik ve bu konuda hiçbir köklü adım atamadık.

Türkiye dışındaki İslam ülkelerinde komünist partilerinin İslam felsefesine, kültürüne, halkın İslami inançlarına şu ya da bu ölçüde eğildiğini tahmin etmek zor değildir. Hele "İslam sosyalizmi"nin boy attığı yıllarda, Marksistlerin bu akımla yürüttükleri tartışmaları İslam dinine atıfta bulunmadan yürütmeye olanağı olmadığı düşünülürse, söz konusu partilerin, İslam hakkındaki bilgi birikimini bizimle kıyaslanmanın mümkün olmadığı kolayca anlaşılabilir. Kaldı ki,

özellikle Arap-İslam dünyasında konuşulan dilin, kökten farklılaşmış olsa da Kur'an dili olduğunu, Cami'de konuşulan dille, sokakta konuşulan dilin bu özdeşliğinin sosyalist akımların sözleriyle İslamın sözleri arasında dil birliği sağladığını da unutmamak gerekir.

Türkiye'de sosyalistlerin halkın İslami kültürel dokusundan, kültüründen, inancından bütünüyle uzak kalışı, Kemalist Cumhuriyet'in tepeden inme reformlarla yarattığı azımsanmayacak bir "laik nüfus" içinde yaşamış olmasıyla yakından ilgilidir. Böyle bir "laik nüfus" yaratılmasaydı, sosyalistler kendi dünya görüşlerini İslamın dünya görüşüyle keskin bir tartışma ve ideolojik mücadele sürecinden geçerek ortaya koymak ve kendi toplumsal temellerini kendileri yaratmak zorunda kalacaklardı. Oysa sosyalist hareketimiz, Baku'da kurulan *Türkiye Komünist Fırkası* Başkanı Mustafa Suphi ve Ankara'da kurulan *Halk İştirakiyun Fırkası* Başkanı Salih Hacıoğlu döneminde "*Mazlum Müslüman Şark Milletlerine*" hitap edilen ilk dönemden sonra, gözlerini Kemalistlerin Müslüman nüfustan devşirerek Kemalistleştirdiği bir yapay toplumun içinde açtılar. Tek partili rejimi bir havuza benzetirsek durum şuydu: Yalnız okur-yazarlık açısından değil, İslam dini açısından da büyük bir cehalet içindeki geniş halk kitlelerinin çocukları laik okullara alınıyor, buralarda Kemalist eğitimden geçiriliyordu. Kemalist eğitimden geçirilen bu çocuklar İslamla üstün körü bir ilişki içindeydiler. Ailelerinden derin bir İslami kültür almaları mümkün değildi. Ama aynı zamanda Latin alfabesine geçildikten ve dilde "anlaşma" kampanyasından sonra, o güne kadar birikmiş İslami düşüncenin kaynaklarıyla da tanışmaları olanaksız hale gelmişti. Kemalist rejim tekkeleri, zaviyeleri kapadığı ve ülkede İslami felsefi düşüncenin gelişmesi bakımından hiçbir kanal bırakmadığı için, dildeki keskin değişime rağmen İslami düşünceleri Cumhuriyet'le banşık biçimde geliştirmenin de önü büyük ölçüde tıkanmıştı. Böylece, cehaletin bataklığından "antılarak" süzülen sular Kemalist havuzu doldurdu. Bu havuz esas olarak da burjuvazinin, asker-sivil bürokrasinin sularıyla beslendi.

Türkiye sosyalist hareketi uzun bir dönem boyunca işte bu Kemalist havuzun sularını, havuzda açtığı yankılardan kendi havuzuna akıttı. "Fransız Aydınlanmacılığı" ile yetişmiş, İslami "gericilikle" hiçbir ciddi felsefi hesaplaşmadan geçmeden, Fransız seküler düşüncesini olduğu gibi benimsemiş bu Kemalist havuzun sularını, Avrupa, ardından Sovyet, sonra sırasıyla, Çin, Amavutluk ve Latin Amerika sosyalizmiyle yetişmiş, kendi materyalist dünya görüşünü bir

gün bile İslami idealizmle hesaplaşmadan tüm lafıyla benimsemiş olan sosyalizmin havuzuna akıtmaktan kolay hiçbir şey olamazdı. Vaktiyle Mihri Belli'nin "sosyalizmle Kemalizm arasında Çin seddi yoktur" demesi rastlantı değildi.

Türk-Sovyet, sosyalist-Kemalist ilişkisi

Sosyalist hareketin Kemalizmle kurduğu bu ilişki, onu Kemalist "aydınlanma"dan nasibini almamış milyonlarca yoksul ve muhafazakâr halk kitlelerinin uzağına düşürmüş olsa da, yine bu kitlelerin uzağına düşmüş milyonlarca "Kemalist nüfus"la uzun yıllar iç içe yaşamamıza olanak verdi. Böyle bir iç içe geçmişliğin uluslararası nedenleri de vardı. Genç Türkiye Cumhuriyeti ile Ekim Devrimi'nin ülkesi Sovyetler arasındaki ilişkiler Türkiye'de sosyalistlerle Kemalistler arasında "dıştan" da zorlanan bir ilişkiyi neredeyse kalıcılaştırmıştı. Bilinenin aksine, daha kuruluşundan itibaren, 1940'lara kadar, yani Komintern dönemi boyunca, TKP, Komintern tarafından Kemalistlere karşı "sektörlük" suçlanmıştır. O dönemin TKP'sindeki büyük bölünmelerde, partiye karşı olan kadrolar, başta Vedat Nedim Tör olmak üzere, gidip, Kemalist "Kadro Hareketi"ni yaratmışlardı. SSCB Bilimler Akademisi'nin Şarkiyat Enstitüsü'nün önde gelen teorisyenleri Kemalistlerle işbirliği düşüncesini Türk-Sovyet ilişkileri açısından pragmatik olarak formüle etmişlerdir. Örneğin 1960 başlarında Rozelyef'in Türkiye'de tekellerin oluşmasıyla ilgili yapıtı, Şarkiyat Enstitüsü'nün sert eleştirilerine uğramış, bu tartışmaya Rozelyef'ten yana katılan TKP Genel Sekreteri Yakup Demir (Zeki Baştımar) de bu eleştiriden nasibini almıştı. Ayrıca, Bulgar Komünist Partisi'nin belli bir desteğine sahip kadrolar, aynı yıllarda –o sıralar Dış Büro üyesi– İsmail Bilen'i Kemalizme ve 27 Mayıs darbesine karşı sektörlük politikası izlemekle suçlamışlardı. Bu tür suçlamaları yöneltenlerin arasında Sabiha Sertel'in de olduğunu, buna karşılık İsmail Bilen'in 27 Mayıs Cuntası'nın başı için "Cemal Gürsel domuzu" dediğini de not edelim.

Bunun yanı sıra, 1950 sonları ve 60 yılları içinde, uluslararası komünist partilerinin yaptıkları "zirve" toplantıları da, Türkiye'de sosyalistlerle Kemalistler arasındaki ilişkileri "derinleştiren" etkilere neden olmuştu. Bu "zirvelerin" bildirlerinde formüle edilen "ulusal demokrasili devlet", "kapitalist olmayan yol" stratejileri daha çok Afrika ve Asya ülkeleri için formüle edilmişti. Pratikte bu çizgi, söz konusu ülkelerde peş peşe gerçekleşen askeri darbelerle kurulan rejimleri "Blokuz ülkeler" kampında toplamak ve sosyalist ülkelerle ittifaka çekmek amacı taşıyordu. 27 Mayıs darbesi ve onu izleyen ilk yıllarda ordu içinde oluşan cuntalar, Talat Aydemir'in iki askeri darbe teşebbüsü Türkiye sosyalist hareketinde hem klasik komünist hareketin 1950 tutuklaması sonrası bölünen kadrolarının yanı sıra, bir tür "Türk sosyalizmi" yanlısı güçlerin de sosyalizmle Kemalizm arasında daha sıkı bağlar kurmasına neden ol-

muştu. Nasırcılık, BAASçılık, Bin Bellacılık v.s. özellikle YÖN dergisi çevresinde ve Sosyalist Kültür Demeyi çevrelerinde sosyalizmle eşitlenmişti. Türkiye'de "cuntacılık" geleneği böylece boy vermişti. Türkiye İşçi Partisi'nin bu cuntacı eğilimlere karşı çıkması, aynı zamanda henüz taze olan "komünist tevkifatı"nın yarattığı aşırı ihtiyatlı tutumu, bir süre için cuntacı eğilimlerden uzak bir sosyalist hareket yaratmayı olanaklı kılmış olsa bile, 1968 Çekoslovakya olayları sonucunda TİP'in bölünüp güçten düşmesi, bu eğilimin önünü boylu boyunca açmış, 12 Mart darbesi eşliğinde TİP dışındaki tüm sosyalist hareket şu ya da bu ölçüde bu cuntacı eğilimden etkilenmişti. 12 Mart darbesini Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "ordu kılıcını attı" diye karşılaması ve Dev-Genç'in de aynı paralelde bir bildiri yayınlaması rastlantı değildi. Türkiye sosyalist hareketi Kemalist havuzun suları ile beslenirken, kendi sosyalist havuzu giderek "sol Kemalist" sularla iyiden iyiye bulanmıştı.

Havuzda sosyal faşizm akıyor artık

Aradan iki darbe ve 40 yıla yakın bir zaman geçti.

O dönemde sosyalistlerle Kemalistleri birbirine yakınlaraştıran dünya durumu da değişti, ama en önemlisi onların ortak sınıfsal kaynağı olan –milli burjuvazi efsanesini bir yana bırakırsak– asker-sivil aydın zümre kökten değişikliğe uğradı. Türk kapitalizmi tekelleri aşmaya yükselmekle kalmadı, SSCB'nin dağılmasıyla sınıfsız ve zengin muazzam bir pazar ortaya çıktı ve emperyalizmin bu yeni pazarları yeniden paylaşma kavgasına, Türk kapitalizmi de, öncü güç olarak mafyatik sermayeyi, maceraperest yağmacıları kullanarak, sonra emin adımlarla yürüyerek katıldı. Daha Cumhuriyetin başında devlet kapitalizmi olarak dünyaya gözlerini iyice açan Türk kapitalizminin tekelleri finans-kapitali "modernleşti", 1990 başına kadar kendi iç pazarında büyüyen ve o nedenle, dar pabuç içinde uzayan tımağın ters dönüp kendi etine batması gibi, iç pazarı yağmalayan bu tekelleri sermaye, böylece ayağındaki dar pabucu çıkarttı ve dış pazarlara "açıldı". Türkiye kapitalizmi böylece, "bölgesel emperyalist" aşamaya da yükselmiş oldu. Bunun konumuzla ilgili temel sonucu, asker-sivil aydın zümrenin, kimilerine göre Bonapartist eğilimlerine temel oluşturan "iki sınıftan da bağımsız" sosyal yapısı kökten değişti. Her devletin görece "özerkliği" dışında asker-sivil bürokrasinin zirvesi, tekelleri sermaye ile organik bir şekilde iç içe geçti. Bu iç içe geçişte OYAK ve endüstriyel-askersel kompleksin rolü büyüktü. Böylece, bağında mikroskoplara ileriye yanları aranan bu bürokrasi, artık bölgesel emperyalizmin militarist gücüne dönüşmüştü. Politik bakımdan bu da, CHP'nin eski rolünü yitirmesi sonucunu doğurdu. Artık CHP, asker-sivil aydın zümrenin "öncü partisi" olmaktan çıkmış, Kemalist ideolojisi ve gelenekleriyle Türk bölgesel emperyalizminin militarist unsurlarının "emir eri" bir parti haline gelmişti.

İşte bunun anlamı, sosyalistlerin uzun bir tarihsel dönem boyunca kendi havuzlarına su aktıkları o tarihsel koşullara özgü Kemalist havuzun kurumasıydı. Bugün hâlâ bu havuzun sularıyla kendi havuzlarını doldurmak isteyen "ulusalci sosyalistler", kendi havuzlarına militarizmin, milliyetçiliğin ve şövenizmin bir tür "sosyal-faşizme" teka-bül eden sularını akıttı.

Şimdi 'havuzdışı'yız!

Bu arada bir başka gelişme daha oldu. Düne kadar çocukları kanun zoruyla (ilkokul okumak hemen her yerde olduğu gibi Türkiye'de de kanun zoruyla mecburi tutulmuştur) ellerinden alınıp Kemalist okullarda laikleştirilen Müslüman aileler, bütün bu kapitalistleşme sürecinde kendi kapitalistlerini de yaratmışlardı. Tekelci kapitalizmin doğasına uygun olarak, onun üretim ilişkilerinin egemenliğine giren tekel dışı sermayenin içinde, kimilerinin "yeşil sermaye" dediği bir sermaye birikimi ortaya çıkmıştı. Kendisi de hızla tekelleşen, büyüyen bu "yeşil sermaye" İslami gelenekleri, ekonomi dışı bir "sermaye birikim" aracı olarak kullanmış, kendisiyle sınıf uzlaşmasına giren "işçi-sendika" hareketini de, maksimum kâr havuzuna ortalama kârandan pay aktaran kendi "orta direğini" de yaratmıştı. Elbette kendi aydınlarını da. Böylece, "cehaletten aydınlanmaya" geçişin tekeli kınlanmış, ortaya yeni bir "havuz" çıkmıştı. Ülkenin cehaletten kurtulmuş insanları artık Kemalist havuzdan çok İslami havuza akmaya başlamışlardı.

Sosyalist hareket bugün işte bu iki havuzun dışındadır. Kemalist havuzdan bizim havuzumuza akacak bir damla su ya yoktur ya da aktığı her durumda bu bir damla su zehirlidir. İslami havuzdan ise sosyalistlere su sızdıracak hiçbir çatlak bulunmuyor.

Marksizmi toplumun diline tercüme etmek

Şimdi bizim önümüzde duran sorun şu: Geniş Müslüman emekçi kitlelere nasıl sesleneceğiz? Kemalist dilden nasıl kurtulacağız, Marksizmi içinde yaşadığımız toplumun diline, Lenin'in söylediği gibi nasıl tercüme edeceğiz?

Sosyalist hareketin "Türk" cenahında işler sanıldandan zordur. Buna karşılık, Kürt halkı içinde, eğer Kürt özgürlük hareketi Türk sosyalistlerinin düştüğü hataya düşmez, kendi devrimci, sosyalist düşüncelerini Kürtlerin Müslüman, Sünni, Alevi kitlelerinin kullandığı dil yerine, yapay bir dille aktarma hatasını işlemezse, bu topraklarda emekçilerin "organik aydını" olarak güçlü bir sosyalizmin rönesansı olanağı var demektir. Ben kişisel olarak Kürt özgürlük hareketinin saflarında önde gelen pek çok devrimcinin, çocukluğunda ve gençliğinde bir tür medrese eğitiminin geçerek materyalist dünya görüşüne yükseldiğini ve Kürt özgürlükçü laisizmini savunduğunu biliyorum.

Geriyeye metropollerde mücadeleyi sürdürmekte olan

bizlere düşen ise, sorunu bugün için politik açıdan ele almak ve gelecekte İslam toplumunun içine nüfuz edecek düşünsel atılımı gerçekleştirmek üzere ilk adımları atmaktır. Bu ilk adım, Türkiye'deki politik kutuplaşmayı doğru bir şekilde saptamakla yakından ilgilidir.

Türkiye'de halk refahının, işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinin önünde olduğu gibi, bu sınıfsal temeli çok aşan geniş sosyo-politik güçlerin de amaçlarının önünde iki temel engel var: Askeri vesayet rejimi ve Kürt sorununda çözümsüzlük. Bu iki engel, Kürt özgürlük hareketinden AB amacına bağlı liberalere, sosyalistlerden, feministlerden, çevrecilerden İslami liberal hareketlere kadar geniş güçlerin tek bir cephede birleşmesine olanak veriyor.

Bir ara Aydın Çubukçu'nun yazmış olduğu bir yazıya Oğuzhan Müftüoğlu'nun verdiği ağır yanıtı okurlara animsattım istiyorum. Bu yanıtta sonuç olarak Müftüoğlu, söz konusu kutuplaşmayı "emperyalizm ve gericiliğe karşı anti-emperyalist ve laik güçlerin" konumlanması olarak tanımlamıştı. Sosyalist hareketin Kemalizmle zoraki akrabalık dönemlerinden, ta Cumhuriyetin en başından 1960'ların sonuna ve değişerek 12 Eylül darbesine kadar değişmeden kalan ve bugün de sürdüğü söylenen böyle bir kutuplaşma anlayışı üzerinde durmak gereksizdir. Özellikle bugün, "anti-emperyalist" söylemin Kürt karşıtlığı ile karşıtlığı, milliyetçilerin solu bu sahte anti-emperyalizmle etkilediği, aynı çevrelerin "şeriat" çılığa karşı söylemlerinin de her türlü demokratik reforma bir itiraz olarak yürütüldüğü koşullarda böyle sıradan bir formülasyonla işin içinden çıkmak olanaksızdır.

Irak işgali sırasında Türk sermayesinin ve militarizminin takındığı sözde anti-Amerikan tutumun temelinde Türkiye'nin bölgesel emperyalist çıkarlarının olduğu, Türk-ABD ilişkilerindeki krizden bizim safdıl "millicilerin" payına zımık bile düşmeyeceği, bu krizin bölgesel emperyalist güçler arasındaki rekabetle, bunların ABD'yi kendilerinden yana kazanma çabalarıyla ilişkili olduğu, şu anda İran bölgesel emperyalizmiyle Türk bölgesel emperyalizminin böyle bir yarış içinde olduğu, Türk yayılmacılığının gözlerini Kerkük'e diktikleri, benzer pek çok olguyla gözler önündedir. Bugünün Türkiye'sinde, ABD'yi Türkiye'yi "tehdit" eden bir dış emperyalizm olarak hedef alanlar, Türk bölgesel emperyalizminin ABD ve İsrail'le birlikte tüm bölgeyi tehdit eden bir bölgesel emperyalist egemenliğe sahip olduğunu unutuyorlar. Ve "emperyalizmle mücadelenin gericilikle mücadeleden ayrılmayacağı" tezinin sahipleri, bölgemizde ABD emperyalizmine karşı mücadelenin şu anda İslami güçler tarafından yürütüldüğü gerçeğine gözlerini yumuyorlar.

İslami anlayalım, diyalogdan korkmayalım

Türkiye'deki sosyalistlerin kendi ülkelerinin emperyalizmine, burjuvazisine karşı mücadelesinin önündeki engel

askeri vesayet rejimi ve Kürt sorunundaki çözümsüzlüktür. "Bölücülük ve irtica" değildir.

Konumuzla ilgili bir sonuçlama yaparsak, bir bitiriş cümlesi olarak şunları söyleyebiliriz: Askeri vesayet rejiminin ve Kürt sorununda çözümsüzlüğün son bulması mücadelesi içinde sosyalistler İslamın, İslam da sosyalizmin ne olduğunu yeniden ve aynı mücadele cephesi içinde anlama olanağına sahip olabilirler.

Biz İslamla diyalogdan korkmuyoruz. Çünkü onun bağrında keskin bir sınıfsal ayrışmanın var olduğunu biliyoruz. İslami politik çevreler ne derse desin, İslamın içinde işçi sınıfı da yer aldığı için ve İran'dan farklı olarak Türk

İslami çevrelerinin "sınıflararası bir İslam birliği" yaratma şansları olmadığı için, sosyalist-İslam diyalogu bütün kapitalist ülkelerdeki yolu takip etmekten başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Gecikerek olsa da, askeri vesayet rejimine ve Kürt sorununda çözümsüzlüğe son vereceğimiz ve bölgesel çapta halkların federal birliğine yöneleceğimiz koşullarda, sosyalizm İslamla tartışarak kendisini yenileyecek ve İslam sosyalizmle tartışarak kendi "reformasyon" sürecini yaşayacak... Çok uzun bir tarihsel dönemi kapsasa da, bence ana yön budur.

Doğu - Batı sohbetleri üzerine notlar...

XWE METİN AYÇIÇEK

Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlatılması karar verildikten sonraki 'Büyük Zafer' kutlamaları hepimizin sıcak anıları arasındadır sanırım. Ulubatlı Recep Tayyip, şanına uygun büyük bir kortej eşliğinde, Ankara'ya 'Avrupa'nın Fatih'i' olarak girmişti. İddiasına göre: Avrupa'nın fethi hayalleriyle mehter eşliğinde gittikleri Viyana kapılarından büyük telef vererek, "burası Viyana'dır, yolu yokuştur; giden gelmiyor, ne biçim kapıdır" türküsüyle dönen atalarımız, bu kez Avrupa'ya yeniden giriyorlardı. Eurovizyon'da Sevtap Erener mucizesi bu büyük yolculuğun ulaştığı başanın zirvesi idi. Üstelik zaman zaman Kopenhag Kriterleri'ne karşı Ankara Kriterleri'ni öne sürmeyi ya da Maastricht Antlaşması'na karşı İstanbul Antlaşması gibi tehditleri de ihmal etmiyorlardı. Gerçi, Yılmaz'ın söylediği mucize gerçekleşmemiş ve Avrupa Birliği'ne giden yol Diyarbakır'dan geçmemişti. Ama, kimisine göre 60 yıllık, kimisine göre iki yüz yıllık Batılılaşma hayallerimiz gerçekleşmeye başlamıştı sonunda.

Artık bizde Avrupalı olmuştuk galiba.

Gerçi, kokorecin AB standartlarına nasıl çekilebileceği ya da milli bıyık tiplerinin yeni standartları henüz tartışma konusuydu ama olsun: serpuş yerine fes; fes yerine şapka ile sürdürülen o büyük koşu, bu kez Avrupa'nın kendi elceğiyle başımıza şapka yerine çorap örmesiyle nihai hedefe doğru ulaşmaktaydı.

"İnsanlarımızın büyük bir çoğunluğu, bir şeyin adına sahip olmanın, onun aslına da sahip olmak için yeterli olduğunu düşünmekte, içerikleri iskanlamaktadırlar" diyen Kılıçbay, kesinlikle bir kez daha haklı çıkmıştı bu serüvende. "Oysa her içerik tarih demektir ve içerikler iskanlandığında, tarih de kaçınılmaz olarak iskanlanmış olmaktadır."¹

Osmanlı Devleti'nin son iki yüz yıllık tarihinden başla-

yarak, Cumhuriyet'in bütününde de devam eden en önemli tartışmalardan biridir Batı-Doğu tartışmaları. Esas olarak bir toplumsal kimlik arayışına denk düşen bu tartışmaların bugün de devam etmekte oluşu, ana sorunun henüz çözümlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Sorun, salt politik çerçevede, bir "taraf olmak" sorunundan çok daha derindir. Genellikle, söz konusu kavramların içerikleri, tarihsel dayanakları, oluşturdukları kimlik tanımlamaları göz ardı edilerek yapılan bu tür tartışmalar, toplumda var olan başka politik çatışmaların malzemesi olarak gündeme getirilmektedir. Garıçlık-şarkçılık; ilercilik-gericilik; laiklik-şeriatçılık; hatta demokrasi, devrimcilik, sosyalistlik, milliyetçilik gibi tartışmaların dayandığı temel tanımlar bile sonuç olarak Batı-Doğu tiplmelerini aşamamaktadırlar. Somut politik çatışmalarda (çıkar çatışmalarında) malzeme olarak kullanıldıkça, bu çatışmaların bütününde tarihten kopan taraflar, kavramlara, buldukları çıkar grubunun yaklaşımları içerisinden anlam yüklemektedirler. Örneğin 'modernizmin' hem temsilcisi hem de koruyucusu olma tekeline kimselere bırakmayan geleneksel olarak halktan kopuk Kemalist 'aydın'ın, Cumhuriyet'in (devletin) asıl sahibi olmak hesabıyla egemenliği kayıtsız şartsız elinde tutan Türk militarizmiyle sürdürdüğü kutsal ittifak, 'Batı' sözcüğüne, 'çağdaşlığın ve gelişmişliğin' özeti olarak anlam yükler. Elbette bu anlayış, 'Doğu' sözcüğüne ise, 'gericiliğin, hoşgörüsüzlüğün, diktatoryal yönetim eğilimlerinin, anti-demokratik toplumsal düşünme biçimlerinin, geri kalmışlığın' bütün versiyonlarının birlikte içerildiği genel bir anlam yüklemektedir. Elbette aynı yanı ve yanlış bakış Batı karşıtları içinden de 'maddecî; ahlak tanımayan, dinsiz' diye tanımladıkları karşıtlarına karşı geliştirilmektedir. Üstelik daha karmaşık içerik ve biçimlerde.

Bu çatışma kavramsal boyutta böylesine yaşanırken, ne

geleneksel olarak Batıcıların ne de karşıtlarının, gerçek bir Batı-Doğu netliği içerisinde hareket ettiklerini söyleyebilmek mümkün değildir. Çünkü genellikle, iç politik çatışmaların malzemesi olarak kullanılan bu kavramlar, toplumların kendi iç dinamiklerinin yarattığı gelişim süreçlerinin sonunda ulaşılan somut sosyo-ekonomik konumlanışın sunduğu kimlik tanımları üzerinden değil, bu kimliklerin yarattığı sonuçların biçimsel görünüşleri üzerinden içeriklendirilmektedir. Gerçekte, Osmanlı Sultanı II. Mahmut'un, yeniceileri topa tutup ortadan kaldırarak 'Büyük Reform' olarak sunduğu fesli-pantolonlu Nizam-Cedid askerleri örneği ile, Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal'in ünlü 'Şapka Devrimi' örneği aynı biçimsel yaklaşımın devamından başka bir şey değildir. Bu tutarsız yaklaşım bir yandan

*"Garbin afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar?"*

diyerek, açık bir Batı düşmanlığı sergileyen ulusal marşı ayakta alkışlayarak kabul ederken, marşın şairi Mehmet Akif'i, 'şapka giymeyerek çağdaşlaşmaya karşı direndi" diye sürgünlere göndermekte bir beis görmemiştir. 70'li yıllarda parka-postal görünümüne karşı cihat açan 12 Mart yönetimi ile günümüzde ulusalcı-Kızıl Elmacı ırkçı cephenin, çağdaşlaşma adına tesettüre karşı açtığı kutsal savaş, bu saptanmış, özden kopuk biçimci anlayışın sıcak örnekleridir.

Oysa tartışmalara, Osmanlı ne kadar Doğudur; Türkiye Cumhuriyeti ne kadar Batıdır sorularıyla yaklaşımda netliğe ulaşmak mümkün değildir. Öncelikle sorulması gereken şey, Batı ya da Doğu sözcüklerine yüklenen anlamlar olmalıdır. Bu çaba ise, Batı genellemesi altında toplanan ülkelerdeki sosyo-ekonomik gelişim (üretim güçlerinin gelişimi ve bunun genel olarak insan, toplumsal düşünce ve kurumsal yapılanmalar üzerinde yarattığı değişim) doğru gözlenmeden başanlı olamaz. Böyle bir gözlem ve analiz yöntemi ise, ancak diyalektik ve tarihsel materyalist bir yorum üzerinden yola çıkılarak mümkündür.

Modern pedagojinin babası sayılabilecek ünlü isimlerden biri, belki de ilki olan Khalil Gibran'ın Lübnanlı bir Arap olduğunu söylediğimde, Alman meslektaşım "ama Hıristiyan ve Batıda yaşamış" diyerek, kendince verdiğim bilgiyi tamamlamak istedi. Doğruydu da: Khalil Gibran (1883-1931) ABD'de ve Paris'te yaşamıştı. Ama, Batıda kaleme aldığı ilk yapıtları, modern ve kilise karşıtı düşünceler içerdiği için, halk önünde yakılmıştı. Onun, ancak ömrünün sonuna doğru yayınladığı *Ermiş* (The Prophet-1923) adlı yapıtı artık uluslararası bir üne kavuştuktan sonradır ki Batı onu kabul etmek zorunda kalmıştır. Ama buna rağmen, Batı Gibran'ı bir Arap düşünür olarak görmek istemez: Ya kimliğini saklar ya da kültürel köklerini ele ve-

rebilecek otobiyografik bilgilerden kaçınarak sadece eserlerinden söz eder. Ve eserlerini ilk yayınlayan yayınevlerinin (bunlar, ABD ya da Fransa olmak zorunda) adreslerini ülke adlarıyla birlikte vermeyi ihmal etmez.

Şaşırtmadı bu beni. Eski Mısır'ın, Hindistan ve Çin'in yarattığı büyük uygarlıkların bir kalemde silerek, felsefeyi Yunan'la başlatan bir Batı anlayışı, sadece Batıda değil, kendi tarihi unutturulmuş olan bir Doğu tarafından da yaygın kabul görmez mi? Çağımızın 'aydın' örneklerinden biri olan Bertrand Russell'in devasa *Batı Felsefe Tarihi* de böyle başlamaz mı insanlık tarihinin büyük düşünsel macerasını anlatmaya? Çağdaşı filozofların, "eski Mısır'ın üretimi olan düşünceleri çalarak Yunanistan'a ithal edip, kendine yamadığı" iddiasıyla suçladıkları diyalektikçi Herakleitos'tan çok önce her şeyin değişmek zorunda olduğunu aktaran Hintli-Çinli düşünülere felsefe kitaplarında rastlamayışımızı bir rastlantı olarak mı adlandırmak gerekir yoksa bilinçli bir tahrif olarak mı?

Günümüzde ise örneğin *Ölümcül Kimlikler* gibi değerli bir yapıtı sunmuş olan genç yazar Amin Maalouf'a sürekli olarak sorulan sorulardan biridir "kendinizi bir Cezayirli olarak mı, bir Fransız olarak mı tanımlıyorsunuz?" türünden sorular. Soru sahiplerinin Maalouftan beklentisi elbette "çağdaşlığın" sembolü olan Fransız kimliğine sahip çıkmasıdır. "Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir... Beni bir başkası değil de ben yapan şey, bu şekilde iki ülkenin, üç dilin, pek çok kültür geleneğinin sınırında bulunuşumdur" diyor Maalouf. "O bunları vurguladıkça insanlar: 'Anlıyoruz ama,' ... 'içinizin derinliğinde' ... 'mutlaka daha ağır basan bir yanınız olmalı' diyerek kişinin doğarken belirlenen ve hiç değişmeyecek olan bir 'öz'ünün var olduğu inancını ortaya koyuyorlar... -Oysa,- Maalouf bir Arap'tır, Hıristiyan'dır, Protestan'dır, anadili Arapçadır, Fransa'da yaşıyor ve Fransızca konuşuyordu. Tüm bunlar onun kimliğinin hiçbir göz ardı edilemeyecek parçalarıdır."²

Açıkçası, feodalizmin Batısı, İslam düşünürü Doğulu İbn-i Sina'nın yardımıyla Aristo'yu tanıyor ya da çağına göre modern tıp bilimini ilk kez öğreniyordu. Kimya ya da hendesede (ölçme bilimleri) onun ürünleriyle adım atmaya çalışıyordu. Arap icadı Cebir feodal Doğudan çok daha fazla Kapitalist Batı için yararlı oldu. Alfabe'nin ana dilinin ElifBa olduğunu unutmak ya da diyalektik ve tarihsel materyalist yorumlardan kopmak insanlığın evrensel kültürüne yabancılaşmayı da birlikte getirmekteydi. Hele Sümer'i Elam'ı, Babil'i sadece din kitaplarının küf kokan sayfalarına hapsedmek, belki de Kapitalist 'Batı'nın insanlığa yaptığı en büyük ihanetti.

Bireysel kimlikler gibi, toplumlar da, yaşamları boyunca değişik kimlikler edinirler. Batılılaşmaktan muradı, artık sürekli olarak kaybettiği savaşlarda üstün gelebileceği

'teknolojik' gelişkinliği yakalamak olan Osmanlı'nın biricik hedefi, talan ordusunun modernleşmesi ve güçlenmesidir. Üretim güçlerinin gelişim sürecinin yüzyıllar içerisinde değişime uğrattığı altyapının üzerinde, bu altyapıya uygun normları, düşünce ve kurumları yaratan Kapitalist Batı, sınıf mücadelelerinin ürettiği kazanımlarla yeni sosyal değerlerini (ve artık bu değerlerle tanımlanan yeni kimliğini) örerken, Osmanlı, yeniçeri kafasının üzerine fes geçirerek elde ettiğini düşündüğü Nizam-ı Cedid'i, eline verdiği tüfenk ile modernleştirdiğini sanıyordu. Bu anlayış, bu davranışı 'reform' olarak adlandırırken, gelenek, Cumhuriyet'in şapka ile yaptığını da 'devrim' olarak adlandırarak sürdürülecektir.

Feodalitenin yavaş yavaş çökerek altyapıda yerine Kapitalizme bırakılmasıyla yaşanan süreçte, toplumun temel dinamiklerinden birini oluşturan yeni burjuva sınıfın gereksinimi olan 'haklar ve özgürlükler' istemli sınıfsal kavgaya, toplumun eski yönetici sınıfı olan feodalitenin üstyapı oluşumunu toptan reddedip onu altüst ederek feodal sistemi ortadan kaldırıp yeni mülkiyet ilişkileri üzerinde yeni bir hukukla kendini var ederek gelişirken 'aydın' kavramını da üretmiştir. Batıda aydın kavramının ortaya çıkışı, bütünüyle sınıflar mücadelesinin tarihsel-toplumsal bir ürünüdür. Buna karşın, Osmanlı'nın özgürlükçü hareketi olarak ortaya çıkan Jöntürk'lerin bütün istemleri, Osmanlı sisteminin kurtarılması; Sultan'ın yetkilerinin daraltılarak, iktidarı, artık yavaştan yavaştan büyümekte olan yeni iktidar odaklarıyla paylaşılmasını gerçekleştirmek idi. Ama bu istemlerin hiçbirini, mevcut sistemi bütünüyle ortadan kaldırmak gibi bir amaca yönelmemişti. Böylece, bu toplumlarda, daha başından itibaren 'aydın', sistemden yana ve egemen sınıflarla ortak çıkarlar zemininde doğmuştur.

Genel olarak ele alındığında, böylesi bir aydın zümresinin, egemen sınıflardan koparak toplumsal dönüşümün hazırlanmasına hizmet etmek gibi köktenci bir derdi olmazdı. Olmadı da. Bu nedenle Batının sınıfsal karakter ve tarihsel süreç olarak burjuva kökenli ve çok kısa ömürlü de olsa "demokratik" karakteri, Doğunun yaşamadığı bir gelişim olarak kaldı.

Aydınlanma, temelde sınıf çatışmalarının bir ürünü olarak; tarihsel olarak misyonları bitmiş olan sınıflara karşı, yeni sınıfın bir başkaldırı hareketidir. Eski toplumun düşünsel ve kurumsal bütün yapılanmalarının eleştirel bir gözle yeniden gözden geçirilerek, üretim güçlerinin yeni gelişkinlik düzeyine uygun yeni düşünsel ve kurumsal yapılanmaların inşası olayıdır. Batıda iç dinamiklerin yarattığı toplumsal gelişim ve dönüşüm, 'aydınlanma' olayını bir zorunluluk olarak toplumun önüne getirdi. Avrupa'da aydınlanma hareketi, böylesi bir altüst oluşun pusulası olarak ortaya çıktı. Yaşanan süreç ve toplumsal dinamikleri itibarıyla çok farklı bir seyir izlemekte olan Doğuda ise, Batının Burjuva Demokratik Devrimleri yaşanmadığı için, zaman zaman kültü-

rel ataklar gözlense de, gerçekte bir aydınlanma olayını Doğu toplumları hiçbir zaman yaşamadılar.

"Muassır medeniyetler seviyesine" ulaşmayı hedef edindiği söylene de, Mustafa Kemal'in Batıcılık anlayışının tutarlı bir seyir izlediğini söylemek de mümkün değildir. Daha 1922'de, Batı karşıtlığı, korku düzeyinde onda da yaşamaktadır. 6 Mart 1922 tarihli Meclis konuşmasında bunu açıktan ifade etmektedir. "*Durum incelenirse görülür ki, Türkiye Doğu 'maneviyatı'yla sona eren bir yol üzerinde bulunuyordu. Doğuyla Batının birleştiği yerde bulunduğumuz, Batıya yaklaştığımızı zannettiğimiz takdirde, asıl mayamız olan Doğu 'maneviyatı'ndan tamamıyla soyutlanıyoruz. Hiç şüphesizdir ki bu büyük memleketi, bu milleti, çöküntü ve yok olma çıkmazına itmekten başka, bir sonuç beklenemez...*" (Mustafa Kemal, TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt-3, İş Bankası Kültür Yayınları.)

Biçimsel tapınmaların eleştirisi konusu olsa da, İttihat Terakki'den sonra (ve onun bir devamı olarak) Mustafa Kemal'in, Batıcılığın, sosyo-ekonomik temelle bağıntısını kuran bir lider olduğu söylenebilir. 1923 İzmir İktisat Kongresi sonrasında itibaren Kapitalizme yönelişin açık ilanı ile birlikte, bunun düşünsel kurumlarının yaratılması çabasına da hızla girildi. Ne var ki Batıdakinden çok farklı koşullarda üretilecek istenen bu aydınlanma hareketi, sonuç itibarıyla, devlete (lidere) bağlı üretilmiş aydınlar eliyle gerçekleştirilmek istenmekteydi. Bu işe, aydınlanmanın temel taşı olan 'eleştirel' karakteri bütünüyle ortadan kaldırarak, aydınlanmayı başlarken bitirmekte idi.

Kanaatimce, Osmanlıdan devralınan sömürge Kürdistan topraklarında, tanımlanan anlamda bir aydınlanma hareketinden söz etmek mümkün değildi. Elbette Mem û Zîn gibi büyük edebi eserlerle donanmış bir tarih söz konusudur. Ancak ciddi anlamda bir Kürt aydınlanma hareketinin esas olarak 1800'lü yılların ortalarından sonra geliştiğini söylemek mümkündür. Mehmed Uzun'un da söylediği gibi, hemen Emperyalistler Arası Birinci Paylaşım Savaşı sonrasında çoklu olarak bölünmüş Kürdistan topraklarının çok değerli aydınlarının "hepsinin amacı ve tavı aynıydı: onların ve Kürtlerin başına gelen bütün felaketlere ve güçlüklerle rağmen dili, kimliği ve edebiyatı korumak ve geliştirmek"³ oldu. Kürt aydınlarına tarih önemli bir görev yüklemişti: "Kürt dili, kimliği, edebiyatı ve sanatını korumak ve iletirmek yönünde çaba sarfettiler."⁴

Tarihsel bir zorunluluk olarak ortaya çıksa da, Kürt yurdunun parçalanması ve Kürt halkının (aydınlarıyla birlikte) yerlerinden sökülerek dağıtılması, Kürt aydınlanma hareketini de kesintiye uğrattı. Bundan sonraki çalışmalar, Kürt halkının özgürlüğü doğrultusunda gelişen ulusal öz-

gürlükçü yaklaşımlar çerçevesinde daralmakta, sistemi kurumsal ve düşünsel yapılarıyla bütünlüklü olarak karşısına almama gibi bir zaafı ortaya çıkmakta idi.

Batı-Doğu çatışması, günümüzde, aydınlanma kavramı etrafında tartışılacak bir sorun değildir. Düne kıyasla bugün çok daha açık bir tanımla, bu çatışma, dünyanın yoksul ülkeleriyle zengin ülkelerinin yaşam koşulları arasındaki uçurumu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunların bütününe ifade eden bir tanımdır. Özellikle, büyük tekeli sermayenin, dünya ölçeğinde sınır tanımaksızın bütünleşerek dünya sanayi üretiminin ve ticaretinin büyük bir bölümünü teslim alması sonrasında, emperyalist güçler için, bu sermayenin hareketini düzenleyecek ve saldırılara karşı koruyacak bir 'dünya devleti' gereksinimi, yaygınca globalizm diye bilinen küreselleşme saldırganlığının da temel nedenini oluşturur. Açıkta ki ne medeniyetler savaşı gibi bir savaştan söz edilebilir, ne de üçüncü sınıf bir yazar olan Hunington'un tezlerinin ciddiyetinden. Ama emperyalizm, dünya halklarına karşı savaşın meşruiyetini kitlelere kabul ettirerek desteklerini alabilmek için, bu üçüncü sınıf profesörün, yıllar öncesinde ortaya atılmasına rağmen kimse tarafından ciddiye alınmamış bu cılız tezlerini yeniden keşfederek, abartılı olarak ortaya sürdü.

Sınıf savaşları, tarihte her zaman, toplumsal devrimler dönemlerinde olduğu gibi çıplak biçimleriyle ortaya çıkmayabilirler. Örneğin dün Avrupa'da Hıristiyan mezhepler arasında ortaya çıkan ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan ve tarih kitaplarında "Din Savaşları" olarak adlandırılan 30 Yıl Savaşları nasıl ki kapitalizmin eski toplum egemenlerine karşı sürdürdüğü bir savaş idiye; Ortodoks ve Protestan İrlandalılar arası çatışma nasıl ki İrlanda'nın yoksulları ile zenginleri arasındaki bir savaşa; radyolarımızdan televizyonlarımızdan yıllardır duyduğumuz "Müslüman solcular ile Hıristiyan sağcılar" tekerlemesi, nasıl ki gerçekte, Lübnan'da emperyalist-siyonist saldırılara karşı koyan Lübnan yoksul ve emekçileri ve işgalde emperyalizm ve siyonizmle işbirliği yapan falanjist (faşist) Lübnan sermayesi arasındaki bir sınıf çatışmasının ifadesi ise, Ortadoğu halklarına yönelik dünya sermayesinin silahlı saldırısı da aynı nitelikte bir sınıf savaşlarıdır.

Ortada bir 'medeniyetler' çatışması yoktur. "Medeniyetler çatışması" iddiası emperyalizmin küreselleşme politikalarının uygulanmasında kullanılan bir ideolojik sapıtma aracıdır.

Var olan şey, sınıflı toplumların bütününden tanığı olduğumuz, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulandıran büyük sermaye güçleri ile üretimi gerçekleştiren emek güçlerinin; dünya emperyalist-kapitalist sermayesi ile dünya emeginin, dünya ölçekli çatışmasıdır. Bu çatışmanın bugün Ortadoğu topraklarında sürüyor olması, aynı emperyalist güçle-

rin Güney Amerika'ya, Asya'ya, Kuzey Kore ya da Küba'ya değişik yöntemlerle saldırılarından kopanlar ele alınamaz.

Geçmişten farklı olarak günümüzde, emperyalist sermaye, dünyanın yoksul-emekçi halklarına karşı toplu bir egemenlik saldırısını birlikte başlatmıştır. Bu saldırıların, nisyan ile malül olan hafıza-ı beşere yeniden hatırlattığı en önemli şey ise, dün: "demode, son kullanım tarihi çoktan geçmiş" diyerek küçümsenen bir idealin öze ifadesi olmuştur: "Ya barbarlık, ya sosyalizm!"

Peki, insanlığın nihai hedefinin yönünü özetleyen bu uzun vadeli eylem sloganının günümüz açısından geçerliliği söz konusu mudur?

Elbette. Dünya emperyalist sermayesinin topyekün saldırısı, bu saldırının hedefi konumunda olan dünya halklarının ve emekçi sınıflarının ortak mücadele olanaklarını daha fazla ortaya çıkarmakta; bugünden başlayarak emperyalist-kapitalist sisteme karşı dünya ölçekli mücadele cepheleri de oluşmaya başlamıştır. Geçmişe kıyasla mücadele alanları daha yaygınlaşarak, sınırlar ötesi bir nitelik de kazanmaktadır. Bu mücadele cephelerinin giderek büyümesi ortak mücadele hatlarının oluşması artık hayal olarak değerlendirilemez. Mücadele olanakları farklı alanlarda farklı boyutlarda gelişeceğine göre, elbette yerel ya da bölgesel çözüm arayışları her zaman zamandaş olarak birbiriyle örtüşmeyebilir. Ama Ortadoğu'nun bütününe kapsayabilecek nitelikte, yoksul halkların ve emekçi sınıfların ortak mücadele cephesini oluşturmaya yönelik uzun vadeli politikalar, özgür halkların eşitlenmiş ilişkilerle tanımlanan kardeşliği temelinde yeni bir dünyanın kurulabileceğini de kanıtlayacaklardır.

Son olarak yine Doğu-Batı söylemine dönelim: Neredir Batı, neredir Doğu? Nedir Batı ya da Doğu?

Doğrudur, 'aydınlanma' Batı idi, birkaç yüzyıl öncesinde. Çünkü yeni sınıf, devrimci olarak yer alıyordu eski sistemlerin bitişlerinde. Ve devrimci barutunu tüketen, aydınlatma yeteneğini de kaybetmekteydi adım adım. Sonra aydınlatmacılığı gitti, geriye teknolojiyi bırakarak kupkuru.

Ve şimdi, ya barbarlık ya sosyalizm sloganının can yakıcı gerçekliği karşısında, sosyalizmden başka bir aydınlanma olanağı yoktur.

Ve 'Batı' bugün emperyalizmin özeti bir tanımsa eğer, Diderot'lann, Hugo'lann aydınlanmasını Küba'lardan, Güney Amerikalardan, Irak, Lübnan ya da Türkiye'den sürdürececek olan güç, dünya emekçi sınıflarının ve yoksul halklarının özeti olarak kullanılacak bir Doğu olacaktır.

aycicek@gmx.net

1 Kılıçbay, Mehmet Ali, Doğu'nun Devleti, Batı'nın Cumhuriyeti, Gece Yayınları, 1992, s. VII.

2 Alper Yener, Ölümçül Kimlikler, Amin Maalouf.

3 Mehmet Uzun, "İnsan ve İnsanlık Ölümsüzdür; Edebiyat Ölümsüzlüğün Sesidir" Tiroj dergisi, yıl 4, sayı 20, s. 31.

4 Mehmed Uzun, a.g.y.

Kurdên nû lazim in!

EVDİLE KOÇER

Kurdên nû lazim in;

Ku bikaribin di nava qelbê civaka xwe ya ku wekî garaneke bê ser û ber herdem bêhna rîx û gotegotên ji zibilê belav dike de, diwarên fikr û niqaşê ava bikin û dûxana kar û xebatê li ser xwe bixînin...

Kurdên hişyar lazim in;

Ku bikaribin ava gotinên biriqî yên ku mîna tabletên şevan her dem diçirisin wekî dermankirina nexweşekî, bêtî ku bi xwe bihesê berdî ser çemê bedena hevalên xwe yên ku di malikên mejiyên xwe de bêndera çêr û xeberan ava kirine...

Kurdên dinemêr lazim in;

Ku bikaribin li ber devê deriyê panel, konferans û semînerên ku di nava çavikê bajarên wan de bi tirkî têne kirin de top bibin û bi hirehireke mezin ve ji bo halê zimanê xwe bigirîn û bikin ku tirkîya ku li ser textên kurdî ji kurdan re kemînekê vedide ji xwe de bipelişe...

Kurdên fiqspî lazim in;

Ku dema bêhsa meselokeke "radikal" bê kirin bêtî ku du sê sloganên klîşe û qundirayayî bê bîra wan, bikaribin meseleya şev nivê şevê kefeneke kesk û sor û zer bixî stûyê Enqereya devbixwîn û fatihayeke kurmançî li ser bixwînin...

Kurdên babegit lazim in;

Ku bikaribin bêtî ku qala zengîniya zimanê xwe bikin tovên peyvên kurdî bi metodeke sofistîkane li ber serê civaka xwe bireşînin û wisa bikin ku eşqa zimanê wan bikeve dilê neyarên wan jî...

Kurdên gulgulî lazim in;

Ku bikaribin bêtî ku wê gotina meşhûr ya "Her zîmanek însanek e!" bixî çala devê xwe û civaka me ya xwelîser jî pê bixapînin, wekî însanan hem rabin ji tirkekî baştir bi tirkî bizanibin û hem jî dû re bi qewlê Celadet Bedirxan dema ku ketin hundirê mala xwe zimanên din nola çakêtekê bi derî ve daliqînin û bi zarokên xwe re bi kurdî bikenin...

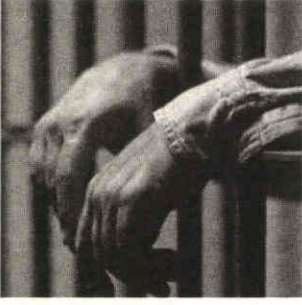
Kurdên welatparêz lazim in;

Ku bikaribin bêtî ku wekî hin tirkên dinyanedîtî behsa welatparêziya xwe bikin, bêtî ku gumanê bibin ser welatparêziya hin kurdên din mîna qehremanên xweveşartî bi çar destan avdanî û çandîniya welatê xwe bikin...

Kurdên mêrê berê lazim in;

Ku dema rexneyeke neyar jî ber guhê wan ket bêtî ku komployeke marjînal jî binin bîra xwe pozê wan jî ber xwe ve bişewite û wan rexneyan wekî mêrê berê ji xwe re bixî guharên xalxalokî... ❀

evdilekocer@yahoo.com

Divê romana zindana Amedê bi kurdî bê nivîsîn

LOKMAN POLAT

Li Tirkîyê du darbeyên faşîst yê leşkerî pêk hatin. Yek jê 12'yê Adara 1971'ê de û ya din di 12'yê Rezbera 1980'ê de. Bi pêkanîna van darbeyên faşîst û leşkerî cunta yê faşîst hatin ser hikum û bûn desthilatdar. Dîktatoriya leşkerî ya faşîst bi sedan şoreşger û welatparêz kuştin û bi hezaran xistin hepis û zindanan.

Piştî 12'yê Adarê hinek nivîskarên tirk çîrok û romanên ku li hepsê nivîsibûn yan jî piştî derketina xwe li ser heps û zindanê çîrok û roman nivîsîn û weşandin. Berhemên wan wekî "Hepishane Edebiyatî (Wêjeya Hepisxaneyê)" hate navkirin. Piştî 12'yê Rezberê jî gelek berhemên ku di nav kategoriya edebiyata hepisxanê de hatin binavkirin ji alî weşanxaneyên cur bi cur ve hatine weşandin.

Di eniya edebiyata kurdî de ev kategoriya "hepisxane edebiyatî" pêk nehat. Lê belê hinek pirtûkên li ser heps û zindanên dewleta dagirker a tirk hatin nivîsîn. Di dema 12'yê Adarê de nivîskar û lêkolînerê kurd M. Emîn Bozarslan jî ketibû hepsê. Dema ew bi efûya giştî hate berdan û ji hepisxaneyê derket, wî bi navê "Îçerdekiler ve Dışardakiler (Yên li derve û yên li hundir)" berhemeke edebî ya kurteçîrokan afirand.

Piştî 12'yê Rezberê nivîskarên tirk bi sedan pirtûkên ku di kategoriya "hepisxane edebiyatî" de ne nivîsîne û weşandine. Giraniya pirtûkên wan helbest, çîrok û roman in. Hinek nivîskarên tirk (her wekî Newzat Çelik) hêj di hepisxanê de bû, berhemên wan gelek hatin firotin û ew navdar bûn, angû bûn navdarên edebiyata tirkî.

Nivîskarên kurdî di vê hêlê de qels man. Pirtûkên ku wan piştî 12'yê Rezberê li ser heps û zindanê nivî-

sîn, piranî pirtûkên siyasî û rexneyî yê îdeolojîk bûn. Wan di van pirtûkên xwe de bi şeweyeke siyasî şermazarkirina tehdâ, lêdan û şkençeyên dewleta tirk rave kirin. Hêla edebî ya van pirtûkên siyasî û rexneyî tunebû.

Lewre jî afirandina berhemên edebî -yên li ser heps û zindanê- qels ma. Çend pirtûkên çîrokan û roman hatin weşandin. (Ew jî piranî bi tirkî bûn.) Bi hezaran kurdên siyasî hatibûn girtin û her yek ji wan bi salan heps razan, lê di hêla afirandina berhemên edebî de fêkî nedan, berhem neafirandin. Bûbê Eser bi navê "Gardiyan" pirtûkeke nivîsî û hew tişteke din li ser heps û zindanê nenivîsî. Pirtûka Laleş Qaso li ser zindana Amedê ye, lê belê hêla wê ya edebî tune. Pirtûkên Mumtaz Kotan, Selîm Çurukkaya, M. Can Yucel, Fewzî Yetkîn, Şukru Gulmuş, F. Welat û hwd, pirtûkên edebî nîn in, pirtûkên rexneyî û siyasî yê îdeolojîk in.

Hinek kesên siyasî yê ku endamên partî û rêxistinên çepên tirk in bi tirkî li ser zindana Amedê hinek tişt nivîsîne. Tiştên ku wan nivîsiye aîdê edebiyata tirkî ye û tu xêra wê ji edebiyata kurdî re tune. Hinek kesên ku bi tirkî nivîsîne her çîqas bi eslê xwe kurd bin jî, berhemên wan aîdê edebiyata zimanê tirkî ye.

Romana zindana Amedê ya dema faşîzma 12'yê Rezberê hê nehatiye nivîsîn. Divê kurdekî ku di zindana Amedê de bi salan razaye û bûye şahidê gelek bûyerên ku li hepisxanê hatine qewimandin, binivîse. Divê ew romanê bi kurdî binivîse û pêşkêşê xwendevanên kurd bike. ❀

Gazeteci Ragıp Duran'a göre, egemen televizyonlar gerçekleri unutturup, belleklerden siliyor

Logoları dışında bütün tv kanalları aynı...

RÖPORTAJ: MUSTAFA AKYOL

Televizyon macerası 1970'lerde başlayan, '90'lı yıllarda kanal sayısı hızla artan Türkiye, resmi ideolojinin bu çok kanallı haline dünyanın en çok zaman ayıran ikinci ülkesi. Gazeteci Ragıp Duran, yayınlığı, etkisi ve sonuçlarının tartışılıp sorgulanmasına bu sarsıcı bilginin de eşlik ettiği televizyonun, aslında tek ses ve görüntülü halinin değişmediğini söylüyor. Medyatik gerçekle, hakiki gerçek arasındaki ilişkiye dikkat çeken Duran, "Paranın egemen değer haline geldiği televizyonda, kimsenin toplumun, yurttaşın bilgilenmesi, estetik değerlerin artırılması gibi kaygıları yok. Farklıya, ötekine tahammülü yok. Onu tanımıyor, tanımak istemiyor" diyor. Duran'a göre, bu tabloya müdahale edebilecek alternatif bir yayıncılığı hayata geçirmek, öncelikle çalışanları ve izleyicilerinin ortaklaşa mülkiyeti ile mümkün olabilir.

Ragıp Duran'la medyayı, Türkiye televizyonlarını ve dünyadan farklı deneyimleri konuştuk.

Televizyonun insanlar üzerindeki etkisi ve gücü düşünüldüğünde, bunun iki tarafı var. Bir yanda, etkide bulunan bir aygıt, araç olarak televizyon; diğer yanda, etkilenen insan. Bu ilişkiyi hem aygıt olarak televizyon, hem de toplumsal bir varlık olan insan bakımından değerlendirebilir misiniz?

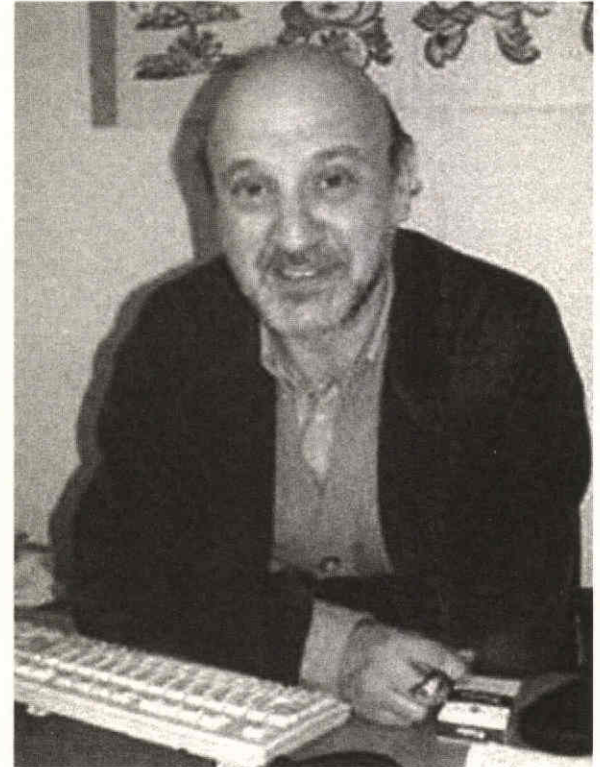
Görselliğin çok eski bir geçmişi var. İnsanın tür olarak yeryüzündeki varoluşunda, 'görmek' önemliydi. İnsan yavrusunun hayata gelmesine baktığımız zaman ilk yaptığı şey görmek olmuştur. İlk insandan bu yana her şeyi görüyoruz. Dolayısıyla bugün medya itibarıyla bakıldığında, bu kıdemli geçmiş, yani görmek, insanın fizyolojik bir özelliği. Bakmak için bunu söyleyemeyiz. 'Ne kadar bakıyoruz?' Bu tartışmalı olsa gerek. Olağanüstü bir kolaylık, herhangi bir zahmet, emek harcamadan baktığımız zaman birtakım şeyleri görüyoruz. Bakmak başka bir şey; bakmak düşünmeyle ilgili daha çok. Okumak da öyle. Görmenin böyle bir fizyolojik kolaylığı var. Diyebiliriz ki televizyon bu görmeye dayanıyor.

Televizyon bir yandan teknolojik olarak yeni, fakat özü itibarıyla da, yani görselliği ön plana çıkaran

yani itibarıyla da, aslında çok eski bir medya. Yunan tragediyalarına baktığımız zaman, agorada o dönemde yüzlerce binlerce insanın, etten kemikten canlı hemcinslerini herhangi bir öyküyü anlatırken, yahut ders verirken izlediğini görüyoruz. Tabii bugünkü televizyonla Tragedya zamanındaki gösteri -canlı gösteri- çok farklı. Bugün çok yapaylaştı. Dolayısıyla ilkel bir medya olarak kolaylığın, çok fazla derinliği olmayanın, özel olarak heyecanların medyası olarak televizyon var.

Peki o zaman şöyle bir şey söylenebilir mi: 'Her türlü görsellik, her türlü televizyon yayını, her türlü televizyon düşünmeyi engeller.' Televizyonun doğru kullanımıyla bu olumsuz yanları bertaraf edemez miyiz?

Görselliğin düşüncüyü körelten bir yanı da var. Küba'dan biliyorum, orda hafta sonu yedi sekiz saat, hafta içi de beş altı saat televizyon yayını var. Bu çok

önemli bir şey. Eskiden Türkiye’de de böyleydi. Fazla televizyon yayını insanları tembelleştiriyor, koltuğa bağlıyor, sosyal ilişkileri de zedeliyor. Yapılacaksa da daha kısa süreli yayın yapmalı.

Televizyon hayatımıza girdiği 1972’den beri bizim sosyal ilişkilerimiz değişti. Konularımız kısırlaştı. Çünkü televizyona bağlı olarak tartışıldı. Konuştuğumuz dilimiz daraldı. Televizyon diliyle insanlar konuşmaya başladı. Tabii ben ortaçağı savunmuyorum, bu kaçınılmaz bir şey. Onun için ‘görselliğin düşüncüyü engelleyici yanını minimuma indirecek düzeyde bir televizyon yapılamaz’ demiyorum, yapılabılır. Ama çok temkinli, çok dikkatli olmak lazım.

Mevcut medya politikalarının şekillendirdiği bir televizyon kültüründen ya da televizyonun yarattığı, şekil verdiği bir kültürden bahsedebilir miyiz?

İlk elde düşüncenin en önemli aracı, unsuru, boyutu olan dili etkiliyor, kısırlaştırıyor, yanlış kullanımları yaygınlaştırıyor. Tabii ki televizyon tarafından üretilen, televizyon tarafından yaygınlaştırılan, popüler ve meşru hale getirilen bir kültür de var.

Bu kültürü en tehlikeli olarak tüketim kültüründe, reklamlarda, çok ince, çok büyük masraflarla hazırlanan reklam spotlarında, reklam filmlerinde görüyoruz. Çok doğrudan, ciddi bir şekilde rahatsız edici bir ideoloji her yerde... Bunu şu örnekte görebiliriz: “Kirlenmek güzeldir!” Çamaşır tozu satacağım diye... Aptal olabiliriz ama bu kadar aptal değiliz herhalde. Kirlenmek dünyanın hiçbir yerinde, hiç kimse için güzel değildir. Bir tek çamaşır tozu satıcıları için güzel olabilir. Esas kirlenenler yoksullar. Bu âdeta onları hakir görmek, alay etmek. Bütün reklam ideolojisi bu yalanlar üzerine kurulduğu için tehlikeli. Amerikan televizyonlarında haber de, sinema da, müzik eğlence programı da, yarışma programı da reklam ideolojisi ile hazırlanmıştır. Reklamı yapılan malın ya da hizmetin bir önemi yok. Bu bir haber de olabilir, bir müzik de olabilir, ama anlayış reklam ideolojisine dayalı.

Anlattıklarınız ışığında Türkiye’deki televizyon yayınlarını değerlendirir misiniz?

Televizyonun, form ve üslup olarak başka bir

mecra, başka bir makam tarafından üretilmeyecek bir kültür üretimi yaptığımızı söyleyebiliriz. Bu kaçınılmaz olarak televizyonun bizatihi kendi yapısından, doğasından kaynaklanıyor. Türkiye’de kültür üretmeye yönelik başka kurumlar da var. Bunlardan bir tanesi Milli Eğitim Bakanlığı, öteki Kültür Bakanlığı. Birtakım özel kuruluşlar da kendilerine has şirket kültürü yaratmaya çalışıyor.

Burada esas olarak benim bütün medyaya ilişkin olarak aradığım, çoğu zaman da bulduğum temel bir tez var: Medyatik gerçekle hakiki gerçek arasındaki ilişki. “Susurluk olayı” ile “Kurtlar Vadisi” arasındaki ilişki... “Susurluk olayı” hakiki gerçek, “Kurtlar Vadisi” sanal gerçeklik. Uzunca bir süredir sanal alem ile gerçek, kasıtlı olarak birbirine karıştırılmaya çalışılıyor. Kurtlar Vadisi’nden sonra Susurluk popüler düzeyde konuşulmaz oldu. Daha çok Kurtlar Vadisi

konuşuluyor. Televizyonun popülerliği Susurluk gibi elle tutulur, gözle görülür olağanüstü bir siyasi skandalı rayından çıkarttı. Böylece hakiki gerçekler unutturuluyor, tarihten ve belleklerden şekilde siliniyor.

Denilebilir ki, dönemine uygun olarak televizyonun tarihi çeşitli silme biçimleri var. Konuya ve alanına göre değişiyor bu.

Mesela her ülkenin bir tabusu vardır. Türkiye’nin Kürt meselesi, Fransa’nın Cezayir savaşı, İngiltere’nin sömürgeci dönemi, Amerika’nın Kızılderili katliamı vs. Kamu parasıyla yayın yapan televizyonlar da bile bu konulara pek girilmez. Neo-liberal bir ideoloji için geçmişin temiz, bakir olması gerekir. Bizde mesela 15-16 Haziran konusunda, işçi sınıfının İstanbul’u neredeyse ele geçirecek kadar geniş çaplı bir gösteri yaptığını bir sürü insan bilmiyor, ama Ajda Pekkan’ın gençlik yıllarını bilen insan çok daha fazla. Burada çok açık sınıfsal bir tercih var. Bu bütün egemen televizyonlar için geçerli. Geçmiş gelecek açısından önemli olduğu için, geçmişi olmayan bir kuşak yetiştirme gibi bir amacı var neo-liberalizmin. Çünkü onlar açısından Türkiye’nin geçmişi pek temiz değil.

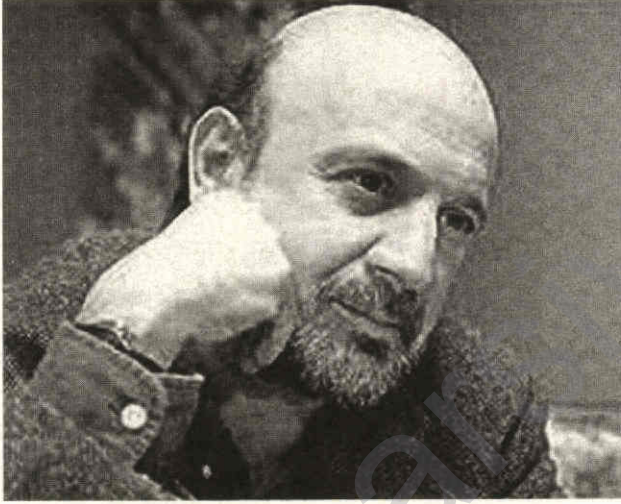
Son dediklerinizden hareketle; Türkiye’nin tabusu Kürt sorunu, Kürtlüğe ait konular, temalar Türk televiz-

yonlarında nasıl ele alınıyor, nasıl işleniyor?

Bu Türk egemen medyasının genel kartvizitine ilişkin bir şey. Son 5-10 yılın televizyon arşivlerine baktığımızda, özel ve kamu televizyonları, Kürt meselesi diye bir sorundan bihaberdir, yoktur böyle bir şey, telaffuz bile edilmemektedir. Demek istediğim şu, ya hiç bahsetmemekte, yahut bahsettiğinde de resmi ideolojiyi haklı çıkaracak biçimde yapmaktadır bunu.

Bu bakımdan Kürt medyasının bütün teknik, mesleki, siyasi, ideolojik sorunları bir yana, varlığı, hiç olmamasından tabii ki çok daha iyidir. Sizin dergi dahil, bu ülkede yaşayan önemli bir kesimin ana dilinin özgürce medyada kullanılması önemli.

Biliyoruz ki özel televizyonlar bir yanıyla kamu televizyonunun (TRT) tek sesliliğini eleştirip, çok seslilik iddiasıyla kurulmaya başlandılar. Var mı böyle bir çokseslilik ekranlarda?

O zaman maddi çıkarlar itibarıyla öyle bir propaganda cazip bir propagandaydı. Şimdi belki, TRT'nin yaptığı kadar kaba bir protokol haberciliği yapılmıyor. Ama resmi ideoloji özel televizyonlarda da haber sıralamasından, bakışa kadar her yerde tipik bir şekilde kendisini gösteriyor. Sadece haberlerde de değil. TRT'de yayınlanan bir diziyse, özel kanallarda yayınlanan bir dizi arasında bir fark yok. Özel televizyonların kadrolarında biraz daha popüler olma, daha az resmi olma gibi bir istek olsa da çok fark yok. Televizyonların logolarını kapayın ve spikeri de tanımiyorsanız, görürsünüz ki, o kanalın hangi kanal olduğunu çıkartamıyorsunuz.

Bu, milli birlik beraberlik anlayışından da kaynaklanıyor. Tabii bu Türkiye'ye has bir şey değil. Temel amaç ve neredeyse tek amaç olarak reytingi artır-

mak diye sınırlarsanız kendinizi, o zaman mecburen, zaten batıda da yapılan üç dört tane ilginç yöntem vardır, onları yaparsınız. Paranın egemen değer haline geldiği televizyonda, kimsenin toplum; yurttaşın bilgilendirilmesi, estetik değerlerinin artırılması gibi kaygıları yok. Farklıya, ötekine tahammül yok. Onu tanımıyor, tanımak istemiyor. Devletiyle, toplumuyla, medyasıyla ötekini dışlayan, inkâr eden bir yaklaşımı benimsemiş durumdayız. Bu demokrasi eksikliğinden kaynaklanıyor tabii.

Peki uzun erimli düşünüldüğünde, alternatif yayıncılığın tarz ve yönelimi nasıl şekillendirilmeli sizce? Varsa dünyadaki örnekleri, Roj TV ve benzeri deneyimleri değerlendirir misiniz?

Doğrusu bunun bir formülü yok. Benim izleyebildiğim son 25-30 yılın televizyon dünyasında, yerli-yabancı başarılı birtakım örnekler var. Öncelikle şu söylenebilir: Medya mülkiyeti, çalışanları ve izleyicilerin ortaklaşa bir mülkiyeti olabilirse, sizin bahsettiğiniz anlamda başarılı olunur. Bu başarı için gerekli ama yeterli bir şart değil. Salt teknik, mesleki anlamda başarılı, kaliteli değil. Bence medyanın mesleki bir ideolojisi vardır, ilkeleri vardır. Ve meslek icra edilirken, bu mesleğin ideolojisinin uygulanmasından yanayım. İlk akla gelen El Cezire deneyimi... El Cezire'nin arkasında, komplo teorisi olarak söylemiyorum, BBC var. Bir kısım çalışanıyla aynı dönemde Londra'da çalıştım. Onlar Arapça servisindeydiler. Oradaki ekip, tabii bu salt ekip meselesi değil, BBC'nin genel anlayışlarını Arap dünyasına çok iyi uyarlayabildiler. Amerikalı birtakım adamlar El Cezire'ye "Siz Arap dünyasının CNN'isiniz" dediler. Cevap çok hoştu "Biz ne Arap dünyasıyız, ne de CNN'iz. Biz sadece televizyonuz" dediler. Sadece televizyon olabilmek çok zor bir şeydir. Bu çok önemli bir olgunluk. Medya mülkiyetine bakıyorsunuz El Cezire'de işte Kater Emiri'nin desteklediği, sarayın elinde bir mülkiyet var. Medya mülkiyeti konusunda benim kafama çok uyan bir yapı değil El Cezire. Ama yayın politikası açısından bakıldığında ilk dönemine -şimdi Arap dünyasından bazı önemli eleştiriler var- birtakım fikri tabuları kırmak, Arap dünyasındaki eski tür protokol haberciliği yenmek, rejimleri eleştirebilmek... El Cezire sanki medyanın kendi ilkelerini, ideolojisini, Arap bağlamı içerisinde dengeli ve iyi bir şekilde başarmış gibi gözüküyor. Benim incelediğim iki televizyon daha var. El Cezire kadar başarılı ve yaygın olmasa da, biri Lübnan'daki El Manar. O da Hizbullah'ın televizyonu. Bunların hiçbirisi, kes yapıştırırla Türkiye'de yapılacak şeyler değil. Ama izleyici

kitlesinin desteği, izlenme oranları ve özellikle program akışlarına bakıldığı zaman farklı bir şeyler yaptıklarını görüyoruz.

Roj TV'ye gelince... Oradaki arkadaşlarla eğitim programlarına katıldım. Şöyle bir eleştirim olabilir: Siyasetçilikle medyacılığın arasındaki ilişkileri düzenli kuramadıkları endişesi var. Medyanın kendine has kurallarını, ilkelerini göz ardı eden bir durum var. Güney Kürdistan'da Barzani ve Talabani'nin televizyonlarından sonra, -ki onlar geniş bir alanda çok kişi tarafından izleniyor- rekabet arttı. Eskiden Medya TV dünyada Kürtçe yayın yapan tek televizyondu. Yetersizlikten bahsedilebilir. Ama bu bizim biraz da televizyon tarihimize de ilgili bir şey. Bizim için televizyon çok yeni sayılır. Türkiye'de 1860'lardan beri gazetecilik yapılıyor. Televizyon ise sadece 1972'den beri hayatımızda. Daha birinci, ikinci kuşak televizyoncudayız. Onun için hâlâ bize erken gibi geliyor. Ve bana solcuların 'ana medyası' televizyon olamazmış gibi geliyor.

Ayrıca sorunuzun ilk bölümüyle ilgili olarak şunları da eklemek gerekiyor: Herkes en yakınındaki gelişmelerle, haberlerle ilgileniyor. Genelkurmay başkanıyla, Bush'la ya da Blair'le ilgilenmiyor. Onun için mümkünse il bile büyük, ilçe, köy, mahalle bazında lokal, yerel radyolar, televizyonlar olmalı. Bilebildiğim kadarıyla en gelişmişleri İtalya'da var. Günlük yaşamda televizyoncu ile yurttaşın arasındaki farkı sıfırlayan bir özellik var. Çünkü haberini yaptığınız vatandaşla aynı mahallede oturuyorsunuz. Yayın yaptığınız alan ne kadar daralır, gerçeğe ilişkiniz o kadar yoğunlaşır. Alan ne kadar büyürse de o kadar gevşer. Çünkü o alan kaygan bir alan. Nasıl ki toplumda sınıflar var, aynı şekilde de toplumda bölgesel ve yerel farklılıklar giderek mini, mikro kimliklerin ön plana çıkmasıyla öne çıkıyor. Dünyanın her yerinde çalışan emekçileri için ayrı, burjuvazi için ayrı, özel ilgi alanları olan insanlar için ayrı yayınlar çıkar. Türkiye'de garabet Hasan Celal Güzel, Gündüz Aktan gibi ırkçı renklere sahip birtakım köşe yazarları ile bizim Yıldırım Türker, Murat Belge, Tuğrul Eryılmaz aynı gazetede yazıyorlar. Batıda böyle bir gazete bulamazsınız. Ben bir gazetenin bir insan gibi kimlikli bir gazete olmasını isterim. ✨

Dûrî

1.

Cuyeyîşê mi xurbet o ez tede geren o,
Yewne roj şî awkê emrî de, ina hedî, ina
şenik

Û asiterêy rijîyê lahifê şewa tarî ser a
Heyy, erde da yewne dinya, ezuman da
yewne

Nê roj vêrt î ke ciya biyeyîşî mi bi qedîyo,
Nê zi ez qediyawa ke, wa felek rehet bo!..

2.

Welat ra pamendî barê min a,
Hesîrî zerê mi gurgurnên î nîmtik.

Şar mi ra dur o, bajêr mi ra dur o,

Ax, yew çareserî mi çînî yo!

Çi eciz û çî pergende wa ez,

Xerîb xerîb geren a, nêzun a ez sera şêrî!

Her kes şuxulneyîşî xo de, ez derdê to de...

3.

Bê hâl û tenya wa ez yew koyê berze de

Nê esparî yen î şin î nê zi ez eşkeno şêrî

Ko çiyen o, roj çiyen o, ez çiyen o

Sê bikerim dilê xo ez tesel bi kî.

Destê mi venguvart mendî.

Sê bikerim ez dinya bê xem û bêrehm a

Qed ma xo ri derd nê ken a, ha geran a,

geran a!..

Nevzat Valêrî

Xweza û destpêka dîn

ALI YÜZEN

Mirov dikare bibêje ku di civata ava ya pêşin de, lewn û rista ramanê di bingeha xwe de xwedî rûçikeke dinî bû û di destê çîna doliwger de bûye saziyeka birdozî.

Ev doliwger jî, ji leşker û ji zilamên olî pêk tên. Çavkaniyên vê sazûmanê bawerî û dêlindêz in û ev bawerî û dêlindêz, xwe di dewra civatên hov de, di ramanên Toteminîst, Animîst û Naturalîst de bi cih dikin. Lewra mîna hemû bûyerên civakî; bûyera dîn jî bûyereke civakî ya berê ye.

Di civaka ava ya pêşin de, çîna doliwger dikeve navbera mirov û xwezayê û regezên olî jî bi destê vê çîna doliwger v e t e sazûmankirin.

Mirovan, êdî asûna xwe li hemberê hêzên raserê xwezayê ne bi şexsê xwe, belam bi destê çîna doliwger ya civakî; nemaze bi destê rahb-qral û piştîre jî bi navcîtiya qral-rahb domandine.

Ev rûçika Teokretika civaka ava, di hemû dewra he-yama navin de berdewam kiriye û ximên bedlên Rone-sans, Reform, Ronibûnê û ximên maweya laîqbûnê avetiye. ¹ Di hemû dewr û dewranan de, lêkolîner li ser pîrsa bingeha ol (dîn) rawestiyane, da ku bersiva vê pîrsê bibînin. Ji lêkolîneran hinekan gotine ku mirov bi ramana olî re hatine afirandin û bi vê yekê re jî cudatiya dîroka komên mirovan û dîroka dîn, ne pejirandine. Lewre li gorî nêrîna van lêkolîneran, ev her du dîrok bi hev re pêşketine. Li gorî nêrîna van lêkolîneran: dîroka dîn, dengvedana dîroka mirovahiyê ye. ²

Guftugo li çî radeyî bin bila bin, ev yek tiştêki rasteqîn e ku dîn perçeyê mirovahiyê ye û wisa xuya dike ku tu carî jê veneqetiya ye.

Mirovê pêşin perçeyê xwezayê bû û di xwezayê de bi serê xwe tenê bû. Dema ku li jor dinihêrt gerdûneke bê ser û bê ber didit û hawidorê wî jî bi hêzên siruştî hatibû rapêçandin. Li aliyekî tirs, li aliyê din jî bi hevî li çarmedora xwe dinihêrt û di nava bégaviyekê de digeviziya. Tirs li hemberê xweza û gerdûnê û regezên psîkolojîk; yê mîna hevî, neçarî û rûmet, tovên pêşin yê ramana dîn tene hesabandin. ³

Ramanwerekî sedsala 18'an, VOLVEY wiha dibêje: Mirovê pêşin, ne xwediyê tu ramanî bû. Mirovê pêşin berê her tiştî dest û lingên xwe bikar anî, ji azmayîşên bav û kalên xwe sîd wergirt û bi vê yekê re pêşket. Piştî çekirina amûratên jiyani; hişên wan jî zincîra hewcedariyên hov xwe rizgar kir û ji hêla fêmkirin û destxistina encamê ve qesidî. Bi vê encamê re, hişên mirovan gihîşte radeya hêza têgihîştina

têgehên razber. Ango soyut.

Li ser rûyê erdê, ji bilî mirovan heyînen cur bi cur dijiyan û piraniya van heyînan, ji mirovan bihêztir û xurtir bûn. Agir wan dişewitand, gure gura ewran ew ditirsand, evê wan dixeniqand û bayê wan dikaşkişand. Bi wî rewşî, demeke dirêj li ser sedemên van serpêhatîyan ranawestî û li ser vê ketûmetbûnê nafi-kirin, û demekê dirêj di bin bandûra van bûyeran de jiyana xwe didomînin. Mirovê pêşin yê ku xwestiyê li sêr sedemên van bûyeran raweste û bersiva van pîrsan fêmh bike, heyîrî maye. Lewra ev hêzên ku me behsa wan kir, ew raserî wî bûn û mirovên pêşin wisa bawer kir ku ev bûyerên xwezayê hêzên awarteyî ne, an wan wisa hesaband. Lewra tînedigihîşt ev bûyera û li ser wan, ne xwediyê tu çalakîyan bû. ⁴

Li hêla dîn ramanwerekî sedsala 20'an FELÍCIEN CHALLAYE jî, li ser vê babetê wiha dibêje: Dema mirovên pêşin fêh dikin ku ji bilî kesayetiya wan, di xwezayê de li dorhêla wan hêzeka belavbûyî "MANA" dora wan rapêça ye, wê demê bi bînatîyê hisiyane û gotine ku: "Ez heme û beşdarê heyînê dibim. Ne dê û bavê mî û ne jî, bi tenê kalikên min nikaribûn min biafirandina. Ne hemû mirovahî û ne jî hemû heywanetî nikarin min bikin heyînek. Lewra, hemû hêzên gerdûnî di min de dicivin. Hege kaeşanek, tavek an gerdûnek tinebûna, ezê jî tunebûma. Lewra, ez hilberiya jiyana gerdûnî me. Di kûrahiya heyîna xwe de ez heyînê dibînim û ev heyîn, raserê murweta "kesayetiya" min e. Her wiha ev heyîn, murweta min jî radipêçe. Ev heyîn berê min hebû û wê bi herka xwe ya bêsînor re, he-ta bêdawayî "bînatîyê" jî hebe. Ev heyîn heyîna bêdawayî ye. Heyîna min ya dawîndar, bi vî awayî gihîjtiye hesta bînatîyê.

Mirovê pêşin, dema ku xwesteka xwe ya pêşin bi-dest dixê, dilşa dibe û bi destnexistinê re jî êşê dikişîne. (Zewq û Azar)

Bi beşdarbûna hiş re, ev hest dibe xwedî giyan û bi bandora civatê re jî dibe malê civatê. Ev hestên dilşahi û êş, û dozîna xweparastinê, di hemû jiyana mirovê pêşin de çavdêriyê lê dikin û ji ber ramana windabûnê (xilasbûnê), li pêşberî kişandina êşan dibin asteng. Lewra mirov, ramana windabûnê xwintehl dibîne napejirîne.

Dozîna xweparastinê li ber xwe dide, da ku bînatî û dawîndariyê (ku ev her du têgeh jî ji raman û hesta mirinê derketine) li hev bîne. Dêhneke mirov ya siruştî,

meraq ji piştgirê vê keftelehtë ye.

Xwesteka naskirin û fêhmkirina binemak û kûrahiya gerdûnê, ji bêgaviya têrkirina hesta meraqê derketiye holê. Dêhna mirovî ya sêyemîn viyan jî, erka wan herdû dêhnan (ku ew jî xweparasin û meraq bûn) tamam dike. Ango viyan qedandek e. Viyan ji hêla heyinên dawîndar derketiye û bi ruhiyetbûna hiş re jî bûye malê civakê.⁵

Li gorî dengvedana van sirovekirinan; mirov li hemberê bûyerên xwezayê û li hemberê hesta bênatiyê xwe gelekî bêhêz dibîne, têngahîje hemû bûyerên xwezayê û ji bo serwera wan bûyeran jî xwe bêhêz dibîne. Ev bêhêziya wî, xwe di têngên psikolojik; mîna hestên tirsê, xweparastinê, meraqê û di viyanê de bi cih dibe. Ango ev hest, dengvedanên biyanibûnên psikolojik in. Dîn; piştê jî xwe di fesala bawerî, helwest, tevger û di dêlindêzan de dike girgîn (somut) û rêxistinêk yekkerî. Bêguman ev danasîn û naverok, li gorî cih û demê veguheriye. Bi gotinekê din: Mirov wisa bawer dikin ku di xwezayê hêzekê awertehî heye û ev hêz raserê (serdestê) xwezayê ye. Encam; ev hêza awertehî, hemû bûyerên xwezayê dikargerîne. Ango dihewisîne.⁶

Mirov li gorî serpilika peresendê (evrîmê) û li gorî avahiyên xwe yên civakî û aborî, nêzikê dîn û wisa jî dîdine nasandin.

Her wiha ku em ramanê, mîna wek hilberiya tevgera xebatê bipejirînin, wê demê em bi hêsani dikarin bibêjin ku ramana dînî (olî) bi bîra civakî re dest pê kiriye. Ev hêza bîra civakî, bi, "Homo Sapiens" re bişkiyê ye û di dewrên Paleolitik, Mezolitik û Neolitik de; li gorî rûçikên civakî û aborî domanên diyar derbas kiriye.⁷ Bêguman jî hêla zanistî ve, mirov nikare li gorî sirovekirinên dînî li bûyera dîn bîne. Lewra çavkanî an naguherî tune. Zanist rîya xwe bi çavdêrî, deney û bi rêbazên zanistî vedike û bi vê yekê re jî di rîya xwe de dimeşe. Bi rêbazên xwe re jî, ji dîn dûr dibe. Lewra dîn bi piranî li hemberî pêşveçûna zanistê bûye asteng û xwestiye ku siroveyên xwe, her dem bixe dewsa siroveyên zanistî.

Zanista civakzaniyê jî, bi rê û rêbazên zanistî li bûyera dîn dikole. da ku bersivên zanistî derxe holê. Mirovekî zanist, tu carî nikare wekî zilamekî olî li bûyera dîn binêre. Cewaziya nêrina wan, di hemû babetan de xuya dike. Lewra mirovên zanist dizanin ku dîn; bûyerake civakî û mirovî ye. Bi vê dîtinê re jî bûyera dîn wekî bûyereka wehiyê nabîne, lê belê, wekî baweriyeka vale jî nabîne. Lewra dîn bûyeraka civakî û mirovî ye û divê ku bi vî çavî lê bê nihêrtin. Di vê babetê de, armanc ne ew e ku em, dijberiya dîn û zanistê raxin ber çavan, lê ji bo têgihîştina sirovekirina zanistî, rû bi rûkirinekê wiha pêwîst e.

Gelo baweriya dînî kengê û çawa derketiye holê û xwezayê (sirûstê) di vê yekê de roleke çawa listiye? Armanca vê nivîsê jî, kême be jî dîtina bersiva vê pirsê ye. Li jor me behsa tîkiliyên mirov, xweza û bûyerên xwezayê kir. Bêguman regezên mîna tirs, tenêti, bêhêzi û bêgavîtiyê, rê li ramana dînî vekiriye û bi beşdarbûna hiş re jî, bûyera dîn bûye malê civakê. Belam, li gorî baweriyên hemû olên ku baweriya xwe bi yek Xwedayî tînin; Xwedê hemû gerdûnê afirandiye û piştê, bihuşt û dogehê. Bi afirandina Adem û Hawa û piştê jî bi xêra gunehên wan, yên pîroz re destpêka jiyana dinyayê...

Lê ev dîtin, dîtineke dînî (olî) ye û tu girêdaniya wê bi ramanên zanistî re tune. Dibe ku dîn dixweze li gorî dilê xwe afirandina mirov, gerdûn û xwezayê sirove bike û bi mirovan bide nasandin. Lê belê ne pêwîst e, ku zanist xwe tîkili siroveyên dînî bike, jixwe xwe tîkili wan siroveyan jî nake. Belam wekî tî zanîn, dîn xwe tîkili siroveyên zanistî dike û her dem daxwaz dike, ku cihê zanistê bigire. Bi vê yekê re dîn; sedemên bûyeran sirove dike û heta rêza dinyayê û jiyana jî nişanê hemû mirovan dide.

Hasilê; meriv dikare bi hêsani bibêje ku, ji bo hemû bûyeran sedem divê. Tu tişt ne bê sedem e. Ev bûyer hege civakî bin, zêdetir girêdaniya wan bi hev re heye. Her kes dikare beyî ku bibêje ev dîtin an ramanên zanistî ne, dikare baweriya xwe bi hemû tiştî bîne, lê nikare baweriyên xwe bixe dewsa zagonên zanistî yan civakî. Ji destpêka dîrokê û heta dema me ya nûjen, gelek kes jî ber raman an dîtinên xwe jî aliyê dînê serwer ve hatine cezakirin, lê dîsa jî mirovên ronak û ramanweran, ramanên xwe pêşkêşî mirohaviyê kirine û hê jî ev tîkoşîn berdeyam e.

Zanist, têgihîştîye ku tu tişt ji tunebûnê nayê heyî-nê jî, naçe tunebûnê. Rê pir dirêj û pîrr texlîd in, û ev pêvajoya milyon salan e didome. Tu tişt wînda nabe, lê dibe ku dibe tiştêkî din. Ji her bûyerekî re, sedem divê, bersiv divê, lêkolîn divê, deney divê, çavdêrî divê, rêbaz û rê divê...

Êdî saxî û başiya we. ✨

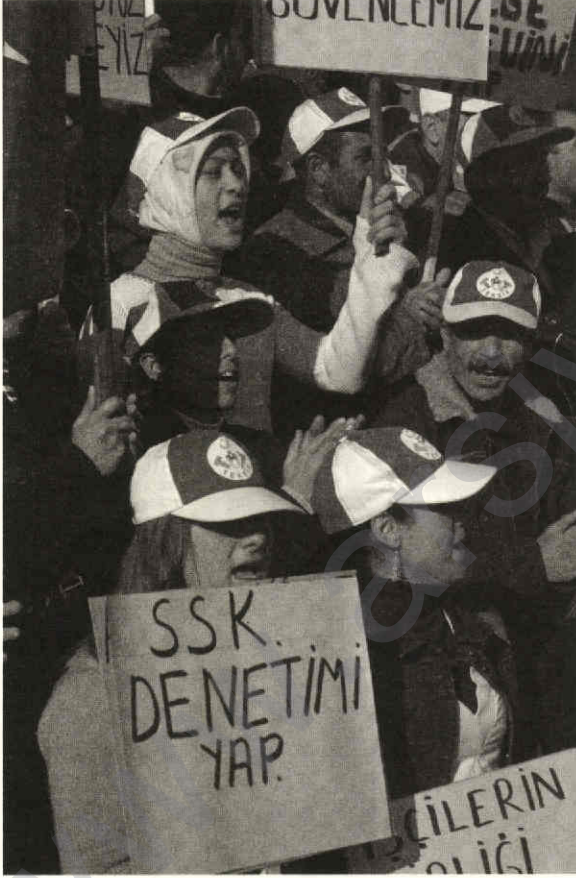
ÇAVKANÎ

1. Prof. Dr. Ülgen Oskay - Dîroka ramana Sosyolojik - Cilt-1 - Çapxana Zanistgeha Ege - İzmir - 1990 - Rûpel-185
2. E. teber - Mirovbûna xwezayê - Weşanên Pirtûkxana Öncü - Stenbol - 192 Rûpel - 234
3. Prof. Dr. Ülgen Oskay - Rûpel - 185
4. Orhan Hançerlioğlu - Dîroka raman - Weşanên Pirtûkxana Remzî - Stenbol - 1974 Rûpel - 27/28
5. Felicien Challaye - Dîroka dîn - Weşanên Varlık - Werger - Samih Tiryakioglu - Stenbol - Çapa Pêncan - 2002 - Rûpel - 214/215
6. E. teber - Mirovbûna xwezayê - rûpel - 236
7. Prof. Dr. Ülgen Oskay - Dîroka ramana Sosyolojik - Rûpel - 187

Bölge kadınının yeni yüzü

Akyıl'ın kadın işçileri...

DERYA KARAÇOBAN

"İhtiyacı olmayan hiç kimse bu koşullarda çalışmaz..."

Yüzlerce Akyıl işçisinin duygu ve düşüncelerini yansıtan bu sözler, ayrıca Diyarbakır'ın özel sektördeki en büyük fabrikası olan Akyıl Tekstil'de, sömürü çarkının genç kız ve kadınların emekleriyle nasıl döndürüldüğünü de anlatıyor. 1990'lardan bu yana göç mağduru bu kadınlar, burada sadece emeklerini dokumakla kalmayıp gençliklerini, umutlarını, ha-

yallerini de törpüleyorlar.

Köylerinden sürülüp kentteki yeni yaşamlarıyla tanışmadan önce, kocaman çakır gözleri hep zulme tanıklık etmiş, hoyratça örselenmiş hayatlarının merkezinde hep 'korkular' yer almıştı. Köylerinde, her ne kadar ikincil konumda bulunsalar da evin, bahçin, bahçenin hemen hemen bütün sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Tarlayı eken, evi çekip çeviren genç kızların, yaşamlarına dair alınan kararlarda söz hakları yoktu. Birçoğu ya köylerinde okul olmamasından ya da kız çocukları için eğitimin bir gereklilik olarak görülmemesinden dolayı, eğitim haklarından yoksun kalmışlardı. Evde, en ufak hataları bile hoş karşılanmayan bu genç kızlar, durumlarını 'kader' diyerek anlamlandırmaya çalıştılar. Yaşadıkları şiddeti 'kader' olarak algılayan birçok bölge kadını gibi...

Köylerinden kovulmaları, açlık ve yoklukla tanışmaları "kentli" yaşamlarının başlangıcı oldu. İşsiz eşler, erkekler kahvelere abone olunca, kadınların çalışması açlık sorununun çözümü için bir zorunluluktan âdeta. Hiçbir vasfa sahip olmasalar da, fabrika işi için onlar tercih edildi. Üstelik onların aldığı ücretin 'asgari'liği aile için de sorun olmayabiliyordu. Sonuçta kızın evleninceye kadar aile geçimine yaptığı 'katkı'ydı sözkonusu olan. Yani "ne getirirse kabulümüzdür" düşüncesi... 50 ya da 500 lira, sorun değildi. Bir Akyıl işçisinin bu konudaki sözleri çarpıcı: "Ben 14 yaşımdan bu yana çalışıyorum Akyıl'da. Ailem asgari ücret almamı hiç sorun yapmadı. Zamanla kız kardeşimi de yanıma aldım. Ücretimizin az olmasını ailemiz hiç problem yapmadı. Bir isteyenimiz çıkacak, biz de evlenecektik."

Hiç okumamışlıklarının, yaşlarının küçük olmasının hiç önemi yoktu, Akyıl patronları için. Aksine

bu durum bir avantajdı. Evde üzerlerindeki her türlü baskıyı 'kader' diyerek geçiştiren genç kızlar, fabrika koşullarında da her türlü hakaret, aşağılama, sömürüyü hoş görecektirdi. Evde mevcut otoriteyi bu kez de patronlar fabrikada avantaja çevirecekti. İşçiler patronları hiç de zorlamayacaktı. Çalışma saatleri belli olmayan fabrikada, tek bir gün dinlenmeleri bile çok görülmüyordu. Sigortaları düzenli yatırılmıyor, hastalık, yokluk "sudan mazaretler" sayılıyordu.

Değiş(tir)en ne oldu?

Peki, Akyl kadın işçilerinin bugünkü durumunu eskisinden farklı kılan ne oldu? 3 yıl kadar önce başlayan sendikalaşma mücadelesi bir dönüm noktasıydı. 2005'in Eylül'ünde Akyl'da aylardır verilmeyen ücretler, sürekli mesai ve işçiler üzerindeki baskı sabır taşını çatlattı sonunda. Sendikamızın yetki almasını bir gün dahi beklemeye tahammülü kalmamıştı işçilerin. Akyl, Türkiye'nin gündemine "bölgede özel sektördeki ilk grev" kaydı ile girdi. 2 hafta süren grevin ardından, patron sendika olmadan işçilerle masaya oturdu: İşçilerin içerdeki birikmiş maaşlarının ödenmesi, sigortalarının yatırılması ve çalışma koşullarının düzenlen-

mesi taleplerini içeren sözleşme imzalandı.

Bugün Akyl işçileri, örgütlü oldukları TEKSİF sendikasında, ücret ve sigortalarının düzenli yatırılması, çalışma koşullarının düzeltilmesi talepleriyle giriştikleri ekmek kavgasını sürdürmekteler... Akyl'ın kadın işçileri bugün dünden daha farklı bir noktadalar artık. "Birlik olmak"tan bahsediyorlar... "Kazanmak"tan söz ediyorlar... Yaşayarak öğreniyorlar...

Aileleri de artık eskisi gibi düşünmüyor. Akyl işçilerinden Gülhan'ın babasının şu sözleri Akyl'ın aynasından yansıyan bu değişimi bir kez daha doğruluyor: "Türkiye'de demokrasi lastik gibi... Kim hangi tarafa çekerse oraya gidiyor. Kim rüşvet verirse ona çalışıyor. Rüşvet oldukça demokrasi olmaz. Kızımın sendikalaşma mücadelesi de böyle. İşçilerin hakları ne ise verinler. İşsizim ben. Güneydoğu'nun yüzde 50'si işsizlikten dolayı batıya gitti... Kadın ve erkekleri eşit tutmak gerekiyor. Kızımı destekliyorum. Çalışınca güvenceleri oluyor. Ayakları üstünde dursunlar. Haklarını alana kadar onların yanındayım." ❀

Li Behra Sipî pêlên Botan

MEHMET NAS

Wê şevê bi dengê bi xwe hesiyam, ji xew û xewnek şêrîn şiyar bûm. Heta gava ku pê hesiyam, min fahm kir ku dengê tilifona min a desta ye.

Hinek wext di ser de derbas bû. Ji nav nivînan rabûm, û min destê xwe dirêjî tilifonê kir. Jixwe heya wê gavê, dû-sê caran zengila tilifonê lê xistibû.

Min tilifonê girt û bersiv da, her çiqas di wê gējîyê de min du-sê caran deng lê kir lê, yê li ser telefonê pêjna xwe nekir û tilifon di ser min re girt. Nimra tilifonê xef bû û saet li dor duduyên şevê bû. Min gelek meraq dikir ku kî di vê saeta şevê da tilifonê min dikir. Ji bo vê yekê jî, ez gelekî li bendê mam. Min digot dibe ku dîsa li min bigere lê tu deng ji tilifonê nehat û ez li bendê mam.

xewê şiyar bike? Bi tenê du-sê peyvên tilifonê; "Elo, Eloo, Eloo", ji min bibihîse û tilifona xwe girt. Min zehf dixwest kesê/a nepenî bizanibim bê ka kî ye. Ez li her kesî fikirîm û li ser vê yekê min texmîna xwe hûr û kûr kir. Erê, erê, erê bawerke ji ew bû. Lê ma çima ne axivî. Ma ew du-sê peyvên min ji hestên wê ra bûbûn derman gelo, ma dilê wê xweş bûbû? Ez nizanîm... Ez li balkonê di destê min da cixareyek û bi çavêkî ji xewê nepixî li temaşeya bêdawiya asîman, şevê û stêrkên bê hejmar bûm. Heyveronê cilê xwe yê zivîn li xwe kiribû û ronahiya xwe li ser bajarê qeraxê behra sipî belav kiribû. Vê şev û heyva spehî dimenên rojên min ên jibîrbûyî dianî hişê min. Li peravê jibîrbûyîyan de evîndarek bêdeng û xef bûm. Erê ez niha bûbûm evîndar, ji bo ku ew hîv şahidê evîna min û evîndara min bû. Min gelek dixwest ku hîv van hestên min bigihîne yara min a nepenî...

Hêêê yarê şiyar be! Evîna min şiyar be! Kûleka qesra dilê xwe ji min ra veke. Va ye rihê min li ber behra sipî, gazî te dike û li ser pelên hov bi baskên xwe ve xwe digihîne te. Êdî şiyar be! Ji bo ku bêdengî, pêl li geremol û heydedana vî bajarê mezin kiriye. Xewê bi nepeniya xwe, rihê mirovan pêçaye. Bi tenê ez û tu şiyar in. Jixwe, te min ji xewa şêrîn şiyar kir û niha jî tu min li benda xwe dihêli. Jixwe dilê min dîn û har bûye, nahêle ez ji wekî her kesî rakevim. Axx çi bikim, evîn nêzikî min dibe, lê min ji rastiya xwe jî ewqasî bi dîr dixwe. Lê dîsa jî ez terka rastiya xwe dikim û va ye li benda tilifona te mame.

Êdî şiyar be evîna min, bibihîse dengê dilê min ê birîndar. Dengê dilê te, dengê nefesa te dibihîsim. Hawara dilê te, gihat vî welatê dîr û vî bajarê li ber behra sipî. Ez ji odayê derketim, di destê min de tilifon, li balkonê, li heyverona me temaşê dikim. Dizanim niha tu jî li bin hîvê û stêrkan nobedarî. Bi min ra bipeyive evîna min, nefesa xwe û gotinên xwe emanetê bayên çiyayên Bohtan bike, da ku ji ser deşta Mezopotamya qedîm, xwe bigihîne heya ber behra sipî. Bipeyive, bi awayekî eşkere û bê tirs. Jixwe ez û tu û ji hîvê pê ve keseke din nabihîse. Jixwe şevê, hemû mirovan xistiye zindana xewê êdî ew li benda rojê ne.

Gelo ew kê bû, ew bêdengiya şevê çirandibû û min ji xew û xewna şêrîn şiyar kiribû? Pirs, mereq û raman di wê şevê de li ser hev kom bûbûn.

Êdî min nedikarî razêm û rakevim. Piştî demeke dirêj û bêdeng, ez derketim balkonê û min cixareyek pêxist. Hewakî sar, lê ne cemidî li derva hebû.

Asîman bi stêrkan xemilîbû û stêrka zivîn, hîv jî, ronahiya xwe bi ser vî bajarê razayî ve berdabû. Min him bê deng û bi meraq li hîvê temaşê dikir û him jî difikirîm. Gelo ew kê bû di saet duduyên şevê de tilifonê min kiribû?

Ez hatibûm bîra kê? Kê bû ew kesê dixwest min ji

Niha bi tenê ez û tu azad in.

Bîranînên min, perda jibîrbûyîne ji ber çavên min radikin. Niha ez bi awayekî zelal te dibînim. Pelên bayê dîsa bilind dibin, ji welatê dûr, awazên payizokên Bohtiyar ji min ra tinin. Bîhna gul û kulilkên hewşa me tevî bayên çiyayên Bohtan dibin û ez bîhn dikim, radimûsim û himbêz dikim...

Êdî bû sibeh evîna min. Axir, te tilifonê min nekir. Bila wekî te be dîsa. Min ji te re gotibû, li vir roj naxweyê bi tenê tîrêjên wê û ronahiya wê dibin para min, roj ji min xeyîdiye li vir, germa-hiya xwe nade min. Ez dizanim niha li Sêrtê, roj ji Serê Zînî derdikeve, li ser deşt û çiyayên Bohtan bilind dibe û xwe digihîne bajêr. Mizgîniya rojê nû ji were tine. Gundî û şênîyên Bohta ji xew radibin. Dengê banga mizgeftê gazî mirovan dike û xweza dibe şahidê diayên qedim û pîroz. Dengê banga melê bi ser bajêr dikeve, paşê dor tê dikên gundiyan. Jiyan dîsa dest pê dike, koçerên taxa Bitimkê û Serê Zînê pez û dewarên xwe derdixin der. Şivan tevî bilûra xwe serkêşiya wan dikin û dimeşin. Şev, êdî tarîtiya xwe ji ser bajar hildide û bajar emanetê rojê nû dike. Perde ji ber kulekên xaniyên ces têne hilkêşandin û dergehên bi depên kevnare, ji bo jiyaneke nû vedibin heya şevê. Çavên westiyayî û rûyên bi kovan xwiya dikin, di kolana Tillo de karker li benda karekî nû ne, êdî kolan ji, ji mirovên bê kar westiya ye.

Karkerên kolana Tillo, jiyana xwe di serkeftina têkçûnê de hîs dikin, ji rûyê wan ê qemer tirs û bê hêvîti dide der. Kuçeya sûka Helewkaran, ri-hên çavbirçî tije kirine. Etar dîsa dirûtiya xwe dom dikin. Li her derî dengê hesinê sor û hewara hedadan tê bihîstin. Li xwartir jî, dergehên xanên kevnare vedibin. Bajar êdî dibe qada şerê bazirganiyê, kesên xwedî hêz, bê hêz û tolaza diperçiqînin. Dewlemend, feqîr û xîzanan dimijîn, zordestiya xwe didomînin. Karkerên paqijiyê dikin, êdî westiyane û li qehwexanan çaya nû demgirtî firr dikirin. Dîmên bajêr xwe sipartine kolan û kuçeyan, êdî roja nû ya Sêrtê destpê kiriye, de haydê! Roj baş Sêrt, roj baş hemwelatîyên min û roj baş evîna min...

Jiyan çiqas xweş e evîna min, wekî dilê evîndarekî bi germ, wekî tenbûra hunermendekê ji dil û can û wekî awazên payizokî herikbar û zelal.

Jiyan çiqas dijwar e evîna min, wekî min ji welatê xwe dûr, bi tena serê xwe, xerîb û penaber li vî bajarê Behra Sipî... ❀

Serdaneke li berdilka helbestvaneke mirî

"Got, destê xwe bavêjim ku derê, pirtûkin, kaxizin,

Di hinekande helbesteke bi dawî hatî,

di hinekan de nîvco ma yî

Ma her tişt ne di helbestan de bû?

Esmanek di helbestê de dişiqîte, kolanek

di helbestan de

Diçû û dihat,

Û em wisa dijiyan bi aram"

Dengê wê

Wek ku ji dereke dûr bê

Bêdeng, çewsandî li odeyan çû û hat.

Paşê pirtûkeke dev vekirî a li ser masê şanî da

Ku rehmetî cara paşî dest lê da bû û wisa hiştibû.

"Aha li vira rûniştibû û ev pirtûk dixwend

Paşê me hew dî pirtûk ji destê wî ket.

Giş ev bû."

Wisa got û serê xiste nav destên xwe

Wek ku xeyidibe ji ewreke cihê xwe guhirandî.

Îlhan Berk

Wergêr: Berken Bereh

Bir kültürel mevzi nasıl inşa edildi

VEDAT ÇETİN

Festivallerin yerel kültürün ve sanatçıların kendilerini ifade etmelerine ve halkla buluşmalarına önemli olanaklar sunduğu inkâr edilemez. Bir süre sonra, bu olanaklar yerel sınırları zorlayınca, festivaller de giderek uluslararasılaşmaya doğru yol alır.

Yaşadığımız topraklarda kendin olmayı, kimliğini gerçekleştirilmeyi engelleyen mekanizmalar hâlâ işliyorsa da, gelinen aşamada, kültürün ve dilin artık kendi meşruiyetini kabul ettirdiğini söylemek mümkün.

'Aman ha festival yasaklanmasın...'

Genel atmosferi içinde siyasette bir durgunluk ve birçok sıkıntının göze çarptığı bir dönemdi. 2000 yılı Şubat'ında Diyarbakır Büyükşehir, Bingöl ve Siirt Belediye Başkanları tutuklanmış, gerginlik tırmandırılmıştı. Belediye yönetimleri sıkı bir denetim altındaydılar. İşte bu süreç sonrası, 2001 yılında düzenlenen ilk festival programı birkaç istisna dışında Türkçe ağırlıklıydı. Bahsettiğim istisnalar da "Sözlü geleneğin yazılı edebiyata geçiş" başlıklı bir panel ile "Kadın Yerel Giysi Defilesi" programıydı. Bir de, Ahmed Arif anması vardı ki, il valiliğinin yaptığı kontrolde üzerinde çokça durulmuştu.

Çok iyi hatırlıyorum; sözkonusu panelin konuşmacıları olan Kürt Enstitüsü yöneticilerine ısrarla dikkatli olmaları hususunda uyarılar yapıyor, "Aman ha, festival yasaklanmasın!" diye kaygılanıyorduk.

Festival 26 Mayıs'ta yapılacak ve Ahmed Arif'in ölüm yıldönümü anma etkinlikleriyle birlikte dokuz gün sürecek. 25 Mayıs akşamı aralarında Mehmed Uzun ile birkaç Kürt kadınının Kürt dili tartışması için atv'de Siyaset Meydanı programına katılmaları ve yapılan konuşmalar festivalin sorumlularını rahatlatmıştı.

Birinci festival programının ağırlıkla Türkçe olması, nedenler ve koşullar anlatılmasına rağmen, eleştirilere konu olmuştu. Oysa Murathan Mungan'ın

yazdığı "Mahmud ile Yezida" oyununun finalinde yer alan Şivan Perwer'in "Kıvı" parçası nedeniyle sorumlular hakkında soruşturma açılmıştı vs...

Kürtçe etkinliklerin önü açılıyor

Hem ilk deneyimin birikimi ve hem de aradan geçen zaman içerisindeki diğer gelişmeler, ikinci festivalde daha ileri bir adım atılmasını gerektiriyordu. Çünkü festivalin önemi daha bir anlaşılır olmuştu.

Artık programa Kürtçe müzik, edebiyat ve tiyatro etkinlikleri konulabilirdi. Dilşad'ın keman dinletisiyle katıldığı açılış programı olağanüstü beğeni kazanmış, Kürt müziğinin önemli gruplarından Kamkars'ın verdiği iki konserde on binlerce kişinin yüreği sevinçle dolmuştu. Yine Vengê Sodiri müzik grubunun Zazaca konseri de bir ilk sayılıyordu.

Benim Adım Kırmızı adlı romanı Navê Min Sor e adıyla Kürtçeye çevrilip yayımlanan Orhan Pamuk da bu festivalin konuğu olmuştu.

İkinci festivalin bir diğer önemli atağı da sözlü geleneğin sanatçılarına ağırlayan "Dengbêjler Diwanı" oldu. Tıka basa dolu tiyatro salonunda 2 bin kişinin katılımıyla keyifli ve aynı zamanda hüzünlü saatler yaşanmıştı.

Kürtçe edebiyatın ustası sayılan Ahmedê Xani'nin anıldığı "Üçüncü Öğretmen Ahmedê Xani" paneli ve "Textê Reş", Yılmaz Güney Belgeseli gibi film gösterimleriyle çokkültürlülüğün, ağırlıkla da Kürt dili ve kültürünün geçit töreni yapılıyordu. O günkü koşullarda çok önemli ve değerli katkılardı bunlar.

O süreçte polisiye engellemelere ve yoğun baskılara rağmen festival Kürtçe dili ve kültürü önündeki engelleri aşarak adeta bir yol güzergâhı çiziyordu. Açık hava etkinlikleri ve özellikle de konserlerin akşamın ilk saatlerinde bitirilmesi zorunluluğu vardı. Zira "Olağanüstü Hal Yasası" işliyordu. Her şarkı, türkü söylenemezdi; hele dili Kürtçeyse!

Kapanış konserinde "Hernepeş" parçasını söyledikleri için Koma Asmin'in grup elemanlarının gö-

zaltına alınmaları, kazanımların sevincini gölgelemedi yine de ...

'Edebiyat Günleri' bir olgunluğun yansıması

Siyasete yaptığı katkıları da görmezden gelinemeyecek festivaller Tunceli ve Diyarbakır'dan sonra Doğubeyazıt'a, Batman'a, Kızıltepe'ye kadar yaygınlaşıyordu artık. Bu süreçte kendi yatağına sığmayan Diyarbakır festivalini de profesyonelleştirme ihtiyacı doğmuştu. Önce "Diyarbakır Edebiyat Günleri" ve ardından da "Diyarbakır Sinema Günleri" olarak ayrı etkinliklerin organizasyonu işte bu ihtiyaca yönelikti.

2003 yılının Kasım ayında düzenlendi, *Diyarbakır Edebiyat Günleri*...

Bu etkinlik, Kürt edebiyatının da tıpkı Kürt kültürü gibi kefeni yırttığı habercisiydi.

Programdaki "Ortadoğu Edebiyatı ve Çokkültürlülük Konferansı"na Suriye, Irak, İran, İsveç ve Türkiye'den birçok Kürt yazarın katılımı sağlanarak tarihi bir görev yerine getirilmişti. O günlerde Kürt Yazarlar Birliği Başkanı olan İzeddin Mistefa Reş'in, "Burada bütün dünya edebiyatlarının ve halklarının bir araya gelmesinin çok güzel bir duygu olduğunu" dile getirmesi dikkat çekiciydi.

Kürt kültürüne ve Kürtçeye katkılar...

- Festivallerde o çok sık sorulan ve konuşmacı herkesin gardını almasına neden olan "Neden Kürtçe yazmıyorsunuz?" sorusu eskisi kadar sorulmuyor en azından. Çünkü artık *Edebiyat Günleri*'ne katılanların çoğu Kürtçe yazarlardır ya da Kürtçe yazılmasını savunanlardır.

- *Edebiyat Günleri* kapsamında Kürtçe konferansların düzenlenmesi ve sonuçlarının Kürtçe olarak basılması...

- Diğer parçalardaki ve diasporadaki Kürtçe edebiyat eserlerinin basılması, bazı kitapların belediye tarafından basımına katkı sunulması gibi

yayın çalışmaları. Özellikle Osman Sebri kitabının Kürtçe basılması, Selim Berekat'ın kitabının Arapçadan çevrilip basılması gibi...

- Haftalık Azadiya Welat Gazetesi'nin günlük gazete olarak üstelik Diyarbakır'da yayınlanıp dağıtılması...

- Kürt dilinde birlik arayışı ve Kürt yazarlarının hep bir arada ve özellikle de Diyarbakır'da toplanıyor olması...

- Ayrıca festivallerin önemli katkılarından biri de kültür kurumlarının oluşmasıdır. *Dicle-Fırat Kültür Merkezi ve Her Yerde Sanat Festival Organizasyonu* gibi...

- Ciwan Haco, Ozan Diyar, Xero Ebbas, Dilşad, Egidê Cumo, Fezyoyê Rizo, gibi birçok ünlü sanatçının

halkla buluşturulması...

- Tarihe yolculuk gezileri kapsamında; neolitik çağdan bu yana Mezopotamya medeniyetinin önemli ayağı olan Ergani'deki Hilar Mağaraları ve Çayönü Harabeleri'nin, Silvan'daki Hasunin Mağaraları'nın halka ve basına tanıtılmasıyla, yaratılan ilgi... Ayrıca bu antik yerlerin restorasyonu için projeler hazırlanması...

- Kürtçe Diyarbakır haritası, bültenlerde yer alan Kürtçe yazılar, tanıtım ve broşürlerin belediye gibi resmi kurumlarca Kürtçe basılmaları...

- Hepsinden önemlisi ise Newrozların yasallaşmasıydı; 2000 Newroz'undan itibaren izinli ve kitle sel kutlamalar yapılıyor. Protokolü, resmiyeti, açık adresi, popüler sanatçıları, kostümleri, flama ve bayraklarıyla ulusal kurumlaşmanın bir parçası sayılıyor Newroz.

Bütün bu gelişmelerde Kürt siyasetinin aldığı mesafe kadar, Türkiye'nin AB yolunda yaptığı yasal değişikliklerinin de payının olduğunu belirtmek gerekir. Ama esas belirleyici etkenin ise halkın kendi diline ve kültürüne sahip çıkma ısrar ve iradesi olduğunu kim inkâr edebilir ki! ✨

e-mail: vedat.cetin@hotmail.com

Tolstoy bi kurdî bixwînin

CEMİL OGUZ

Roman û çîrokên nivîskarê navdar Tolstoy heta niha ji bo gelek zimanan hatin wergerandin. Niha hin çîrokên wî ji bo kurdî hatin wergerandin û wekî pirtûkek bi navê "Wateya Jiyanê" ji Weşanên Hîvda derket.

Nivîskarê rus Tolstoy xwedî jiyaneke cihêreng bû. Vê cihêrengî xwe di berhemên wî de jî nîşan daye. Wî carinan çîrokên li ser jiyane nivîsîn ku mirov dikare bibêje oldariyeke di nava xwe de dihebinê, carinan çîrokê dijberî vê yekê nivîsîn. Çîrokên di "Wateya Jiyanê" de jî digel rê nîşanî kesan didin, xwedî felsefeyekê ne, mirov ber bi qencyê ve dikişînin, di heman demê de di nava xwe de nêzîktêdayîneke oldarî jî dihebinin. Lê çî dibe bila bibe, çîrokên Tolstoy hêjayî xwendinê ne.

Nivîskarê mezin Lev Nikolayeviç Tolstoy (Leo Tolstoy), di 9'ê rezbera 1928'an de li Tula hat dinê. Hê biçûk bû dê û bavê xwe wînda kir û sêwî mezin bû, bi pişt-giriya metên xwe perwerdehiya xwe domand. Nivîskar sala 1943'yan de ji bo xwendina Zimanên Rojhilat diçe Zanîngeha Kazanê lê vê perwerdehiya xwe nivco dihêle û dest bi xwendina hiqûqê dike.

Tolstoy 1851'ê de beşdarî Artêşa Rus dibe, 1854-55'an de bi rutbeya tegmenê topavêjan di nava Şerê Qırımê de cih digire. Her serdemeke wî bi awayekî di nava berhemên wî de cih digire. Vê serdemê berhemên otobiyografîk bi navê "Zarokî, Ciwaniya Pêşîn, Ciwanî" dinivîse. Her wiha behremîn wî yê bi navê (ku mirov dikare bi kurdî wisa bêje) "Bahoz", "Di Subayên Siwarî", "Sibeha Axayekî" jî di vê pêvajoya jiyana wî de xwe gihandin xwendevanan.

Berhema mezin: "Şer û Aştî"

Nivîskar Leo Tolstoy di 34 saliya xwe, 1862'yan de dizewice. Li kêleka çiftlika wan, çiflikek heyê û keçek xwediyê çiflikê bi navê Sofya Andeyevna Bers heyê. Û bi vê re dizewice, 13 caran dibe bav. Bêşik çîroka nivîsandina xwe jî didomîne. Di vê serdemê de "Kazakî", "Çîrokên Sivastopol" û berhema xwe ya qirase, klasîka navdar ku pê navê wî li seransarê dinyayê belav dibe; "Şer û Aştî" dinivîse.

Li gor hinan di sala 1865'an de "Şer û Aştî" dini-

vîse, lê bi giştî tê qebûlkirin ku di salên di navbera 1863-69'an de li ser "Şer û Aştî" dixebite, dinivîse û pêşkêş dike.

"Şer û Aştî" wekî destanekê ye, bi vê destanbûna xwe di nav klasîkên dinyayê de ji xwe re ciheke girîng, ciheke qedirgiran dibîne. Di nav "Şer û Aştî" de li dor 500 karakterî hene û her karakter xwedî taybetiyên cihê ye. Û di heman demê de ew wekî belgeyêke dîrokî ya dema xwe jî tê hesabandin. Ev berhema Tolstoy "Şer û Aştî (Bi rusî: Rusça: _____, Voyna i mir)" di sala 1968'an de ji aliyê derhêner Sergey Bondarçuk ve hate kişandin û di nav filmên navdar de cihê xwe girt.

Evîn: Anna Karanina

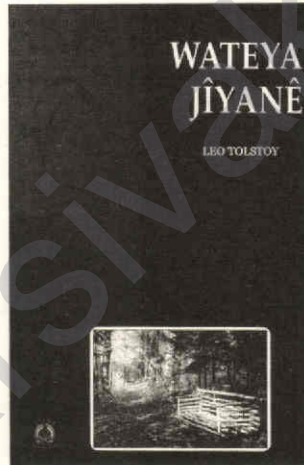
Dûre Tolstoy dest diavêje berhemeke din; "Anna Karenina". "Anna Karenina" ku yek ji berhemên wî yê navdar û hêja ye, di sala 1873-77'an de tamam dibe. Ew di "Anna Karenina" de eşqê, malbatê, mirovan digire ber lêpîrsinê, dikeve nava dinyaya kûr a mirov, mirov dixwe nava qayîşkêşanekê.

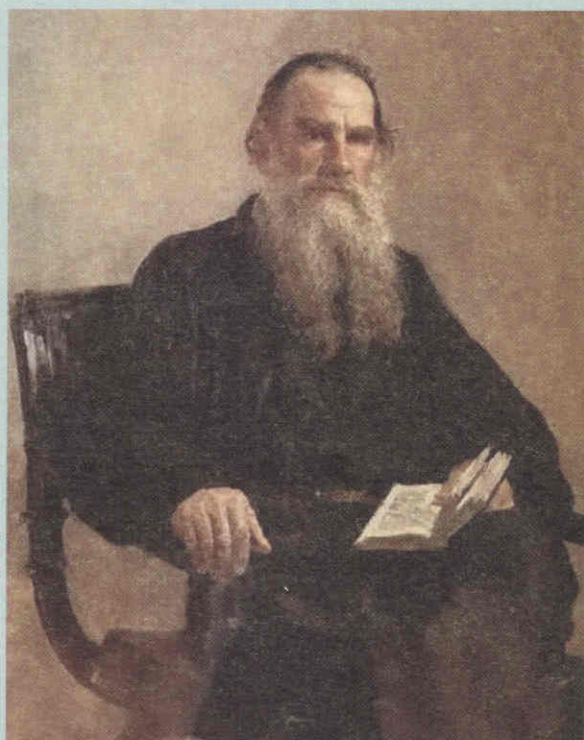
"Anna Karenina" tenê wekî roman namîne. Ew dibe film. Derhêner Clarence Brown bi produktoriya Amerika di sala 1935'an de wê dike film, di 1948'an de Julien Duviver bi produktoriya Îngilîzan 1948'an de filmek din li ser dikişîne. Herî dawî jî di sala 1997'an de derhêner Bernard Rose li

ser "Anna Karanina" filmekî nû dikişîne. Û "Anna Karanina" ne tenê film, dibe lîstîka şanoyê jî. Lîstîka ku li cihanê bi zimanê îngilîzî hate lîstin, niha li Tirkiyeyê jî bi tirkî ji aliyê Kenter Tiyatrosu ve tê lîstin.

Bi dêrê re dikeve nav qayîşkêşanê

Tevliheviyên di nava jiyana Tolstoy bi destpêka salên 1880'ê de dest pê dikin. Piştî 1880'ê fikra bê-mirîni ya xiristiyanan, desthilatdariya Dêrên Ortodoks bi paş ve davêje, li gor xwe anarşîzmekê xiristiyanî derdixe holê û di vê demê de hin berhemên bi navê "Rexneya Teolojîya Dogmatîk", "Hikumdariya Xwedê di nava me de ye", "Wê çaxê em çî bikin?" dinivîse. Tolstoy di van berhemên de ji aliyê xwe yê

edebî wêdetir, fikrên xwe tîne ziman. Û li ser van yekan di sala 1901'ê de ew ji aliyê dêrê ve tê afarozkirin; di vê serdemê de berhemên wekî "Mirina Îvan Îlyîç", "Kreutzer Sonat", "Hecî Murat", "Vejin" dinivîse ku "Vejin" jî dîsa di nav yek ji berhemên wî yên serketî de cih digire.

Di heman salan de ji ber fikrên wî di nav wî û malbata wî de ji xirecir dest pê dike, lê di heman demê de zêdetir li Rusyayê tê nasîn. Di 7'ê sermaweza 1910'an de tevî keça xwe ya biçûk û dixtorê xwe malbata xwe terk dike û dikeve rê, lê çend roj paşê (li gor hinan 10'ê sermawezê) li stasyona trêne ya Astapovo ji ber nexweşiya zatureyê jiyana xwe ji dest dide.

Û di niha Tolstoy di kurdî de ye

Piştî emrekî wisa, jiyaneke wisa tevlîhev û piştî ew qas berheman ew li seranserê cihanê j'itê nasîn. Berhemên wî jî bo gelek zimanan têne wergerandin û niha ev werger dibe para kurdî jî. Êdî kurd jê de Tolstoy bi zimanê xwe bixwînin.

Pirtûka ku bi navê "Wateya Jiyane" jî aliyê Hîvda Îletîşim ve hatiye çapkirin jî aliyê Murat Pola ve hatiye wergerandin. Di pirtûkê de li ser jiyane çîrok hatine bi cihkirin. Di çîrokan de zêdetir mirov dikişîne nav jiyana dirust, jiyana însanî û di hinan de jî berê mirov dide Xwedê. Çîrokên ku li ser kedê ne jî temeke xweş pêşkêşî xwendevan dikin.

Di "Wateya Jiyane" de 12 çîrokên cih digirin û pirtûk wekî 104 rûpel hatiye çapkirin. ✨

cemilo@diyarname.com

Pelên payîzî

I. Qafo

bermayê evînekê

li ber avê ket

bi dehan hêsten serxweş

li ber bûn qafo!

II. Qoç

dil, di newala evîne de

qoç vedan,

bo ku bidestbêxe demsalan.

tev hatin derbas bûn

lê bi tenê

payîz lê eliqî...

III. Hubir

pênûs!

devê xwe bigire

û serê min bes biêşîne.

bayê hubir ziwa kiriye,

ma tu nizanî?

Dilxwaz Herdem

'medeniyete 150 metre uzakta'

Tarlabaşı diye bir yer...

BAHAR ŞAHİN

Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Kasım 2005- Haziran 2006 tarihleri arasında, bölgede kurulacak *Toplum Merkezi* için koşul ve ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla, Tarlabası'nın altı mahallesinde geniş kapsamlı bir alan araştırması gerçekleştirdi. Tarlabası, Tarlabası gençlerden birinin ifadesiyle, "medeniyete 150 metre uzakta bir yer". Hayatın, balkondan balkona serili renkli çamaşırların eğlenceli dünyası illüzyonundan ibaret olmadığı ve dahi "Çingene çalar, Kürt oynar" sempatiğinde akmadığı, son dönemde kentsel dönüşüm (veya "rantsal bölüşüm") projeleriyle birlikte anılırken, gayri meşruluğuna, çarpıklığına, marjinalliğine yapılan vurguları daha sık duyar olduğumuz, Taksim'in yanı başında bir dünya.

Toplum Merkezi'nin açılışı geçtiğimiz yaz yapıldı. Merkez'de, alan araştırmasında elde edilen bulgular doğrultusunda, yoksullukla mücadele amacıyla istihdama ilişkin kurslar; bölgede yaşayan farklı etnik ve toplumsal grupların "kaynaşması" amaçlı etkinlikler; kentsel şiddeti doğuran nedenleri azaltmaya dönük mücadele; özellikle kadın, çocuk ve gençleri gözetilen sosyal faaliyetler, sağlık, hukuk ve psikolojik danışmanlık hizmetleri büyük kısmı gönüllü hizmet veren kişilerce sürdürülmekte.

Merkezin çalışmaları ayrı bir yazının konusu. Benim niyetim daha çok araştırma süresince, "Medeniyete 150 metre uzaktaki" bu dünyada nelerle karşılaştığımızı, ahenk içinde olmadığı kesin olan rengarenkliğe bakılırken görmezden gelinen karelerin neler olduğunu paylaşmak...

Yoksulluk, etnik kimlik ve 'tehlikeli sınıflar'!

Tarlabası, dışarıdan bakıldığında, "marjinal" bir

yer, "toplumsal olarak hor görülen sosyal faaliyetlerin, her türlü illegal faaliyetin, suçun, kokuşmuşluğun ve anti-rasyonelliğin" merkezi... Mekanın tüm bileşenleri ve dinamikleriyle absürtlüğü yeniden ürettiği, "siyah" bir yer. Dışarıdaki göz için, toplumun tüm en alttakilerinin, modern paryalarının, "esmerlerinin" bulunduğu bir imkansızlık: Kürt-Çingene/Roman - Afrikalı-İraklı- Travesti- fark etmiyor. Komple siyah!..

Elbette kent, sadece mekandan ibaret bir bütün değil, kent bir toplumsal pratik. Tarlabası'nın yaftalanması, toplumsal pratikler sonucunda ideolojik

olarak gelişen bir süreç ve sonuçlarla nedenlerin birbirini yeniden üretmesi sonsuz bir boyut kazanıyor. Tarlabası'nın etiketi, ("Bize karşı önyargıları var", "bizden tedirgin oluyorsun", "orada aile yaşar mı diyorlar"; "orada gayri meşru var, travestiler oturuyor, uyuşturucu satılıyor, fuhuş yapılıyor, orada çocuk çocuk yetiştirilir mi diyorlar"; "taksi sokağa girmeye korkuyor"; "aşağıyorlar bizi, küçümsüyorlar, hor görüyorlar, ayıplıyorlar"), buraya göç edenlerin yoksulluğunu boyutlandırırken, göç edilen yerin de yoksullaşmasına neden oluyor. Tarlabası'nda yoksulluk, travma ve dışlanma, şiddet ve illegaliteyi besliyor. Kent ve toplumsal pratikler, "tehlikeli sınıflar" kategorilerinin oluşumuna katkıda bulunurken, toplumsal bir damga olarak etnik kimlik, tehlikeli sınıflar kimliğiyle birleşiyor.

Kim 'bizden' daha 'siyah'?!

Aynı zamanda Tarlabası'nda, yani içeride herkes kendinden daha "siyah" olamı bulup yaftalıyor, herkes başka bir grubu daha "aşağı" olmakla değerlendiriyor, herkes kendi ötekisini bulurken, siyahın tonları oluşuyor. Romanlar Kürtlerden, Kürtler Roman-

lardan, her ikisi Afrikalı ve Iraklılardan, tümü Travestilerden haz etmiyor. Her bir grup için Tarlabası'ndaki tüm "gayrı meşru" nun müsebbibi bir diğeri. Çünkü göç sadece basitçe bir yer değiştirme eylemi değil, yeni mekanlarda, kendinden farklı insanlara ve yaşam biçimlerine değdiği, kimlikle doğrudan alakalı bir süreç, kimliğin farkına vardığın, başka kimliklerle karşılaştığın, onlara ve kendine dair algılarının ve kurgularının geliştiği bir bağlam. Bu değme çoğu zaman sürtünme, ya da sürtüşme biçimini alabiliyor. Zorunlu göç bağlamında kimlikle ilgili karşılıklı deneyimler iyice karmaşıklaşıyor. Ağırlıklı olarak 1990'ların ortasından itibaren zorunlu göç mağdurları olarak Tarlabası'na yerleşen Kürtlerin her türlü sermayeden azade bir biçimde yeni yerleşimlere ulaşma macerasında, köksüzlük, komşusuzluk, evsizlik, dilsizlik, güvensizlik, yoksulluk bir araya gelmiş, böylece göçmen kimliği, yeni toplumsal hklarda çok boyutlu dezavantajları olan kimliklere ve sınıflara dönüşürken, etnik kimlik de bir statü göstergesine dönüşmüştü.

Tarlabası'nda yoksulluk aşlında herkesin, tüm sokak ve kaldırımların, camekan ve balkonların paylaştığı bir şey. Objektif koşullara bakıldığında, Tarlabası'ndaki gruplar sınıfsal özellikler bakımından birbirine yakınlık gösterse de, dahil etme ve dışlama pratiklerinin farklı düzeyde kimlik etiketlenmelerine neden olduğunu, statü anlamında ciddi farklılıkların oluştuğunu görmek mümkün.

Kürtler için, Tarlabası, "insan" olanın yaşayamayacağı bir yer. Kürtlerin burada yaşamaya hapsedilmiş olmasının nedeni, "devletin Kürtleri sevmiyor" olması; "ya hırsız ol, ya dağa çık" demesi. Tarlabası'nda yaşamak, Kürtler için Kürt olmanın cezası olarak algılanıyor. Çünkü, yaşadıkları yoksulluk ve mülksüzlüğün yanında polis ve mahalle sakinlerinin kendilerini orada istemediğini her gün yeniden duyumsuyorlar.

Ah şu Kürtler!

Romanlar için, Tarlabası'nda yaşamak, muhtarlardan birinin ifadesiyle "kendi sorunlarını beraberinde getiren" Kürtlerin gelişile birlikte bir soruna dönüşmüştü. Kürtler gelmeden önce evlerinin önünde sabahlara kadar oturabildiklerini, çoluk çocuk eğlebildiklerini söyleyen Romanlar, artık sokağa çıkamaz olduklarını anlatıyorlar. Tarlabası'nın Kürtler öncesi dönemi, adeta mitleştiriliyor. Tarlabası ile ilişkilendirilen tüm olumsuz yakıştırmalar, Romanlar tarafından Kürtlerle ilişkilendiriliyor. "Esmer vatandaşlar", toplumda yaygın biçimde kendileriyle özdeşleştirilen kimi faaliyetleri (kap-kaç, hırsızlık,

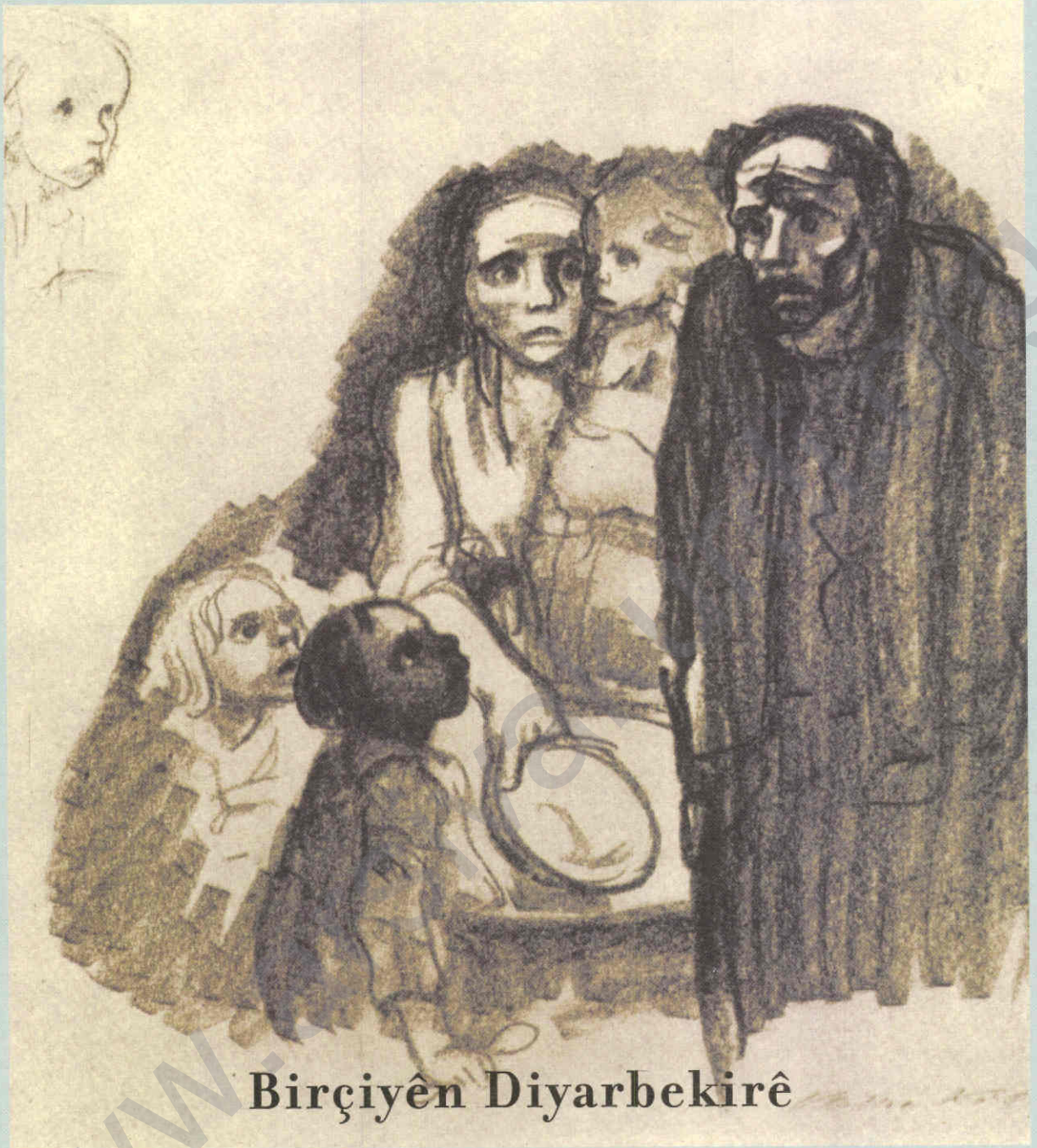
uyuşturucu, vs.) Kürtlere atfediyor, bu "yansıtma"nın yanı sıra, Kürtleri güncel siyasal gelişmelere bağlı olarak, "bölücülük" ve "vatan hainliğiyle" suçluyor, bu suçlamaların nedeni olarak da Kürtlerin zaten gayri-meşru işlerle uğraşmalarını gösteriyor. Buna göre, Kürtler zaten bölücü ve hain olmaya eğilimli oldukları için, her türlü suçu da işleyebilirler.

Zaman zaman Kürtlere dair dile getirilen önyargılar birbiriyle oldukça çelişkili olmuştur. Romanlara göre, Kürtlerin gayri meşru işlerle uğraşmasının bir göstergesi, bir-iki kişilik hanelerin kısa süre içerisinde büyümesi, büyüyen hanelerle beraber aşlında harcamaların, dolayısıyla da yoksulluğun artması gerekirken, Kürtlerin giderek daha da zenginleşmesi, kiracı oldukları evleri, hatta apartmanları satın alabilir hale gelmesidir. Bir yandan Romanlar, Kürtlerin "örgüt ilişkisi" nedeniyle, yani doğrudan "örgütten" yardım aldıkları için, mülkiyet sahibi olabildiklerine inanırken, bir taraftan da, kalabalık nüfuslar halinde bir arada yaşayan Kürtlerin gelirlerinin bir kısmını "örgüte" verdiklerini de söylemişlerdir. Bu varsayımlar nedeniyle, Romanlar Kürtlerden alışveriş yapmadıklarını, gerekirse başka mahallelerdeki Kürt olmayan bakkal- manav- marketlerde daha yüksek ücretler ödeyerek alışveriş yaptıklarını anlatmışlardır.

Her ne kadar Romanlar, bazı Romanların da gayri-meşru işlere bulaşmış olduğunu kabul etseler de, bunların kökeni olarak "Kürt Çingenesi" olduğunu belirtmişlerdir. Kürtler, toplum ve devlet için tehlikeli unsurlar olduklarından, onlardan mümkün olduğunca uzak durmak gerekmektedir. Romanların bir diğer endişesi de, "bu gidişle" Tarlabası'nın kaçınılmaz olarak "Kürdistan" a dönüşeceği.

Elde var, yoksulluk, şiddet...

Velhasıl Tarlabası, kentin dilini bilmeyen, kente mülksüzleşmiş, üretim süreçlerinden kopmuş ve kentin ihtiyacı olan işkollarında istihdam edilecek vasıflara sahip olmadan gelen ve geleneksel dayanışma ağlarından yoksun olan "yerinden edilmiş insanların" yaşadıkları ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye eksikliği nedeniyle bu alanların her birinde, ayrımcılığa maruz kalışlarını her an yeniden deneyimledikleri; tüm grupların, "medeniyetin" yanı sıra kısıt kaynakların bölüşümü mücadelesi verirken, kentsel yoksulluğu iliklerine kadar yaşadıkları; kent içi etnik ve alt sınıf gettolarının oluştuğu, kayıt dışı ekonomi, gayri meşru faaliyetler ve kentsel şiddetin yaygınlaştığı, rengarenk, bir o kadar da siyah bir imkansızlık... ✨

Birçiyên Diyarbekirê

RECEB DILDAR

Îro bajarê min di bin berfê de ye. Serê sibê gava ez çûm ber pencereyê xêncî rengê sipî, hemû rengan xwe dabûn alî. Bayê, xilorikên berfê dimorizandin, vir de, wê de digêrand û li taldeyan datanî. Rengê sipî paqijî ye, erênî ye û di navbera însanan de ala aştiyê ye. Min dixwest hema ji bo rojek be jî, bila rengê sipî ser hemû derd û kulên bajarê min bigre. Lê ez dizanim, wê berf jêre derd û belayên nû

çêbike. Dest û lingên zarokên ku ji sermayê şîn û mor dibin wê zêdetir bilerizin. Birçiyên ku qurequra zikên wan êdî digihîje serê dinyê yê wî alî, wê zêdetir zikê xwe bi ser hevde biguvêşin. Her çiças, dinya alem, bi qurequra zikê wan hesiyabe jî, dengê van birçiyên tune ye. Ew bi xwe bêdeng in. Li benda roja tofanê ne. Roja baran dest pê bike, wê ji wan werê lehiyêke bêserûber çêbibe ku... Wê hewcedarî

bi bendên pir mezin hebin. Eger ji bo çekirina bendan wext mabe...

Ji roja ku ev bajar ava bûye û heta îro, ji roja ku Hûrriyan kevirên ji Çiyayê Qerejdaxê pekiyabûn dan ser hev û li Girên Wêran bingeha ev bajar danîn û heta gihîşt hikumdariya Komara Tirkîyeyê, ev bajar gelek rojên reş ditiye. Gelek caran nexweşiyên bêderman dora wan girtine û meytên wan lod bi lod avêtine serhev, gelek caran talankaran êriş anîne ser wan û heta pitikên di dergûşên wan de jî qir kirine. Diyarbekir ji rojên reş re ne xerîb e. Kal û pîrên me tim ji me re qala salên xelayê kirine û xelayan bi nav kirine: Xelaya Mezin, Xelaya Biçûk...

Îro jî li Diyarbekir hema bibêje xelayek heye. Ji hinek însanan re dibe ku ev nav giran were, lê rastî ev e. Her kes dizane ku xelkê Tirkîyeyê bi temamî çiqas feqîr û xizan e. Mehana ev feqîr û xizanan bi zemeke mezin wê piştî serê salê bibe 403 YTL. Û saziyên dewletê bi xwe daxuyanî didin ku yekî 403YTL têkeve mala wî, ew birçî ye. Lewra sînorê birçîbûnê li gor saziyên fermî yê dewletê 567 YTL ye. Îcar li gor lêkolînên Şaredariya Diyarbekir, xelkê Diyarbekir ji tevayîya Tirkîyê 40 qat zêdetir di bin sînorê birçîbûnê de ye.. De were li mêzîna bixe. Ki dibê ne xela ye bila pîvanekê bibêje?

Rastî li meydana ye, hewcedari ji lêkolînan jî tune ye. Gava tu li Diyarbekir, li kolanekî bimesî, di du gavan carekî de wê parsekek rê li te bibire û destê xwe yê vala tevli çavên xwe yê lavakar dirêji te bike. Dibe ku ev zarokek pênc salî be, dibe ku dayikek navsere be, dibe ku kalekî hilhilî be. Dengê zengilê derî li mala te qet nasekîne; hinek tim bi awayek li pariyek nan digerin, ya pîrekek ciwan e, mêrê wê mirî ye, ya pîrikek bi dar e, kurê wê li derve ye neviyên wê birçî ne. Bi tena serê xwe, li kolanên ji navêndê piçek bi dûr meşandin wêrekiyekî mezin e. Her gav, xortekî nûgîhandî dikare kêra xwe derxe û daw û doza pereyan li te bike. Ji xwe diziyên malan û çente revandina ji destên jinan wekî tiştê normal tê ditin.

Li Diyarbekir 600 hezar insan ji dewletê qertên kesk girtine. Ev jimar nivê serjimariya (nifûsa) Diyarbekir e. Wateya qerta kesk ev e ku; di wê malê de

kesê dixebite tune ye û ew kes mihtac e. Nivê serjimariya bajarekî bêkar û betal bin wê rewşa wî bajarî çawa be? Gelo ev însanên birçî dikarin wekî însanekî normal bifikirin an na? Ka wê çawa bifikire? Divê pêşî pariyêke nan têxe ber dilê xwe, paşê bifikire. Îcar kî destê xwe dirêji wan dike berê xwe didin wî aliyê. Bayekî xurt ji kîjan alî bê, li ber wî bayî dikevin.

Demekê guveguya bayê siyaseta kurdan bû û ji ber ku ev siyaseta dijberî rejîma wan birçî dihişt bû, ew tevde li wir bûn. Di rakirina cenazeya Vedat Aydın de girseya berbiçav ew bûn. Piştî ku ev siyaseta li şaredariyan bû iqtîdar û burokrat, serokên şaredariyan û mutehîtên nêzî wan êdî bi 100 hezar dolaran peyivîn û gava bi çîpên modelên dawî di ber wan re derbas bûn û di zivistanan de çamûrê pekandin ser wan, di havînan de tozê bi ser wan xistin, gotin: "Vana xwîna zarokên me vedixwin" û ji wan vekîşîyan. Piştî ku siyaseta bû ciyê kurtêlxwaran hêviya wan şikest.

Bûyerên ku di adara 2006'an de li Amedê bûbûn gelek balkêş bûn. Pêşî bûyer wekî tiştê siyasî dest pê kir. Lê paşê ji bin kontrola siyasîyan derket. Xort û zarokên birçî derfet bi dest xistin ku hêrsa xwe ya li hember rejîma ku wan birçî dihele bidin der. Êrişî dikan û mexazayan kirin, êrişî texsiyan kirin, nerazîbûna xwe li hember ên bi hebûn nîşan dan.

Mînakek din a balkêş heye. Midûreki emniyeta hebû ku li Diyarbekir bûbû wekî efsane û gava mir bi deh hezaran însanan şîna wî girtin. Sebeb ew bû ku; wextê şîvê, zarokên li kuçeyan berhev dikir û wan dibir kurtêlên ji ber polisan dima dida wan, an diçû li qehwexaneyek rûdinişt bi kalên ku tehma goşt ji bîr kiribûn re sohbet dikir û li dora agirê komirê, şîşikên kezeba sor îkramî wan dikir. Gafar Okan bi vî awayî bû efsane.

Aniha ba pîralî diguvin. Wê kîjan ba xurtir bibe, karê demê ye. Li gelek quncikên Diyarbekir kûrikvan li ber agir rûniştine û pif dikin, gelo wê agirê kîjan zûtir gur bibe?

Gelo wê birçiyên Amedê bi ber kîjan lehiyê bikevin? Mijara nivîseke din e. ❀

İçimizdeki gürültü perende atmaya başladı, eyvah!

NALAN T.T

Domatesi mevsiminde yemek lazım, kazanmak lazım! Naklen izlenen pespayelikleri süpürmek, ezilenlerin de gereksiz cümlelerini temizlemek lazım. Rüzgârın rengi yok! Kızla ve mora kesene kadar hayat, sokak şiirlerinin kurgusal kahramanı olmakla yetinmekte yarar var! 'Öteki' kalmalı! Hırsları, zaaf-ları terbiye ederek, 'vasıfsız eleman' olarak seslenmeye devam etmeli. Çaresi cevabında gizli soruların öznesi olmalı. Çakıl taşı vermeyenlerin ha bire yoluna çıkmalı. Hadise derin derler, 'iyi saatte olsunlar'ın yalancısıyım. Dibi delik bidonu doldurmaya benzer biraz. Doldururken muhafazakârlaşıp yola devam etme tehlikesi de ayan beyan ortada. Bulduğun kurumda pozisyon alıp, kurguyu kendine döndürmek de var; işin bir başka yanı! 'Eyvalla'sı olamayanlara lafımız yok!

Ölçeğinde adam başına düşen şiir miktarı artsın diye memleketin, hesaba durulur yıl boyu. Küresel ısınmaya doğruysa kısacık zaman; 30 yıl sonra kuraklaşacak memlekette, metan gazının fırlaması gibi, fırlıyor şiddet. Artık kapı önlerinde, sıradan mahallelerde yaygın. "Bu bayramın yıldızı ben olacaktım" diyerek bakkalları öldürmekle şöhret yapacağına inanmış şahsiyetler burnumuzun dibinde.

Vay bayrağa şunu dedi, diye Kürtlerin; Kuran'a bunu dedi diye gayrimüslimlerin; bekaret zariyla yeterince ilgilenemedi diye kadınların; yoksulluğuna hal çaresi arayacak diye emekçilerin... aniden derdest edilmeleri mümkün. Sınırları bozulmuş bir Türkiye'nin plaza halklarına da hayrı yok, yeminle. 12 Eylül sayesinde hasarlı bir millete kavuşmuştuk. Ardından yıllardır Kürtçe isyanı sanskritçe anlamaya direnenler sayesinde, kapı ötü şiddet komşu!

Derinleşen içsel şiddet karşısında korunaklı bir erdem yok hafızalarda. Soruyu sorarken kamusal ba-

kıp, özel duymak yerindedir. Kamusal hayıra binaen yapılan işlerin, ne kadarından kamunun haberi olduğunun altını çizmek de bir o kadar faydalı. Kurum işgal etmek, verimsiz yürütülen işler de günaha yazılır. Sorumluluğu ağırdır misal projeciliğin! Aktivistlerin yerini çarçabuk çalışanlar alabilir kuşkusuz. Doğuracağı olumsuzluklardan biri de kitleden uzaklaşmadır. 'Vasıfsız eleman' olmak her daim iyidir. Şiirde de sosyalizmde de! Hem Kürtçe, hem Türkçe, hem esperanto!

Mutlak doğruya gerek yok, yeterince doğru olsak,

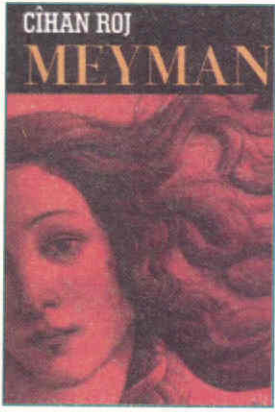
yetecek. Demokratik denetim mekanizmalarını özleye özleye bir hal olduk. Erdem burada sahne alıyor çünkü. Değerler sistemini hatırlamaya şiddetle ihtiyaç var. Ki ideolojik mutfaklarda halkı mikserlemeyelim.

Kabuk bağlamış yaralarımızın ıstırabı, kalplerimizde, ruhlarımızda değil rüzgâr, boranlar yaratıyor. Çağının vicdanı olanlar, olduklarını söyleyenlerdir lafımız. Çağın bundan haberi olmalı! Diyedir. Kafayı sıyrırmış memleketin, muhaliflerine çok iş düşer. Her yanı İstiklal caddesi sayanlara bilhassa!

Yerel siyasal aktörler dayanışma üzerine kariyer yapmış mı yapmamış mı? Mesele bu! Tül müsün, kalın perde mi? Dışlanmışlar, uyuşturucu bağımlıları, fahişeler de dahil mi barış talebine?! Derin sularda boğulmak bile yeğdir kendini gerçekleştirenler için. "O fakir sokakların atlası"na mistik dokunuşlar değil, daha az profesyonel, daha çok militan eylem repertuarı gerek. Politik önermeleri sivillige havale etmeyenlerin torbasındaki sözcükleri tartmaya yetmez 'onların' terazileri çünkü!

Teerit, izolasyon, yok etmeyle gelen egemenleri küresel ısınmaya bırakmamak lazım. Kazanmak lazım! ✨

Meyman

Cihan Roj

Lis

Pirtûka Cihan Roj a bi navê "Meyman" ji Weşanên Lîsê derket. Pirtûka çîrokên "Meyman" ku bi mijarên xwe yê kurdewarî dibin meymanê xwendevanên kurd, bi mijar û honandina xwe balê dikişîne.

Fatimeya ku di dema evîndariya xwe de pêl li mayîne dike, karakterên ku her hefte têne cem hev û rojnivîskên xwe ji hev re dixwînin, kaloyê ku li xeribiyê bi kevîran re diaxive, xweziya mîr, karakterên ku ji nav çîrokên derdikevin û ew bi xwe nivîsanina çîrokê didomînin û kuştina jinên kurd... "Meyman" gelek meymanan dihewîne.

Mêvanîm

Xanemîr

Kom Muzîk

Hunermend Xanemîr ve carê bi albuma "Mêvanîm" bû mêvanê muzikhezên kurdî. Xanemîr berê bi navê "Mizgîn", "Arze-

ba", "Welatê Rojê" sê album derxistibû niha albuma xwe ya çaran gihand hezkiriyên xwe.

Di albuma "Mêvanîm" de starên wekî, "Giran Were", "Kelile (Sorani)", "Gul evîna min e", "Qulingo," "Ey Zagros", "Tê tê", "Mêvanîm", "Hoy Dilê", "Perîşanîm", "Ji evîna te" û "Ez çûme" cih digirin. Ji wan du stran gotinên wê aidê Xanemîr in.

Memedo

Zozan

Kom Muzîk

Hunermend Zozan ku ev 25 sal in di nav kar û barên muzîka kurdî de ye piştî demeke dirêj ve carê bi albuma "Memedo"

derket pêşberî muzikhezan.

"Bêje", "Hewar e", "Hevala min", "Leylo", "Egala

Min", "Memedo Lawo", "Digerim", "Tu ne Mir", "Zerê Mi" û Potporî (Bejna te, Ber bedenê) stranên ku di albumê de cih digirin in.

Atımı Bağladım

İğde Dalına

Mehmet Çetin

Agora Kitaplığı

Yazar, üçüncü baskısı yapılan *Asmîn* kitabı ile birlikte okuyucularla buluşan yeni kitabına da adını veren şirinde, "Yeni bir aşka, diyar ya da yeni bir hayata / yolculuk yaptığımızı sanırsız çoğu kez: yanılırsız ama... / Değildir çünkü: / Hatırla eğilip önlerinde, geçilmeden o hatıralardan; / o kavi: o karar: o ikrar uğraklarından geçilmeden, / kişi varmıyor kalbinin kıyısına... / Kalbimizin kıyısındaki iğde dalına bağlamadan o yorgun atları: Soluklandırmadan Haziran'da / solan bir gülümse ile.. / Geçer gibi gölgesi ipekten anıların yolları ile, / vardığı yerde ancak: İnsan, ancak orada..." diye sesleniyor.

Ona Zarfsız Kuşlar Gönderin

Uğur Kaymaz Kitabı

Orhan Miroğlu

Agora Kitaplığı

...Öğretmeni Ahmet Tekin tereddütte kalmıştı ve öldürülen bu şahsın kimliği konusunda, emin olmadan kesin bir şey söylemek istemiyordu, daha güçlü bir ışık getirmelerini istedi yeniden: ışığı az sonra getirdiklerinde yerde sırtüstü yatan ölünün yüzüne tuttular.

"İşte bu Uğur'un yıldızı, bu da Ahmet'in," dedikleri, en parlak, en ışıltılı olan yıldızları belki de bir gece sonra gökyüzünde arayıp bulamadıklarında derin bir kedere kapılıyor çocuklar ve sarı sıcak gecelerde, başlarını koydukları yastıkları ıslanıyor gözyaşlarıyla.

Uğur artık onlar için gökyüzünde dolanıp duran bir parıltılı yıldız gibi...

Etrafına saçtığı ışık, öbür yıldızları bile aydınlatan kocaman bir yıldız Uğur...

S

R

I

P

E

Ç

A

X

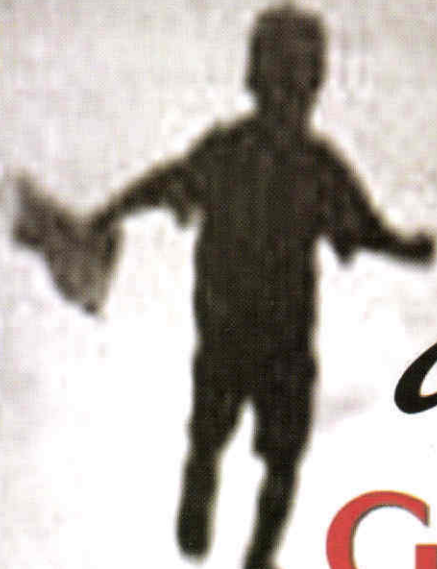
Şalyar Navekî jinan		Jîndar Cama mîk- roskopê		Cûreyekî nanê tenûrê	
		2			
Bajerekî kurdan Ekîb, taxim				Ne giştî, piçek	
Împaratorek Persan Banû	Hemdem Pivaneke japonan a berê	Kok, riçal Ji du paran yek		Amûreke mûzîkê	
1			Lib, heb Germa laş (berepaşkî)	5	
Hunermen- dek (wêne) Tevgera hewayê				Kurteya Neonê	
	Sewda Cureyekî mêşan			Navekî mêran	
Sedemkarê tevgera însên	Kurteya çînkoyê Belengaz	Tîpa du Syê Mehek		Cûreyekî xwînê Tîpên pêşîn ên Îkram	
		Notayek (Berepaşkî)	4	Hunermendê ûdê (brpşkî) Navekî meran	
Kesê ku tiştêk hazir kiribe Agir					
	Lambeya otomobîlan Navekî mêran			Îrade	Gêj, bêhiş
Revok	Naz, nazî	Bez, lez Genimê hêrandî		Kovarek Paşnavê Nazim Hikmet	
			Vexwarinek bi alkol Bi rûsî erê	3	
Kul, keder Demograf- ya				Hesinê lingê hes- pan	
				Tîpên pêşîn ên Nezan	

Amadekar: Dawud Rêbiwar
E-mail: rebiwar@gmail.com

Peyva Veşarî

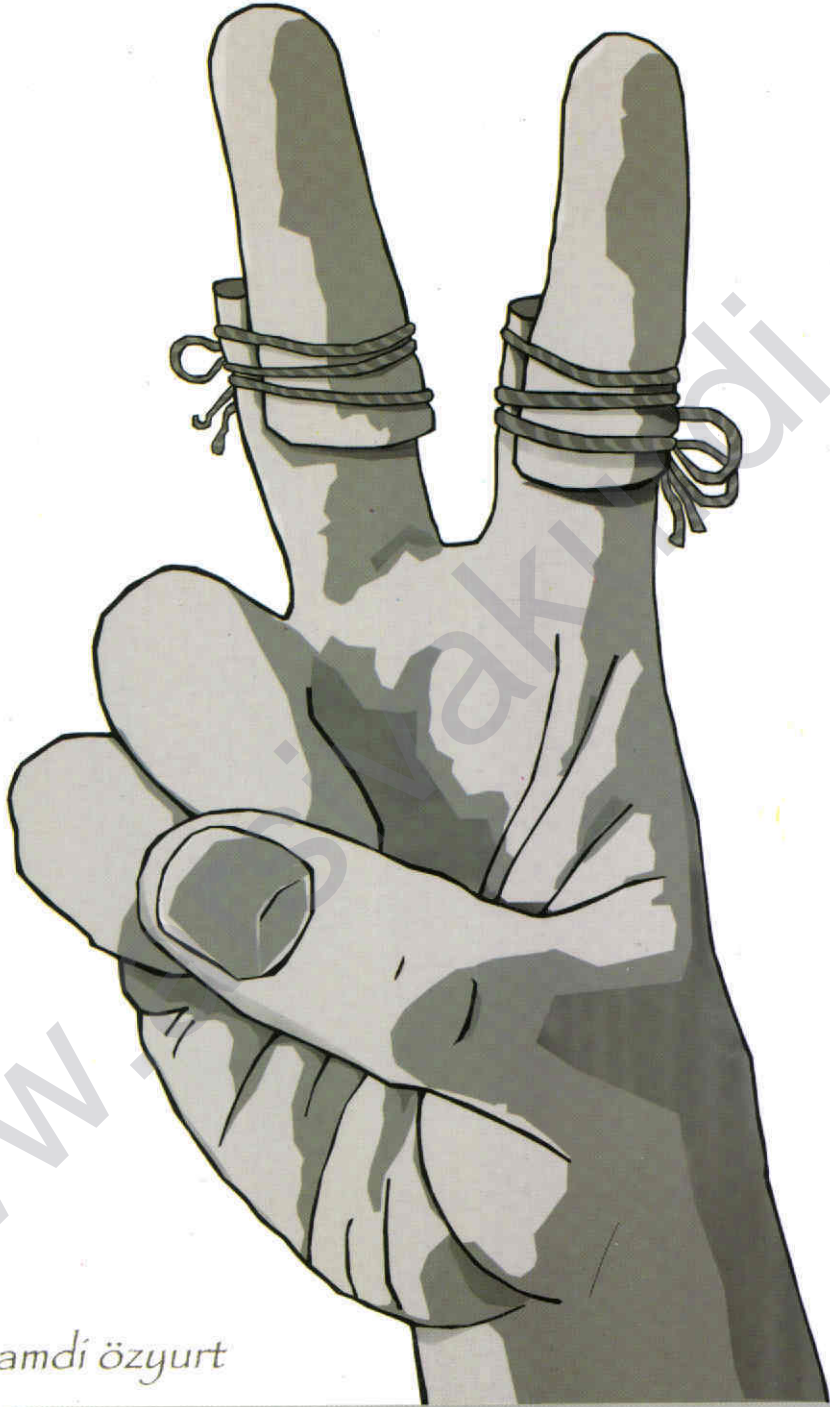
1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Gerçek Haber, Özgür Yorum

Gerçekler
Gündem ile
gün ışığına
çıkacak

Gazeteniz Bayilerde

hamdi özyurt

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514